T.C.
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN FELSEFESİ BİLİM DALI

ÇAĞDAŞ ATEİST VARSAYIMLAR
-TANRI YANILGISI ÖRNEĞİ-

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Mehmet SULHAN

VAN – 2009

T.C.
YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN FELSEFESİ BİLİM DALI

ÇAĞDAŞ ATEİST VARSAYIMLAR
-TANRI YANILGISI ÖRNEĞİ-

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Hazırlayan
Mehmet SULHAN

Danışman
Yrd. Doç. Dr. Erdal BAYKAN

VAN – 2009

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ’NE

Bu çalışma, jürimiz tarafından FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI, DİN FELSEFESİ BİLİM DALI’ında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

İmza

Başkan : Yrd. Doç. Dr. Erdal BAYKAN

Üye (Danışman): Yrd. Doç. Dr. Erdal BAYKAN

Üye : Doç. Dr. Cemalettin ERDEMCİ

Üye : Yrd. Doç. Dr. Hasan Hüseyin BİRCAN

ONAY : Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

13/ 10/ 2009 Enstitü Müdürü

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ

Genelde Felsefe Tarihinin, özelde ise Din Felsefesinin en temel konularından birisi Tanrı sorunudur. Bu alanda olumlu veya olumsuz bütün filozoflar fikir belirtmişlerdir. Daha dar anlamda da Tanrının varlığı veya yokluğu her zaman için en çok tartışılan konu olmuştur. Aleyhte fikir belirten düşünürlerden birisi de Richard Dawkins'tir. Ülkemizde de tartışmalara neden olan bu yazarın *Tanrı Yanılgısı* isimli kitabını incelemeyi kayda değer bulduk. Biz, tez konusu olarak bu konuyu seçtiğimizde, bu konuyla ilgili Türkçe yazılan birçok makale vardı, fakat bu makalelerden daha geniş kapsamlı çalışma maalesef mevcut değildi. Çalışmamız devam ederken bu kitaba eleştiri mahiyetinde, Erhan Ayşan'ın *Tanrı Yanılgısının Yanılgısı* ve Antony Flew'ın *Yanılmışım Tanrı Varmış* isimli kitapları piyasaya çıktı. Ancak yabancı dillerde özellikle İngilizce yazılan bu konuyla ilgili birçok kitap ve makale bulunmaktadır.

Bize göre, bir insan düşüncesine güveniyor ve inanıyorsa karşı fikirlerden korkmamalı, onları anlamaya çalışmalıdır. Karşı fikirleri kavrayan bir insan, kendi inancını daha iyi anlayacaktır. İslam dininin asıl kaynağı olan *Kur'an-ı Kerim*'de aklın önemi ve kullanılması gerektiğini ifade eden birçok ayet bulunmaktadır. Biz de İslam düşüncesindeki tahkiki imanın önemine binaen, Tanrı kavramını tartışmaktan korkmamamız gerektiği kanaatindeyiz. Çünkü tahkiki iman araştırıp sorgulamaktan geçer. Bu bakış açısıyla '*Tanrı Yanılgısı'* kitabının Türkçeye çevirisini de olumlu bir gelişme olarak telakki ediyoruz.

Çalışmamız, bir giriş, üç bölüm ve sonuç şeklinde hazırlanmıştır. Öncelikle giriş bölümünde ateizmin tarihsel serüveni hakkında kısaca bilgi verdik. Birinci bölümde, çağdaş ateist varsayımları ve ateist ekoller konusuna değindik. İkinci bölümde, Yeni Ateizm'in en tanınmış düşünürü olarak kabul edilen Richard Dawkins'in hayat felsefesi, çalışmaları ve *Tanrı Yanılgısı* isimli eseri hakkında bilgi verdik. Üçüncü bölümde de Dawkins'in eserinden hareketle Tanrı, Din, Ahlak ve Kutsal Kitap hakkında ne düşündüğünü üç

bölüm halinde objektif olarak aktarmaya gayret ettik; daha sonra bu konuya verilmiş cevapları aktardık. Son olarak kendi bakış açımızla bazı tahlil ve analizler yaparak kitapta önemli bulduğumuz bazı düşüncelerini değerlendirdik. Fakat kitapta yazılan bazı alt başlıkları değerlendirmeyi kırıcı, üzücü ve hatta hakaret kabul ettiğimiz için fazla detaylı almadık. Richard Dawkins'in bu çalışmasının sadece bir konudan bahsetmemesi, çok dağınık bir içeriğe sahip olmasından dolayı biz de çalışmamızı bu üç alanla sınırlamayı uygun gördük. Sonuç kısmında ise üçüncü bölümde değerlendirdiğimiz Richard Dawkins'in çelişkilerini, yanılgılarını ve yorumlarını kendi bakış açımızla tahlil etmeye gayret ettik.

Bu çalışmamda özellikle bu tezi seçmemde bana yardımcı olan, her türlü sorunumun çözümünde emeği geçen danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Erdal Baykan'a, diğer hocalarım Doç. Dr. Hüseyin Yılmaz'a, Yrd. Doç. Dr. Hasan Hüseyin Bircan'a, Doç. Dr. Suphi Erdem'e, arkadaşlarım Ahmet Zeki Güven ve Adem Sakarya'ya her türlü katkılarından dolayı ve ayrıca bütün stresime katlanan eşim Ayten Sulhan'a teşekkür ederim.

MEHMET SULHAN

2009 - VAN

KISALTMALAR

a.y	**:** Aynı Yazar
age	**:** Adı Geçen Eser
AÜİF	**:** Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi
b.	**:** Baskı
bkz.	**:** Bakınız
C.	**:** Cilt
Çev.	**:** Çeviren
d.	**:** Doğumu
DEÜ	**:** Dokuz Eylül Üniversitesi
DİB	**:** Diyanet İşleri Başkanlığı
Haz.	**:** Hazırlayan
İFAV	**:** İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları
İSAM	**:** İslam Araştırma Merkezi
m.	**:** Miladi
m.ö	**:** Milattan Önce
MÜİFAV	**:** Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı
ö.	**:** Ölümü
s.	**:** Sayfa
Sad.	**:** Sadeleştiren
TDV.	**:** Türkiye Diyanet Vakfı
Terc.	**:** Tercüme eden
TÜBİTAK	**:** Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
vd.	**:** ve devamı
Yay.	**:** Yayınları

GİRİŞ

Ateizm, Tanrı'yı kesin olarak ve açıkça yok saymakta olduğu için Tanrı'yı yok sayan görüşlerin genel adıdır.[1] Tanrı'yı ya da tinsel varlıkları kabul eden metafizik inançların eleştirisi ve yadsınması, tanrısal varlığın gerçekliğini öne süren ve tanıtmaya çalışan teizmin karşıtıdır.[2] Bu terim Yunanca Tanrı anlamına gelen Theos'dan türetilen İngilizce "theism" kelimesinin başına "a" olumsuzluk ön takısının eklenmiş halidir. Theism kelimesinin başına getirilen "a" ön takısı, "amoral, atypical, asymmetrical" örneklerinde görüldüğü gibi, önüne getirildiği terimin anlamını olumsuz yönde değiştirmektedir. Evreni yarattığı, evrenin yasalarını koyduğu, evrene bir şekilde müdahale ettiği kabul edilen doğaüstü bir varlık türüne veya yaratıcıya inanmamadır.[3] Yani teizmi, Tanrı inancına sahip olmak veya diğer bir deyişle Tanrı'nın varlığına inanmak olarak tanımlarsak, ateizmi de bu durumda terim olarak "Tanrı inancına sahip olmamak" (Tanrıtanımazlık) biçiminde ifade etmemiz mümkün olacaktır.[4] Ateizm genel olarak pozitivistler, maddeciler ve kuşkucular için kullanılan bir terim olmakla birlikte, bu genellemenin bütünüyle doğru olduğu söylenemez.

Tanrı problemi her zaman için insanın varoluşsal bir problemi olmuştur. O nedenle tarih boyunca problem çoğunlukla farklı dinî ve insanî telakkilerin inkişafına bağlı olarak değişik şekillerde ele alınmış ve çözümlenmeye çalışılmıştır.[5] Açıkça Tanrı'nın varlığını reddeden ateist, doğal olarak Tanrı kavramıyla ilgili olan inançları da reddetmektedir. İlahi dinlerin aşkın Tanrı kavramı yanında, eski Yunan ve Roma'daki klasik Antropomorfik

---

[1] Hüsameddin Erdem, *Bazı Felsefe Meseleleri,* Hü-er, Yay., Konya, 1999, s. 154.

[2] Komisyon, *Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi "Ateizm",* (Çev:, Çiğdem Kağıçıbaşı ve diğerleri.,) Ana Yayıncılık ve Sanat Ürünleri Pazarlama, İstanbul, 1986, c.II, s. 499.

[3] Ahmet Cevizci, *Felsefe Sözlüğü,* Paradigma Yayınları, 6. Baskı, İstanbul, 2005, s. 163. v.d., Necip Taylan, *Tanrı Sorunu,* Ayışığı Yay., İstanbul, 1998, s. 109; Mehmet Aydın, *Din Felsefesi*, İzmir İlahiyat Fakültesi Yayınları, 8. Baskı, İzmir, 1999, s. 210.

[4] Aydın Topaloğlu, *Tanrıtanımazlığın Felsefi Boyutları Teizm ya da Ateizm,* Furkan Yay., İstanbul, 2001, s. 15.

[5] Erdal Baykan, *Düşünceye Gelmeyen Tanrı Sorunu ve Mevlana,* Bilge Adam Yayınları, Van, 2005, s. 10.

(insanbiçimli) tanrılarla, Afrika'daki kabilelerin inançlarında var olan yöresel doğaüstü anlayışları da reddetmektedir. Bunların yanında Budizm'in ve Hinduizm'in transandantal anlayışları da ateist için bir anlam ifade etmemektedir.[6] Ateizm temelini ontolojik materyalizmden[7] alır. "Rönesans'la tabiat ilimlerinin gelişmesine paralel olarak ateizm de gelişir ve artar. 18'inci asır Ansiklopedist Materyalistleri, 19'uncu Asır Materyalist ve Pozitivistleri, Biyolojistleri, hatta Hegel gibi mutlak idealistler ateisttirler"[8] şeklinde bir genel kanı bulunmakla birlikte, biz böyle genellemelerin yanlış olduğunu düşünüyoruz. Bunun örneklerini ileriki sayfalarda açıklayacağız.

Ateizm, Batı'da genellikle "dinsizlik, Tanrısızlık" karşılığında kullanılmaktadır. Bununla birlikte kelimenin çok belirgin bir tanımı, ateizmin belli bir yaşanış biçimi yoktur. Bu kelime, dini alana ilişkin bir kavramı ifade etmek ve daha çok iman psikolojisiyle ilgili bir durumu konu edinmekle beraber temelde felsefi bir terim olup batı felsefesi tarihi içinde belli bir yere sahiptir.[9] Ateizm, batı düşüncesi içinde çeşitli zamanlarda ortaya çıktı. Platon, Yasalarda 'insan her şeyin ölçüsüdür' diyen Protagoras'a karşı 'her şeyin ölçüsü insan değil Tanrı'dır,' demektedir.[10] Platon, ateizme karşı çıkarken, Demokritos ve Epikuros, materyalist görüşleri bağlamında ateizmi savundular. 19'uncu yüzyılda ateizm, Karl Marx ve başka materyalistler tarafından dile getirildi ve tinselciliğin metafizik yaklaşımıyla mücadeleye yöneldi. Ama çağdaş ateizm materyalizmin dışında çok farklı biçimlerde de gelişti. 16'ıncı yüzyılda Niccolo Machiavelli, siyasetin törelerden ve dinden bağımsız olması gerektiğini öne sürerek ateizme siyasal düzeyde katkıda bulundu. 18'inci yüzyılda, Rene Descartes'in mekanik evren anlayışı ile İngiliz deneyselciliğini

---

[6] Topaloğlu, *Teizm ya da Ateizm,* s. 18

[7] Tanrı'nın hiçbir şekilde var olmadığını savunan bakış açısını ifade eden materyalizm, daha özel olarak da, değerler alanında, maddi zenginlik ve refahın, bedensel tatminlerin ve duyumsal hazların insanın elde etmesi ya da ulaşması gereken en temel değerler olduğunu savunur. Bkz., Cevizci, *Felsefe sözlüğü,* s. 1142.

[8] Erdem, *Bazı Felsefe Meseleleri,* s. 155.

[9] Bekir Topaloğlu, *"İlhad" DİB,* İslam Araştırmaları Merkezi, İstanbul, 2000, c. XXII, s. 90.

[10] Hüsameddin Erdem, *İlkçağ Felsefe Tarihi,* Sebat Ofset Matbaacılık, 3. Baskı, Konya, 1998, s. 179.

birleştiren Fransız Ansiklopedistleri arasında da ateizm kendini gösterdi. David Hume, *Dialogues Concerning Natural Religion*'da (Doğal Din Üzerine Konuşmalar) Immanuel Kant gibi, Tanrı'nın varlığı lehine öne sürülen geleneksel kanıtlara karşı çıktı. Ne Kant ne de Hume ateistti; ama insan unsurunu duyularla elde edilen deneyim ile sınırlayarak, doğal din bilimin dayanaklarını çürüttüler, böylece Tanrı'nın varlığı salt bir inanç haline geldi.[11]

İslam literatüründe ise "ateizm" kavramını tam olarak karşılayan bir kelime bulunmamaktadır. Fakat bu terime en yakın terim olarak, ilhad kelimesi kullanılmaktadır. Arapça olan bu kelimeyi, bugün ancak klasik dinî yazılarda bulmaktayız. Yine Arapçada kullanılan ve "inanç yolundan sapan" anlamına gelen "zındık", zaman yönünden dünyanın bir başlangıcı olmadığına ve zamanın her şeyi yok ettiğine inanan" anlamına gelen "Dehri" [12] (Çoğulu: Dehriyyun) kelimeleri tıpkı "ilhad" kelimesi gibi, günümüz felsefe yazılarında hemen hemen hiç kullanılmamaktadır. Ayrıca bu son iki terim, ateizm terimini tam olarak karşılamamaktadır.[13] Dehriye terimine, maddecilik ve tabiatçılık anlamları verilebilir. Dehrilik söz konusu olunca, genelde felsefi karakterli bir fırka anlaşılır. Nitekim Gazali, Felasifenin çeşitli görüşleriyle birçok fırkaya bölünmüş olmalarına rağmen, onların İlahiyatçılar, Tabiatçılar ve Dehriler diye üç ana grupta toplanabileceğini söyler.[14] Türkçede ateizm yerine kullanılan "Tanrıtanımazlık" kelimesi ise yetersiz kalmakla birlikte kullanılmaktadır. Bunun dışında inançsız, inkârcı, kâfir, müşrik, zındık, dinsiz, mülhid gibi kavramlar da zaman zaman kullanılmaktadır.

Batı dillerinin çoğunda, Tanrı hakkında düşünmenin belli başlı akımları için kullanılan terimler, genellikle ya Yunancadaki "theos"dan, ya da

---

[11] Komisyon, *Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi "Ateizm"*, s. 499.

[12] Gerçekten var olanın sadece madde olduğunu bunun dışında bir irade yoktur, ruhun ve Tanrı'nın var olmadığını, evrenin de ezeli olduğunu iddia eden akımın adıdır. En meşhur temsilcisi İbn Ravendi (ö. 910)'dır. Bkz., Cevizci, *Felsefe sözlüğü,* s. 440.

[13] Aydın, *Din Felsefesi,* s. 207; Necip Taylan, *İslam Düşüncesinde Din Felsefeleri,* Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 3. Basım, İstanbul, 1997, s. 55-56 a.y.; *Tanrı Sorunu,* s. 109.

[14] Taylan, *a.g.e.,* s. 111; Aydın, *Din Felsefesi,* s. 207.

Latincedeki “deus” dan türetilmiştir. Bu kelimelerden türetilen “teizm”, “ateizm”, “panteizm”, “henoteizm”,[15] “deizm” ve benzeri terimlerin derli toplu tanımlarını yapmanın kolay bir iş olmadığı, hemen her filozof ve ilahiyatçının itiraf ettiği bir noktadır.[16] Tarihin hiçbir döneminde geniş kesimlere ulaşıp, kitleleri peşinde sürüklememiş olsa da, ateizmin tarihi, felsefe tarihinin ilk dönemlerine kadar uzanmaktadır. Tanrı sorununun tarih sahnesine çıkmasıyla, ateizmin bu soruna bir tepki olarak ortaya çıktığı tahmin edilmektedir. Ateizmin kaynaklarından teist delilleri çıkardığımız zaman geriye pek fazla bir şey kalmamaktadır. Çünkü ateizm, dayanaklarını genel olarak teizmin delillerine eleştiri olarak geliştirmiş bir düşünce akımıdır.

Bundan dolayı, ateizmin tanımlanması veya anlaşılması büyük oranda teizmin tanımlanıp anlaşılmasıyla mümkün olacaktır. Çünkü ateizm, teizmle birlikte ortaya çıkan bir durumdur ve büyük oranda da ona bağımlıdır. Ateizmin teizmden bağımsız olarak ortaya çıkması ve birkaç konu hariç kendine malzeme bulması da mümkün görünmemektedir.[17] Ayrıca teizmin varlığı ateizmin varlık nedeni olduğu gibi, ateizmin varlığı da teizmin delillerini geliştirip olgunlaştırmasına sebep olmaktadır. Her iki disiplin de sebep sonuç ilişkisi bağlamında birbirini etkilemektedir. Ateist, evrenin kişileştirilmiş, aşkın bir yaratıcısının varlığını reddeden kişidir; basitçe böyle bir varlığı hesaba katmadan yaşayan kişidir. Teist ise böyle bir yaratıcının varoluşunu savunan kişidir. Dolayısıyla, her türden ateizm tartışması aynı zamanda bir teizm tartışmasıdır.[18] Bu iki kavramdan biri olmadan diğeri bir anlam ifade etmemektedir. Birbirini tamamlar, hatta biri diğerinin devamı diyebiliriz; çünkü teizmi açıklamak için ateizmi bilmemiz, ateizm için ise

---

[15] Tek bir Tanrı’dan başka Tanrılar olmadığına inanan tektanrıcılıktan farklı olarak ve onun tersine, bir Tanrılar çokluğunu kabul eden ve fakat bu Tanrılar arasından yalnızca tek birinin ötekiler üzerinde mutlak bir hâkimiyete sahip olduğu inancına bağlanan Tanrı görüşüdür. Bkz., Cevizci, *Felsefe Sözlüğü,* s. 825.

[16] Aydın, *Din Felsefesi, s. 208*; Taylan, *Tanrı Sorunu,* s. 109.

[17] Topaloğlu, *Teizm ya da Ateizm,* s. 13.

[18] Robin Le Poidevin, *Ateizm,* (Çev:, Abdullah Yılmaz), Ayrıntı Yay., 2. Basım, İstanbul, 2003, s. 21.

teizmi bilmemiz gerekir. Nasıl iyilik için kötülük bir değer, siyah için beyaz bir değer ise ateizm için de teizm yaşamsal bir değerdir.

Etienne Gilson'un, Nietzsche'nin vasıflarını saydığı ateist profiline itirazı manidardır. "Nietzsche'nin belirttiği aristokrat, üstün vasıflı, kendi değerlerinde kâmil tanrıtanımazlar bulmak inanılamayacak kadar zor hatta imkânsıza yakındır. Buna örnek vermek gerekirse; bazı geometri hakikatlerinin var olduğu gibi, tartışma götürmez bir şekilde Tanrı'nın varlığını gösteren deliller bulunsaydı, Tanrıtanımazlar olmazdı. Ve şayet aynı şekilde Tanrı'nın var olmadığını gösteren deliller bulunsaydı, inananlar olmazdı."[19]

Plantinga teistlerin delilleri ispatlama sorumluluğunu taşımadıklarını savunurken Mcınery daha da ileri giderek ispatlama sorumluluğunun ateistlerde olması gerektiğini iddia eder. Ancak genelde teistlerden Tanrı'yı ispat ederek delillerini ispat etmeleri istenir; fakat ateistler işin başında inkârla başladıkları savunmalarından dolayı tartışmada bir yol alınmaz. Allah'ın varlığına inanmanın makul sebeplere dayandığını, yani imanın rasyonel bir kabullenme olduğunu öne süren düşünceler oldukça çeşitlidir.[20] Bu düşünce ekseninde savunulan bir sürü delil mevcuttur bunlardan en çok kabul görenleri şunlardır:

Ontolojik delil, bu kanıtta Tanrı kavramından Tanrının varlığı çıkarılır. Tanrı, kavramı gereği en yetkin varlıktır; var olmasaydı, en yetkin varlık olmaktan çıkacaktı, çünkü varlık yüklemi olmayacaktı.[21] O, kendisinden daha büyüğü tasavvur edilemeyendir. Kendisinden daha büyüğü tasavvur edilemeyen şey, elbette sadece zihinde bulunamaz. Çünkü en azından sadece zihinde bulunuyorsa, gerçeklikte de var olduğu düşünülebilir ve daha büyük bir

---

[19] Etienne Gilson, *Ateizmin Çıkmazı,* (Çev., Veysel Uysal), MÜİFAV. Yayınları, 2. Basım, İstanbul, 1994. s. 51.

[20] Mehmet Aydın, *İslam'ın Evrenselliği,* Ufuk Kitapları, İstanbul, 2000, s. 101.

[21] Bedia Akarsu, *Felsefe Terimler Sözlüğü,* İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1998, s. 168;Taylan, *Tanrı Sorunu,* s. 17; Aydın, *Din Felsefesi, s.* 29; Aydın Topaloğlu, *Ateizm ve Eleştirisi,* Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 2002, s. 89; Le Poidevin, *Ateizm,* s. 54; Cevizci, *Felsefe sözlüğü,* s. 1268.

şey olur. O halde, kendisinden daha büyüğü tasavvur edilemeyen şey, hiç kuşkusuz hem zihinde, hem de gerçeklikte vardır.[22]

Kozmolojik delil, genel olarak, kozmosla ilgili ihtimal dâhilindeki olgulardan yola çıkan, kendilerine neden olunmuş şeylerin varoluşunun ancak varoluşu açıklanmaya muhtaç olmayan bir zorunlu varlığın varoluşuyla açıklanabileceğini öne süren bütün empirik Tanrı delillerinin genel adıdır.[23] Bu kanıt, dünyanın deviniminden bir ilk kımıldatıcı, nedenler zincirinden bir ilk neden, dünyadaki şeylerin değişkenliği, koşulluluğu ve rastlantısallığından dünyanın ilk nedeni olan, değişmez, koşulsuz, zorunlu bir varlığın bulunduğu ve bu ilk varlık Tanrı'dır sonucuna ulaşırlar.[24] Bu delile göre, hiçbir şey, bir neden olmadan varlığa gelemez.[25]

Tasarım delili (bir diğer ismi nizam ve gaye delilidir), bu kanıta göre, doğal dünyada çevremize bakacak olursak, onda her şeyin yerine getirmekte olduğu fonksiyona nasıl uygun hale getirileceğini görmeden yapamayacağımızı dile getirerek her şey bir amaca göre düzenlenmiştir.[26] Dünyada hiçbir şey tesadüf eseri değildir; hiçbir şey boşuna ve anlamsız değildir.[27] Dünyadaki amaç ve düzenden, bu amaç, nizam ve düzenleri koyan akıllı bir varlık olduğu sonucu çıkarılır.[28] Nizam fikri, yaratma fikriyle birlikte akla gelir. Âlemin ilim, irade, kudret ve hikmet sahibi bir varlık tarafından yaratılmış olması, orada bir

---

[22] Cafer Sadık Yaran, *Klasik ve Çağdaş Metinlerle Din Felsefesi,* Etüt Yayınları, Samsun, 1997, s. 54; Macit Gökberk, *Felsefe Tarihi,* Remzi Kitapevi, 10. Bas., İstanbul, 1999, S. 143; Michael Peterson ve diğerleri., *Akıl ve İnanç Din Felsefesine Giriş,* (Terc:, Rahim Acar), Küre Yayınları, İstanbul, 2006, s. 104; Alfred Weber, *Felsefe Tarihi,* (Çev:, H. Vehbi Eralp), Sosyal Yayınları, 5. Basım, İstanbul, 1998, s. 149.
[23] Cevizci, *Felsefe sözlüğü,* s. 1026.
[24] Akarsu, *Felsefe Terimler Sözlüğü,* s. 168; Aydın, *Din Felsefesi, s.* 41-43; Topaloğlu, *Ateizm ve Eleştirisi,* s. 93.
[25] Nigel Warburton, *Felsefeye Giriş,* (Çev:, Ahmet Cevizci), Paradigma Yayınları, İstanbul, 2000, s. 18; Peterson ve diğerleri:, *Akıl ve İnanç Din Felsefesine Giriş,* s. 110; Peter Adamson-Richard C. Taylor, *İslam Felsefesine Giriş,* (Terc., M. Cüneyt Kaya), Küre Yayınları, İstanbul, 2007, s. 65; Le Poidevin, *Ateizm,* s. 36.
[26] Warburton, *a.g.e.,* s. 12; Cevizci, *Felsefe Sözlüğü,* s. 1595; Taylan, *Tanrı Sorunu,* s. 55; Topaloğlu, *Ateizm ve Eleştirisi,* s. 102.
[27] İsmail R. Faruki, *Bilginin İslamileştirmesi,* (Terc., Fehmi Koru), Risale Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1995, s. 58; Aydın, *Din Felsefesi, s.* 62-67.
[28] Akarsu, *Felsefe Terimler Sözlüğü,* s. 168.

nizamın var olduğunun en açık delilidir.[29] Bu kanıtın savunucuları, tıpkı bir saate bakar bakmaz, onun bir saatçi tarafından imal edildiğini söyleyebilmemiz gibi, bizim göze bakmamız suretiyle, onun bir ilahi saatçi tarafından yaratılmış olduğunu söyleyebileceğimizi ifade ederler.[30]

Ahlâk delili, Tanrı'nın varoluşunu ahlâk olgusundan, insanın ahlâki deneyiminden ve dolayısıyla söz konusu deneyim ile ilgili verilerden yola çıkarak kanıtlamaya çalışan; insan varlığında görülen ahlâki ve tinsel gelişmenin yalnızca Tanrı'nın varoluşu ışığında değerlendirilebileceğini savunan kanıttır.[31] Bu kanıta göre, her iyilik ve güzelliğin kaynağı o dur. Tabiat kanunu da, ahlak kanunu da onun iradesidir.[32]

Dini Tecrübe delili, inanan bir varlık olarak insandan hareket etmek bakımından farklılık gösteren ve inanç sahibi insanın Tanrı'yla ilişki içinde olma, Tanrı'ya yaklaşma, Tanrı'yla birleşme, bireysel varlığının tanrısal varlıkta yok olma deneyiminden, insan varlığının yaşadığı vecd halinden hareketle, Tanrı'nın var olduğu sonucunu çıkartan kanıttır.[33]

Teizm, fiziki âlem ve fizik ötesi âlemde var olan her şeyin yapıcısı ve yaratıcısı olan bir Tanrı'nın ezeli, şuurlu ve âlemi bilen,[34] mutlak, sarsılmaz ve sınırsız bir bilgiye ve güce sahip olduğuna kesin bir inanç ile bağlanmadır. Ayrıca, evrende mevcut olan ve duyularımız aracılığıyla bilinecek ya da imgelem ve akıl sayesinde var olduğu sonucuna varılan, bütün varlıkların varoluşlarını ve varoluş durumundaki devamlılıklarını sonsuz, ezeli-ebedi ve bilinçli bir varlığın ve bu varlığın iradesinin yaratıcı ve nedensel eylemine borçlu olduğu, Tanrı adı verilen bu varlığın özünü ve karakterini akıllı yaratıklarının düşüncelerinde ve ideallerinde açığa vurduğu ve bundan dolayı,

---

[29] Aydın, *İslam'ın Evrenselliği,* s. 81.
[30] Warburton, *Felsefeye Giriş,* s. 12; Peterson ve diğerleri, *Akıl ve İnanç Din Felsefesine Giriş,* s. 121.
[31] Cevizci, *Felsefe Sözlüğü,* s. 44.
[32] Faruki, *Bilginin İslamileştirmesi,* s. 58; Peterson ve diğerleri, *Akıl ve İnanç Din Felsefesine Giriş,* s. 132; Taylan, *Tanrı Sorunu,* s. 82.
[33] Cevizci, *Felsefe Sözlüğü,* s. 506; Aydın, *Din Felsefesi, s.*84.
[34] Mehmet Aydın, *Alemden Allah'a,* Ufuk Kitapları, İstanbul, 2000, s. 56.

insanlarla kişisel bir ilişki içinde bulunduğu inancıdır. Doğanın üstünde ve ötesinde olan, yani evrene aşkın olan bir Tanrı'ya duyulan inancı ifade eden teizmde, Tanrı, yarattığı varlıktan ayrı olan, fakat kendisini yarattıkları aracılığıyla gösteren, özünde kişisel olup, insanın ibadet ve itaatine en yüksek ölçüde lâyık olan varlık olarak görülür. Tanrı, bu anlayışa göre, yaratıcıdır, varoluşun ve değerin kaynağı ve koruyucusudur; Tanrı'nın gücü her şeye yeter, o her şeyi bilir; Tanrı güç, gerçeklik ve değer bakımından en yüksek varlıktır ve insan o'nu bilebilir ve o'na erişebilir.[35]

Teist için Allah inancı, müminin zihninde salt bir itikat, kanaat ve inanç olmaktan çıkıp kalbine doğru bir imana, varoluşsal bir ilişkiye, canlı duygusal bir bağa dönüştükçe bireyin yaşamının bütün boyutlarına nüfuz etmesi, etkilemesi de o kadar artar.[36] Bir dinin mensupları, farklı argümanları enine boyuna tartan felsefi yaklaşımın bütünüyle uygunsuz bir yaklaşım olduğunu söyleyebilirler. Onlara göre, Tanrı'ya iman, soyut entelektüel spekülasyon konusu olmayıp, daha ziyade kişisel bir yükümlülük ya da meseledir. O, aklın zekice kullanımıyla ilgili değil de, salt inançla ilgili bir konudur.[37] İnanç ya bilgiye tamamen zıt olmakta, ya da bilginin doğrulanmadan önceki en alt derecesini oluşturmaktadır. Bilgi ile inanç birbirine zıt olunca, biri varsa diğeri yok olmak zorundadır. Yani insan bildiği bir şeye aynı anda inanamaz; ya bilir, ya inanır; biri varsa diğeri yok demektir. Bu inançta hiçbir kesinliğin bulunmadığı anlamına gelmez. Ancak inançtaki kesinlik bilgideki kesinlik derecesinde olmayıp daha ziyade subjektif bir kesinliktir.[38]

Ateizmi tanımlamadaki güçlük, büyük ölçüde, ortada farklı ve çok sayıda Tanrı kavramının, dolayısıyla buna karşılık çok sayıda ateist anlayışların bulunmasından ileri gelmektedir. Orta ve Doğu Asya'da yaygın olan bazı dinler bir yana, tek tanrılı dinlere mensup kişilerin zihinlerindeki Tanrı

---

[35] Cevizci, *Felsefe Sözlüğü,* s. 1599.

[36] İlhami Güler, *Allahın Ahlakiliği Sorunu,* Ankara okulu Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 2000, s. 12.

[37] Warburton, *Felsefeye Giriş,* s. 38.

[38] Hanifi Özcan, *Epistemolojik Açıdan İman,* Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2. Basım, İstanbul, 1997, s. 74.

tasavvurları bile, bir ve aynı değildir. Bu farklılıkların meydana gelişinde tarihî, ilmî, felsefî, kültürel, psikolojik ve bir takım sosyolojik sebeplerin önemli katkıları vardır.[39] Öyle ise, nasıl farklı teist sistemler varsa, aynı şekilde farklı ateist anlayışların bulunması da tabiidir.[40]

Tanrı'yı inkâr edenler de kendi bakış açılarına göre farklı yol ve yöntemler kullanarak iddialarına delil bulmaya çalışmışlardır. Buna mukabil, salt ateizmin çok zor, hatta imkânsız olduğu görüşü yüzyılımızda da birçok savunucu bulabilmiştir. Tanınmış İngiliz düşünürü John Baillie'nin düşüncesine göre, ateist, her ne kadar Tanrı'nın varlığına inanmadığını açıkça söylemekte ise de, onun varlığının derinliklerinde Tanrı fikri vardır. Günümüz düşünürlerinden J.A.T. Robinson, tam anlamıyla çağdaş bir ateist olmayabilir mi? Başlığını taşıyan bir yazısında dogmatik, başka bir deyişle düşünülmüş ve tartışılmış bir ateizmin mümkün olmadığını ifade etmektedir.[41] Voltaire de yazmış olduğu felsefe sözlüğünün ateizm maddesinde, Sokrat ve İtalyan filozofu Vanini gibi düşünürlerin bu konuda asılsız ithamlarla haksızlığa uğratılarak öldürülmesini kınamış, mutlak ateizme ise ihtimal vermemiştir. Voltaire ateizmi din adamlarının taassubuna ve Tanrı'yı kötü göstermelerine bağlayarak insan zihninde yaratıcı bir üstün varlık fikrinin daima yer aldığını belirtmiştir.[42] Her ne kadar bazı düşünürler ateist olduğunu, hiçbir tanrıya inanmadığını açıklasalar da genel kanaat herkeste bir "mutlak varlık" fikri olduğu yönündedir.

Ateist olmayanlardan da bir kısım filozofun, mutlak ateizm ile itham edilmiş olanları ya da düşünceleri ateizm lehine farklı yorumlananları da vardır. Bu sorunun birçok sebebi vardır. Konunun geniş tutulması, düşünürlerin yanlış anlaşılması, politik ve ideolojik kavgalardan dolayı, bazen kavram kargaşaları çıkmış ve bu kavramlar birbirine karıştırılmıştır. Ateizmle karıştırılan kavramlar genel olarak deizm, panteizm, naturalizm, septisizm ve

---

[39] Baykan, *Düşünceye Gelmeyen Tanrı Sorunu ve Mevlana,* s.54.
[40] Aydın, *Din Felsefesi,* s. 210.
[41] Aydın, *a.g.e.*, s. 213.
[42] Topaloğlu, *Ateizm ve Eleştirisi,* s. 40.

en çok da karıştırılan kavram “agnostisizm” dir. Ateizm ile en çok itham edilenler de agnostiklerdir.

Deizm, belli bir dinin doğmalarını ve ilkelerini benimsemeyen,[43] yalnızca akıl yoluyla kavranan bir Tanrı’nın varoluşuna inanan akımın genel adıdır.[44] Deizm, ateizmden farklı olarak bir Tanrı’nın varlığına inanmakla birlikte, Teizm’den değişik yönlerden ayrılan akılcı bir Tanrı anlayışıdır. Bu kavramın savucuları 17’inci yüzyılın sonlarına doğru ortaya çıkmışlardır. Deizm, Tanrı ile insanlar arasındaki ilişkilerin bilinemeyeceğini öne süren öğretilere olduğu kadar, dini hakikatlerin keşfedilip ortaya konmasında akli olmayan sezgilere ya da duygulara dayanan görüşlere de şiddetle karşı çıkar. Deizm, aynı çerçeve içinde, dindeki mucizelere de, akli ispatı olmayan vahye de karşı çıkar. Musevi ya da Hıristiyanlar veya Müslümanlar gibi, ilahi mesajı almak üzere seçilmiş, Tanrı’nın doğaüstü armağanına mazhar olan “özel bir halk” bulunduğunu da reddeder. Tanrı’nın evreni yarattıktan, yasalarını koyduktan sonra ona hiçbir şekilde müdahale etmediğini, mucizeler yaratmadığını savunan deizm, Hıristiyanlıkta ortaya çıkan üçleme öğretisine, tek Tanrılı dinlerde peygamberin kişiliğinde ifadesini bulan aracı karaktere şiddetle karşı çıkar. Deizm, en çok da dinin kurumsal boyutuna, ilahi mesajı öğretmek ve yaymakla görevlendirilmiş olduklarına inanan kişilere, rahiplere, kısaca din adamlarına karşı çıkar.[45] İnsan aklına çok büyük önem veren deizm, insan aklının ahlâki rehberlik için yeterli olduğunu, otorite ve geleneğe de karşı çıkarlar. Dini hakikatlerin de özgür akıl ile keşf edilebileceğini ifade ederler.

Panteizm, Tanrı’nın âlem ile olan ilişkisi bakımından deizmi aşan, Tanrı’nın dünyaya aşkın değil, her şeyde içkin olduğunu savunan felsefi görüştür. Panteizm’in Tanrısı, ezeli, şuurlu, bilen ve âlemi ihtiva eden bir varlıktır.[46] Panteizm, sonluyla sonsuz arasında yakın ve özsel bir temas kurmak ve insanı Tanrıya yakınlaştırmak amacıyla, var olan her şeyin bir birlik

---

[43] Akarsu, *Felsefe Terimler Sözlüğü,* s. 196; Aydın, *Din Felsefesi,* s. 180.

[44] Baykan, *Düşünceye Gelmeyen Tanrı Sorunu ve Mevlana* s. 22.

[45] Cevizci, *Felsefe Sözlüğü,* s. 441.

[46] Aydın, *Alemden Allah’a,* s. 56. a.y.; *Din Felsefesi, s.* 186.

meydana getirdiğini ve her şeyi kapsayan bu birliğin Tanrısal bir yapıda olduğunu iddia eder. Başka bir deyişle, panteizm, Tanrı'yla evrenin bir ve aynı olduğunu öne sürer, sonlu ve sınırlı dünyanın ezeli-ebedi, sınırsız ve mutlak Varlığın bir parçası, görünüşü ya da tezahürü olduğunu savunur. Panteizmi eleştirenler, söz konusu Tanrı anlayışının aşkınlık fikrini reddetmek suretiyle, ateizme yardımcı olduğunu söylemişlerdir.[47] Panteizm, "her şey Tanrı'dır" sözüyle eşya ile Tanrı arasındaki farkı çok aza indirgemektedir. Bu akımın en ünlü düşünürü Spinoza'dır. İleride düşüncelerini açıklayacağız.

Pan-enteizm, panteizm "her şey Tanrı'dır" derken, pan-enteizm "her şey Tanrı-da-dır" demekte ve Tanrı ile âlemi, panteizm gibi bir ve aynı saymamaktadır. Pan-enteizmi savunanlara göre, deizmin veya bazı şekilleriyle teizmin aşkınlık anlayışı da panteizmin içkinlik anlayışı da bir çeşit indirgemecilik olmaktadır.[48] Bu görüş süreç teizmi olarak da bilinir. Bunlar, Tanrı, hem içkin hem de aşkındır, hem göreli hem de mutlaktır, hem sınırlı hem de sınırsızdır şeklinde çift kutuplu bir çizgi takip etmenin doğru olduğunu, tek kutuplu bir düşüncenin ise yanlış olacağını dile getirmişlerdir.

Naturalizm, doğada meydana geldiği şekliyle Tanrı'ya karşılık gelen ve doğadan bağımsız Tanrıyı değil de, doğayla özdeş olan Tanrıyı ifade eden düşünce sisteminidir. Natüralizm, her şeyin doğal varlıklardan, doğal nedenlerle oluştuğunu, doğaüstü varlıklara ve açıklamalara itibar edilmemesi gerektiğini savunan düşüncedir.[49]

Agnostisizm, genel olarak, özgül bir alanın kapsamı içine giren şeylerin bilgisine erişmenin imkânsız olduğunu öne süren yaklaşım ya da görüştür. 1869 yılında, Darwinci evrim teorisinin savunucusu ünlü Thomas Henry Huxley tarafından yaratılmış bir terim olarak bilmeme haline işaret eden akım ya da tavırdır. Daha özel olarak da, pozitivist ya da materyalist öğretilerde

---

[47] Cevizci, *Felsefe Sözlüğü* s. 1318; Baykan, *Düşünceye Gelmeyen Tanrı Sorunu ve Mevlana* s. 25.
[48] Baykan, *a.g.e.*, s. 25; Cevizci, *Felsefe Sözlüğü,* s. 810; Aydın, *Din Felsefesi*, s. 198.
[49] http://tr.wikipedia.org/wiki/natüralizm. 13. 05. 2009.

karşımıza çıkan nihai gerçekliğin bilinemez olduğu görüşüdür. Hepsinden önemlisi, Tanrı'nın var olup olmadığını bilemeyeceğimizi öne süren öğretidir.[50] Agnostiklere göre Tanrı'nın varlığı meselesi insan aklının ötesinde bir konudur. O halde böyle bir varlık hakkında konuşmak veya hüküm vermek de imkânsızdır. Dolayısıyla agnostikler Tanrı inancı karşısında tarafsız kalmayı tercih etmişlerdir. Ancak onların bu tarafsızlığı bazen ateizm olarak da değerlendirilmiştir. Her ne kadar bazı agnostiklerin tavırları ve yaşamları onların ateist olduğu izlenimini vermekteyse de bir kısmı kendilerinin felsefi açıdan ateist olmadığını ifade etmiştir. Mesela ateist olarak bilinen ünlü düşünürlerden Bertrand Russell felsefi açıdan kendini agnostik olarak tanımlamıştır. Çünkü ona göre her şeye rağmen elimizde Tanrı'nın yokluğunu kanıtlayacak yeterli bir delil mevcut değildir.[51]

Agnostikler, Tanrı'nın ne var olduğuna ne de yok olduğuna inanmak için yeterince kanıt olmadığını, dolayısıyla bu konuda bir karar verilemeyeceğini söylerler. Fakat agnostisizmin "teist agnostisizm" ve "ateist agnostisizm" olarak ikiye ayrılabileceğini söyleyen uzmanlar da vardır. Bu uzmanlara göre, teist agnostikler Tanrı'ya inanmak için yeterince kanıt olmadığını kabul etmekle beraber yine de Tanrı'ya inanmayı tercih ederken, ateist agnostikler Tanrı'ya inanmamayı seçer. Bu şekliyle ateist agnostisizm "zayıf" ateizm haline dönüşmektedir.[52]

Özellikle 20'inci Yüzyılda ateizmin bir politika haline getirilmesi ateist olmadıkları halde o politikalara bağlı olmaları hasebiyle ateist olmakla suçlanan düşünürler olmuştur. Bazen de ateist olmadıklarını eserlerinde belirttikleri halde ateizm ile itham edilenler olmuştur. Bunlardan bazıları şunlardır: Spinoza, Fichte, Paul Tillich. İslam dünyasında ise Zekeriya er-Razi ve İbn Arabî gibi Sufiler ateizm ile itham edilmişlerdir.

---

[50] Cevizci, *Felsefe Sözlüğü,* s. 281.
[51] Topaloğlu, *Ateizm ve Eleştirisi,* s. 21.
[52] http://ateizm.blogspot.com/search-agnostisizm. 12. 09. 2008.

Spinoza, Tanrı her şeyin sebebidir. O, içkin bir sebeptir, aşkın bir sebep değildir. Tanrı var olmak için kendisinden başka bir varlığa ihtiyacı olmayan tek varlıktır. Diğer varlıklar ise, mutlak cevher olan Tanrı'da ancak vardırlar ya da ancak onun sayesinde var olabilirler.[53] Tanrı ile kâinat aynı şeylerdir. Tanrı kendi esası olan kâinatın içindedir, onun kendisidir. Kâinat, tanrısal özün kendisini geliştirmesidir. Ruh ile cisim iki ayrı cevher değildir; aynı cevherin özünde birleşmektedir. Spinoza'nın sistemi tam bir panteizmdir. Onun doktrini her şeyde Tanrı'yı bulur; Kâinat, Tanrı ile doludur; başka bir deyişle, Tanrı'nın ta kendisidir.[54] Spinoza'ya göre, Tanrı'nın var olup olmadığı meselesi tartışma konusu yapılacak bir husus değildir. Nasıl ki, dört köşeli bir dairenin var olduğu düşünülemezse, Tanrı'nın yok olduğu da tasavvur edilemez. Dört köşeli bir dairenin varlığını savunmanın saçmalığı, Tanrı'nın varlığını inkâr etmenin saçmalığıyla aynıdır.[55] Spinoza panteist olmasına ve eserlerinde Tanrı'nın varlığına işaret etmesine rağmen ateist olmakla suçlanmış ve Amsterdam Sinagogu'ndan kovulmuştur. Suçlanmasına gerekçe olarak da Tanrı anlayışının teizmin aşkın ve kişisel Tanrı anlayışıyla uyuşmadığı gösterilmiştir. Yani Tanrı'sının, yaratıcı, fail ve zati olmamasıdır. Bu yüzden Spinoza bazılarınca ateistlerin ruhani babası olarak anılmış, ya da sistematik veya örnek ateist olarak gösterilmiştir. Spinoza'nın panteist olması ve teistik anlayıştan ayrılması onun ateist olduğu anlamına gelmemektedir.

Alman filozofu Fichte de mutlak (Tanrı) ile ahlaki dünya düzenini bir gördüğü için ateist olmakla suçlanmıştır. Ancak o, bir insanın gerçek anlamda ateist olabilmesi için hiçbir ahlaki ideale sahip olmaması gerektiğini öne sürmüş, kendisine yöneltilen suçlamayı reddetmiştir. Ateizmle itham edilen bir diğer düşünür de ünlü Protestan İlahiyatçısı Paul Tillich'tir. Tillich "*Sistematik Teoloji*" adlı eserinde geleneksel teistik Tanrı anlayışını eleştirmiştir. Tanrı'nın varlığı lehinde ileri sürülen kanıtları reddetmiş ve Tanrı'nın ontolojik varlığını (kişisel mevcudiyetini) kabul etmemiştir. Paul Tillich'e göre Tanrı'nın varlığı

---

[53] M. Kazım Arıcan, *Spinoza'nın Tanrı Anlayışı,* İz Yay., İstanbul, 2004, s. 158.
[54] Erdem, *Bazı Felsefe Meseleleri,* s. 166.
[55] Arıcan, *Spinoza'nın Tanrı Anlayışı,* s. 97.

hakkında ne soru sorulabilir ne de bu konuda cevap verilebilir. Tillich, düşüncesinden de anlaşılacağı gibi tam bir agnostiktir. Agnostik olarak kabul edilen düşünürlerden bazıları şunlardır: T. H. Huxley, Bertrand Russell, Leslie Stephen, William Kingdon Clifford, Herbert Spencer, Henry L. Mansel ve Robert Flint 'dır. [56]

Malum olduğu üzere dünya üzerinde birden fazla Tanrı anlayışı bulunmaktadır. Hatta ilahi dinlerin yanında, aynı mezhebin veya ekolün dahi kendi içerisinde farklı yorumlara sahip olduğu değişik bakış açıları görülmektedir. Bu noktadan bakıldığında her türlü Tanrı inancının veya dinin tam olarak ilahi dinleri yansıtmadığı (bir anlamda teizm olmadığı) anlaşılmaktadır. Bu durumda dünya üzerinde tek tip bir dini inançtan bahsetmek mümkün değildir. Aynı şekilde ateizmi geniş anlamda inançsızlık olarak ele alırsak yine dünyada tek çeşit bir inançsızlığın olmadığını görürüz. En azından şekil, yöntem, gerekçe ve amaç itibariyle bazı inançsızlıkların birbirinden farklı olduğunu tespit edeceğiz. Dolayısıyla inançsızlık denilince hemen akla ateizm gelmemelidir. Mesela insanların çoğu inanç sahibi ve bir dine mensup olmalarına rağmen öteki dinleri reddetmektedirler. Hıristiyanlar İslamiyet’i (İslam’ın ortaya koyduğu Allah kavramı) ve Hz. Muhammed’i reddederken, Müslümanlar da Hıristiyanlığın teslis, enkarnasyon ve asli suç gibi inanışlarını reddetmekte ve Hz. İsa’nın sadece bir peygamber ve bir insan olduğunu belirtmektedir. [57]

İlk dönemlerdeki ateist yaklaşımlar hakkında sistemli tasarlanmış disiplinler demek zordur, zamanın şartlarına göre meydana gelmiş muhalif düşünce sistemleri demek daha doğru olsa da, zamanla bu hareketler belli bir disiplin oluşturmuştur. Tanrı’nın varlığı hakkında teistik iddiaları birçok yönden eleştiri konusu edip reddetme biçiminde olsun. Ya da başlı başına bir disiplin olsun gerçek anlamda bir ateizmin tam anlaşılabilmesi için; a-Antik

---

[56] Topaloğlu, *Teizm ya da Ateizm,* s. 29.
[57] Topaloğlu, *Ateizm ve Eleştirisi,* s. 3.

Dönem b-Yeniçağ Dönemi c-Modern Dönem olmak üzere üç önemli çağdaki durumu ele alınırsa durum daha iyi anlaşılmış olur.

a) Antik Dönemde Ateizm: Dar anlamıyla Yunan felsefesi ile bu felsefeden doğmuş olan Helenizm-Roma felsefesi anlaşılmaktadır.[58] Bu düşünce hareketinin dünya haritasındaki coğrafyası da Ege Denizi merkezli bir alanı kapsamaktadır. Fikri çoğulculuğun bulunduğu bu dönemde öncelikle doğa üzerine yapılmış çalışmaların fazlalığı dikkat çekicidir. İlk Yunan düşünürlerinin bazı bilgilerini Doğu'dan ve çevre kültürlerden aldıkları bilinmektedir. Dolayısıyla ilkçağ denilince akla sadece eski Yunan kültürü gelmemelidir. Bu dönem içerisinde Uzakdoğu ve Hint kültür çevrelerinin yanında Mısır, Mezopotamya (Sümer, Akad, Babil, Asur), Hitit, Fenike, Yahudi, Pers, Roma ve Kartaca kültürleri de önemli bir yer tutmaktadır.[59]

Felsefenin; varlık, varoluş, şeyler ve olaylar hakkında rasyonel ve mantıksal bir düşünme, kısaca; "var olması bakımından varlığın araştırılması" biçimindeki kısa tarifinden yola çıkarsak, böyle zihinsel bir araştırmanın başlangıcını Antik dönem terimiyle ifade edilen ve M.Ö. 7-3 yüzyıllar arasını kapsayan dönemde buluruz. Bugünkü Batı kültür tarihinin; bilim, sanat, mantık, siyaset ve tabii teolojiye ait bütün bölümleri anılan bu dönemle başlar. Fakat felsefi anlamda Tanrı anlayışının kaynakları bakımından aynı şeyi söylemek bu kadar kolay değildir. Antik dönem adına ateizm; nitelikleri tam belli bir Tanrı'nın reddi değil de bir çeşit inançsızlık olarak karşımıza çıkacaktır. Zira bu dönemde, dogmatik monoteist dinlerde bulduğumuz bir Tanrı kavramı ve onu güçlü bir öğreti olarak belirleyip savunan hâkim bir otoriteden söz edilemez. Orada sadece dünya ve hayat fenomenlerinin ve

---

[58] G. Skirbekk, N. Gilje, *Felsefe Tarihi,* (Çev:, Emrah Akbaş - Şule Mutlu), Kesit Yayınları, İstanbul, 2006, s. 27.

[59] Topaloğlu, *Teizm ya da Ateizm,* s. 20; Taylan, *Tanrı sorunu,* s. 117; Aydın, *Din Felsefesi,* s. 209; Etienne Gilson, *Tanrı ve Felsefe,* (Çev., Mehmet S. Aydın), Birleşik Yay., İstanbul, 1999, s. 17-20.

insanların geleneksel inançlarının rasyonel bir biçimde yorumu ve ifadesi olan felsefe ile dini mahiyetli anlayışlar arasında bir sürtüşme söz konusudur.[60]

Antik dönem'de ateizm henüz var olmayan teizmin sistematik bir eleştirisi değil de, geleneksel mitolojik inançlara karşı bir tür başkaldırı ve eleştiri anlamına gelmektedir. Bu eleştiri hareketi herhalde din felsefesinin de bir çeşit başlangıçları sayılabilir.[61]

b) Yeniçağ'da Ateizm: 17'inci yüzyılda gerçekleşen Rönesans'la birlikte felsefede yeni bir anlayış ortaya çıkmıştır. Akılcılığın egemen olduğu bu yeni dönemde bilgi yöntemi en temel sorun haline gelmiştir. Sadece doğal bilimlerin değil dini gerçeklerinde akılla temellendirilebileceği kanaati yaygınlaşmıştır. 18'inci Yüzyılla birlikte Aydınlanma dönemi başlamış, metafiziğe karşı sistemli bir şüphecilik oluşmuştur.[62] Ateizmin tarihi söz konusu olduğunda, ortaçağlarda sistematik bir ateizmden söz etmek mümkün görünmemektedir. Çünkü bu dönem, ontolojik, epistemolojik ve etik gibi felsefenin konu edindiği hemen her zihni alanda, monoteist dinlerin geliştirdiği teolojilerin etkisi ve inisiyatifi altında bulunuyordu.[63]

Bu dönemde Felsefe ve ilahiyat doğru düşünceye götürdüğü iddia edilen iki ana ilim dalıydı.[64] Ancak bilgilerimizin kaynağı uzun süre tartışılmıştır. Hume, bütün kavramların deneyden çıktığını söylerken, Kant da, bütün bilgilerimiz deneyle başlar.[65] Yeniçağ dönemi düşüncenin her alanında olduğu gibi, ateizm bakımından da, inişleri ve çıkışlarıyla hem kendi içinde hem de çağdaş dönemin kaynağı olması bakımından görülmemiş bir çeşitlilik

---

[60] Taylan, *Tanrı Sorunu, s*. 118.
[61] Taylan, *a.g.e.,* s. 119.
[62] Topaloğlu, *Teizm ya da Ateizm,* s. 21.
[63] Taylan, *Tanrı sorunu,* s. 120.
[64] Gilje, *Felsefe Tarihi,* s. 151.
[65] Bedia Akarsu, *Immanuel Kant'ın Ahlak Felsefesi,* İnkılâp Yay., 4. Baskı, İstanbul, 1999, s. 13-20.

ve derinlikte arz eder.[66] Bu akımın önde gelen temsilcileri: Baron D'Holbach'ın yanında Anthony Collins, Thomas Paine, Denis Diderot, Le Mettrie ve P. B. Shelley bu dönemin aynı zamanda dine karşı çıkan düşünürleridir.[67] Ateizm, Ortaçağda kilisenin de baskısıyla fazla bir varlık gösterememişken, Yeniçağ ile başlayıp Modern ve Çağdaş dönemde en ileri şeklini almıştır.

c) Modern Dönemde Ateizm: Bu döneme çağdaş dönem ve aydınlanmacı dönem gibi isimlerde konmuştur. Bu dönem 19'uncu yüzyıldan sonraki dönemi kapsamaktadır. Tekçi zihniyet kaldırılarak onun yerine sistemler çokluğu konmuştur.[68] Bu dönemde insan özgürlüğü ile Tanrı iradesi arasında derin bir uçurum oluşmuş ve ateistler kendilerini bu ikilem içerisinde bulmuşlardır. İnsan merkezli felsefe ön plana çıkarak, İnsanı Tanrı'ya tercih ederek zihinlerindeki sorunu çözmeye çalışmışlardır. Schopenhauer, Feuerbach, Marx, Nietzsche, Freud, Sartre ve Ayer gibi düşünürler Modern ateizmin öncüleridir. Bu dönemde genelde bütün dinler, özelde ise Hıristiyanlık, ciddi bir biçimde reddedilmiştir. Ayrıca mitolojik, teolojik ve felsefi Tanrı kavramları da kapsamlı olarak eleştiriye tabi tutulmuştur. Modern dönemde ateizm felsefi bir problem olmaktan öte bazen politik bir yaşam biçimi haline getirilmiş ve ideolojik bir dünya görüşü olarak sunulmaya çalışılmıştır. Özellikle Karl Marx, F. Engels ve V. I. Lenin'in görüşlerinden hareketle kurulan sosyalist yönetimlerde ateizm komünist partilerin propaganda aracı olarak kullanılmıştır.[69] Bu konuyu ileride daha ayrıntılı bir şekilde açıklayacağız.

---

[66] Taylan, *Tanrı Sorunu,* s. 121.
[67] Topaloğlu, *Teizm ya da Ateizm,* s. 22.
[68] Cevizci, *Felsefe Sözlüğü,* s. 719.
[69] Topaloğlu, *Teizm ya da Ateizm,* s. 23.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. ÇAĞDAŞ ATEİST YAKLAŞIMLAR

1. 1. ATEİZMİN SINIFLANDIRILMASI

Konunun içeriği ve genişliği göz önüne alındığında ateizmin çerçevesini belirlemek gerçekten zordur. Belli ilke ve prensipler tespit edilmezse bu kavramın sınırları belirlenemez. Ateizmdeki farklı bakış açıları ve anlayışlarda kendi içinde sınıflandırılmıştır. Teorik-Pratik ateizm şeklinde sınıflandıranlar olduğu gibi Negatif-Pozitif ateizm şeklinde de ayıranlar olmuştur. Değişik sınıflandırmalar yapılsa da, yaygın şekilde kabul gören sınıflama şu şekildedir:

1. 1. 1. Mutlak ateizm: Tanrıyı reddetmekten öte, zihinde Tanrı fikrine sahip olmamak demektir. Günümüzde yaşayan en ünlü mutlak ateist kabul edilen Richard Dawkins'in bu konudaki düşüncelerine "*Tanrı Yanılgısı"* bölümünde tekrar döneceğiz. Bu anlayışa göre insan doğuştan Tanrı kavramına sahip olmadığı için reddedecek bir şeyi de bulunmamaktadır.[70] Mutlak ateistlere karşı söylenen Francis Bacon'un şu sözü manidardır, "Bir Tanrı'nın varlığını inkâr edenler insanlığın onurunu ayaklar altına alırlar. Çünkü hiç kuşkusuz insan, bedeniyle hayvan soyundan gelir ve ruhuyla Tanrı'ya bağlanmamışsa, aşağılık ve iğrenç bir yaratık olur."[71] Zaten salt ateizmin çok zor, hatta imkânsız olduğu görüşü yüzyılımızda da birçok savunucu bulabilmiştir.[72]

Bu şekilde "mutlak ateist" olduklarını iddia edenlere bilim dünyasından bir yanıt dünyanın en saygın üniversitelerinden Yale Üniversitesi tarafından verildi. Yapılan araştırma dünyanın en saygın bilim dergisi *New Scientist'*te yayınlandı. Araştırmaya göre insan beyni Tanrı'ya inanmak için programlanmış olduğunu açıkladı. Bu Tanrı'ya inanmanın bilimsel kanıtı

---

[70] Topaloğlu, *Ateizm ve Eleştirisi,* s. 7; Taylan, *Tanrı sorunu,* s. 114.
[71] Le Poidevin, *Ateizm,* s. 119.
[72] Aydın, *Din Felsefesi,* s. 212.

olarak kabul edildi. Bebekler ve çocuklar arasında yapılan araştırmaya göre, insan beyninin doğasında Tanrı'ya ya da bir yaratıcıya inanmak var. Beyin "neden ve sonuçla" çalışıyor. Beyin, "beyin ile ruhun" birbirinden ayrı olduğunu düşünmek için programlıdır. Bu da "hayali arkadaşlar" edinmeye veya "Tanrıya ve dinlere inanmamıza" neden oluyor. Araştırmaya göre, hiçbir din eğitimi almamış 6-7 yaşında çocuklar bile dünyadaki her şeyin bir nedeni olduğuna inanıyor. Taşların, nehirlerin veya kuşların yaratılmasının bir nedeni olduğunu düşünüyor.[73] Richard Dawkins ve Darwinci uzmanlara göre bunun nedeni de yine "doğal seleksiyonda" saklıdır. İnsanlar tarih boyunca belirli bir Tanrı inancına sahip oldu. Bu inanca sahip olan atalarımız da, kendi inançlarına inanan insanlarla bir araya gelerek grup kuruyor ve birlikte yaşamanın temellerini de atmış oluyorlardı. Kişisel ihtiyaçları olan avlanmak, beslenmek ve korunmak daha kolay oluyordu. Aslında şunu demek istiyorlar; Hayatta kalmak için inanmak gerekiyor.

1. 1. 2. Teorik ateizm: Zihni bir çaba sarf ederek Tanrı'nın varlığını reddetmek ve varlığı lehinde ileri sürülen kanıtları çürütmek veya varoluşunun, mutlak ya da mutlak varlık imkânını tümüyle dışlayan bir düşünce sistemine dayalı olarak yadsınmasından meydana gelmektedir. Bu tür bir ateizm, genelde entelektüel çabanın ve bir zihin işleminin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Buna spekülatif ateizm diyenler de vardır. Nitekim Nagel'e göre Tanrı'yı bilmeyen ve dinin ne olduğu kendisine öğretilmeyen bir çocuk, teizmin herhangi bir iddiasını reddetme durumunda değildir. Dolayısıyla bu kişi için ateist denemez. Yine bir insanın çevresindeki dinden bilinçsizce uzaklaşması veya teolojik problemlere kayıtsız kalması da ateizm olarak görülmemelidir. Teorik ateizm'in diğer bir çeşidi olan pozitif ateizm ise düşünerek ve tartışarak Tanrı'nın varlığını reddetmektir. Ateizm denilince akla bu tür bir yaklaşım gelmektedir.[74] Söz konusu ateizm, insanın toptan özerkliği ve mutlak özgürlüğünün bir gereği olarak ortaya çıkar. Buna göre, insanın özgür

---

[73] http://www.gazetevatan.com/haberdetay.aspdetay=Tanriya_inanmanin_bilimsel_kaniti. 06. 02. 2009.
[74] Topaloğlu, *Teizm ya da Ateizm,* s. 24-25.

olabilmesi ve ödevleriyle eylemlerinden sorumlu tutulabilmesi için, Tanrı'nın var olmaması gerekir. Bu ateizm, Tanrı'nın yerini insana verdiği için, aynı zamanda antropolojik[75] ateizm olarak da bilinir.[76] Tanrı'nın varlığı inkâr edilmekle kalınmamış, bu kavramla ilgili olarak gündeme gelen mucize, vahiy, peygamberlik, kutsal kitap, ölümsüzlük ve ahret hayatı gibi inançlar da eleştirilmiş ve reddedilmiştir. Ayrıca bu tür bir ateizmde sadece teistik Tanrı kavramı hedef alınmamış, bunun yanı sıra mistik, mitolojik, transandantal[77] veya Antropomorfik[78] anlayışlarla, panteizm ve deizm gibi, bir şekilde Tanrı inancına yer veren diğer ekoller de reddedilmiştir.[79]

1. 1. 3. Pratik ateizm: "Sanki tanrı yokmuş gibi yaşamak" veya "Tanrı'yı günlük yaşama alanına sokmamak" biçiminde tanımlanmıştır. Bireyin özgür davranışını hiçbir kural ve kaideyi kabul etmemesini ön plana alan bu tür bir ateizmde kişi daha ziyade günlük yaşamdaki tavır ve davranışlarıyla, hayat tarzı, ilke ve alışkanlıklarıyla, Tanrısız bir dünya ve Tanrısız bir yaşam kurmayı istemek, davranışlarında sonlu ve dünyevi değerlere göre hareket etmektedir. Pratik ateistler aktif ve pasif olmak üzere kendi aralarında ikiye ayrılmışlardır. Pasif olanlar Tanrı'nın varlığını reddetmekle birlikte, dini inançlarla veya dindarlarla bir problemi bulunmayan, buna karşın kendi dünyalarında yaşayan ve içlerine kapanan kişilerdir. Aktif olanlar ise gerek zihinlerinde ve gerekse günlük yaşantılarında Tanrı inancını reddeden bunun yanında çevresinde Tanrı'yı hatırlatan her türlü fikir, sembol

---

[75]Antropoloji, İnsanın ve insanlığın incelenmesini konu alan bilim dalıdır. İnsanın hayvanlar dünyasındaki kökenini ve yerini, birey olarak gelişimini, tarihsel süreç boyunca geçirdiği fiziki ve zihinsel değişimleri konu alan disiplin. Bkz., http://tr.wikipedia.org/wiki/ İnsan bilimi. 02. 10. 2008.

[76] Cevizci, *Felsefe Sözlüğü,* s. 163.

[77] Aşkın, en yüksek, en üstün, en yüce olan en yüksek niteliklere sahip bulunan varlık. Tanrı aşkın bir varlık olmak durumundadır. Bkz., Cevizci, *Felsefe Sözlüğü,* s. 160.

[78] İnsan biçimcilik, genel olarak insana ait niteliklerin insan dışındaki başka varlıklara yüklenmesini ifade eder, özellikle Tanrı'ya aktarılması. İlkel insanlarda başlayan bu tasarım, önce cansızları canlı saymakla başlamıştır. Daha sonra, Tanrılara, çeşitli mitolojilerde görüldüğü gibi, insan biçimi ve nitelikleri yakıştırılmıştır. Bu düşünce, antikçağ Yunanlılarda, Homeros-Hesidos'un Tanrıları insan biçiminde ve insan niteliğinde olarak düşünmeleriyle başlamıştır. Antropomorfizme ilk karşı çıkan kişi, Elealı filozof Xenophanes olmuştur. Bkz., Cevizci, *a.g.e.,* s. 128.

[79] Topaloğlu, *Ateizm ve Eleştirisi,* s. 8.

ve davranışa karşı savaş açan kişilerdir.[80] Bu uğraşın temelinde de dini değerlerin bir anlam ifade etmediği sadece kendi değerlerinin geçerli olduğu arzusu yatmaktadır. Yaşantılarında Tanrı'ya savaş açmış olan bu tür ateistlere bazen militan veya eylemci ateistler de denmiştir. Feuerbach, Marx, Engels ve Nietzsche bu tür ateizmin teorik öncüleridir.[81]

La Bruyere'nin şu ifadesi de bu tür ateist yaklaşımları ifade etmekte bize yardımcı olacaktır. Pozitif, akli ve felsefi olarak derinleşmiş bir ateizmle karşılaşmanın çok güç olduğunu dile getirmekte ve bu hususu şöyle açıklamaktadır: "Tanrı'nın asla var olmadığına inanan biriyle karşılaşmayı çok isterdim. Böyle birisi bana, en azından, kendisini ikna edebilen, çürütülemez gerekçeyi açıklardı. Ve o, hemen sonuca gelerek şu anlamlı ifadeyi ekliyordu: Tanrı'yı ispatlama hususunda içine düştüğüm acizlik, bana onun var olduğunu keşfettiriyor."[82] İşte bu noktada ateistler delil ileri sürmektense ilgisiz kalmayı ya da teist delillerden hareket ederek eleştiriye başlıyorlar.

1. 1. 4. İlgisizlerin Ateizmi: Bir kısım düşünürler Tanrı'nın varlığını veya yokluğunu tartışma konusu yapmadan bu konulara uzak durmayı tercih etmiştir. Her iki hususun da eşit derecede anlamsız bir iş olduğunu öne sürerek konuya ilgisiz kalmayı yeğlemişlerdir. Bu tür ateistlere göre insan, sadece var olanla yetinmeli görünen âlemin ötesine ilgi duymamalıdır. Dolayısıyla dünyanın ötesindeki herhangi bir varlık hakkında olumlu ya da olumsuz bir yargıda bulunmaya ya da konuşmaya çalışmak anlamsız bir iş yapmak olacaktır. Tanrı'nın varlığını iddia edenler de yokluğunu kanıtlamaya çalışanlar da yanılgıya düşmüşlerdir.[83] Temsilcileri arasında Otto Neurarth, F. Waismann ve A.j.Ayer gibi filozofların da bulunduğu mantıkçı pozitivizm[84] ekolü bu tür bir anlayışın güçlenmesinde büyük rol oynamıştır.

---

[80] Topaloğlu, *a.g.e.,* s. 10.
[81] Topaloğlu, *Teizm ya da Ateizm,* s. 19.
[82] Gilson, *Ateizmin Çıkmazı*, s. 52.
[83] Topaloğlu, *Ateizm ve Eleştirisi,* s. 12.
[84] Pozitivizm, Saint-Simon ve Comte tarafından kurulan bir öğreti olarak, İngiliz Empirizminin dış dünyayı sadece deneyim yoluyla bilebileceğimiz, her tür bilginin son çözümlemede duyu

Ateizme dini bir değer atfedenler, ateizmin değil, Tanrı karşısında ilgisizliğin teizm için bir tehlike olduğu görüşündedirler. Ateist, olumsuz bir açıdan da olsa, Tanrı ile ilgilenmektedirler; dolayısıyla ciddi bir ateist, bir tür mistik bir tavır içinde bulunmaktadır. Bu tavır onu psikolojik olarak duyarlı bir noktaya götürebilir ve ateizm bir tür teizme dönüşebilir.

1. 1. 5. İdeolojik Ateizm: Buna materyalist ateizm de deniyor. Materyalizmin mutlak doğru olarak kabul edildiği komünizmle yönetilen ülkelerde ateizmin bilimsel temellere dayandığı söylenmiş, dinin de toplumsal bir hadise olarak görüldüğü ifade edilmiştir. Bu yönüyle de ilmi ateizm kendini batıda ki felsefi ateizmden ayrı görmüş, onları yani Marksist ve materyalist olmayanları burjuva ateizmi diye nitelemiş, kavramlarını ve üslubunu eleştirmiştir. Bu çerçevede toplumdaki bütün dini inançlar, kurumlar, ibadetler, törenler, alışkanlıklar, adet ve gelenekler şiddetle reddedilmiş ve yasaklanmıştır.[85]

Görüldüğü gibi ateizm bazen zihinde Tanrı düşüncesinin bulunmaması, bazen Tanrı'nın varlığının bilinçli bir biçimde reddedilmesi, bazen Tanrı yokmuş gibi yaşanılması, bazen de Tanrı'nın varlığına ilgisiz kalınması varlığını veya yokluğunu tartışmayı anlamsız bulmak biçiminde tanımlanmıştır.[86]

1. 2. ATEİST EKOLLER

Çalışmamızın önemli konularından bir tanesi de ekoller meselesidir, genel olarak değişik şekillerde tasnifler yapılsa da en fazla kabul gören ateist ekoller şunlardır:

---

deneyine dayanmak durumunda olduğu tezini kabul etmektedir. Bkz., Cevizci, *Felsefe Sözlüğü,* s. 1371.

[85] Topaloğlu, *Ateizm ve Eleştirisi,* s. 14.

[86] Topaloğlu, *Teizm ya da Ateizm,* s. 19.

1. 2. 1. Bilimsel Ateizm: Özellikle 18'inci yüzyılın sonlarıyla 19'uncu yüzyılın ortalarından itibaren bilim ile din arasında bir karşıtlık oluşturulmuş ve bilim adına bu karşıtlık her fırsatta yenilenmiştir. Bilimin mutlaklığına inanan dolayısıyla bilimden hareketle dini eleştiren ve reddeden ateist düşünürler de çağımızda kendilerince bilim dışı olan her türlü inancın, değerin ve yaklaşımın artık bir kenara bırakılmasını istemişlerdir. Günümüzde dinin reddedildiği çevrelerde ileri sürülen ve birer varsayım niteliğinde olan bazı iddialar sanki doğruluğu kesinlik kazanmış kurallar olarak görülmüştür. Hatta bu iddialar, birer ideoloji doğması haline getirilmiş, tartışılmasına ve eleştirilmesine dahi fırsat verilmemiştir. Yine bu çevrelerde tanrı inancı ve din olgusu yanlış olarak kabul edilmiş, sadece nasıl ve niçin var olduğuna dair açıklama girişimlerine başvurulmuştur, indirgemeci bir tutumla bu inançlar pozitivist bir ilke veya ön kabulden hareketle izah edilmeye çalışılmıştır. Bilimi esas alan ve buna karşın dini reddeden düşünürler, evreni bilimsel bir biçimde ele almayı, incelemeyi ve yorumlamayı hedeflemişler, dünyada olup biten her şeyin pozitif bilimle açıklanması gerektiğini, hatta açıklanabileceğini ileri sürmüşlerdir.[87] Bu düşüncenin yaşayan en ateşli savunucusu İngiliz biyolog Richard Dawkins'tir.

Modern dönemde bilimi esas alarak ateizmi temellendiren ve teorisini sistemleştirerek bir felsefe halinde sunan en önemli kişi Auguste Comte olmakla birlikte. Onun dışında Ayer, Feuerbach, Marx, Nietzsche, Darwin, Freud ve Sartre[88] bu düşüncenin önde gelen düşünürlerindendir. Bunların içinde de ateizm'in en önemli belki de gelmiş geçmiş en çok tartışılan ismi Darwin olmuştur. Darwin isminin ötesinde de onun evrim teorisi, teist olsun ateist olsun bütün kesimler tarafından en çok müzakere edilen konu olmuştur. Evrim Teorisi'nin en geniş kabul gören açıklamasına göre bütün canlılar birkaç milyar yıl önce oluşmuş tek hücreli 'ortak bir ata'nın soyudur. Bu 'ortak ata'nın soyları boyunca ortaya çıkan değişimler, bütün canlılığın açıklaması olarak kabul edilir ve bu değişikliklerin sebebi genlerdeki 'mutasyonlarla';

---

[87] Topaloğlu, *a.g.e.,* s. 44.
[88] Topaloğlu, *a.g.e.,* s. 47.

dünya ortamına uygun canlıların hayatta kalıp diğerlerinin elenmesi ise 'doğal seleksiyon' mekanizmasıyla açıklanır.[89]

Materyalizm, felsefe tarihinde ilk bilimsel ateizm denemesi olarak materyalist düşünceyi zikredebiliriz. Eski Yunan da doğan ve gelişen Epikuros, Lucretius ve Demokritos'un öncülüğünü yaptığı bu ekol, kısaca doğadan hareketle yine doğayı açıklama girişiminde bulunmuş, maddenin ezeliliğini savunmuş, doğaüstü bir alanı ve otoriteyi kabul etmemiştir. Materyalist düşünce ortaçağda ve modern dönemde gözüken pek çok ateisti de etkilemiş büyük oranda Marksist düşüncenin de fikri alt yapısını oluşturmuştur. İdealizmin karşısında bulunan bu ekol'ün meşhur temsilcileri arasında Baron D'Holbach, Pierre Gassendi, Ludwig Büchner ve Ernest Haeckel bulunmaktadır. Materyalizm genel olarak şu düşünceleri savunmuştur: Madde yaratılmamıştır. Dolayısıyla hiçbir şey yoktan var olmadığı gibi var olan madde de tekrar yok olmayacaktır. Evren, madde ve boşluktan oluşmuştur, sonsuzdur, sınırsızdır. Evrenin ötesi ve dışı gibi alanlardan bahsedilmez. Madde atomlardan oluşmuştur. Sonsuz sayıda atom vardır. Atom tipleri sınırlıdır. Atomlar devamlı surette hareket halindedir. Atomların hareketlerinin başlangıcı yoktur. Düşüncenin kendiside bir tür atom hareketidir. Ruh, canlı bir varlığı cansızdan ayıran nesne, rafine olmuş tinsel bir varlıktır. Vücudumuzla birleşen bu arı madde duyumlara olanak tanır. Ölümde bu birlikteliğin çözülmesidir. Doğayı yönlendiren herhangi bir doğaüstü güç mevcut değildir.[90]

Çağımızdaki bilimsel gelişmeler ve özellikle fizik ilminde ortaya atılan yeni varsayımlar da materyalizmin iddialarını büyük ölçüde geçersiz kılmıştır. Bilim adamlarının atom, kuantum ve entropi teorileri, bunların yanında, elektrik (ısı ve ışık), yer çekimi, manyetik alan gibi maddi olmayan varlıkların mevcudiyeti, çok dar bir biçimde her şeyin maddi olduğuna dair açıklamaların gülünçlüğünü ortaya koymuştur. Maddenin nasıl ve ne şekilde insanı

---

[89] Caner Taslaman, *Evrim Teorisi, Felsefe ve Tanrı,* İstanbul Yayınevi, İstanbul, 2007, s. 11.
[90] Topaloğlu, *Teizm ya da Ateizm,* s. 48.

oluşturduğu, onu canlandırdığı, düşünce sahibi ahlaki bir varlık kıldığı hala materyalizm tarafından cevaplandırılmış değildir.[91]

Pozitivizm, 19. Yüzyıl Felsefesi için başlıca iki akım karakteristiktir: Biri Alman İdealizmi idealist felsefesi; öteki de pozitivist felsefedir.[92] Bilimsel bir yöntem ve bu yöntemin felsefeye uygulanması anlamında pozitivizm terimini ilk kullanan Fransız sosyalizminin kurucusu ve ilk sosyalist olarak kabul edilen Saint-Simon[93] olmuştur. Simon 18'inci yüzyılda Fransa'da gerçekleşen devrimden sonra toplumsal yapıyı bilimsel çalışmalar vasıtasıyla yeniden düzenlemeyi amaç edinmiş ve bunu da pozitivizm olarak görmüştür. Ona göre toplum, devrimden sonra Ortaçağ'daki yapısından kurtulmuş yeni bir çağda yaşamaya başlamış, eğitim, politika, ahlak ve bilimde de köklü değişiklikler gerçekleşmiştir. Simon'un fikirlerini kendisinden sonra Auguste Comte yaymıştır.[94]

Sosyolojinin kurucusu kabul edilen Comte'a göre insanlık, düşünce hayatının inkişafında üç merhale geçirmiştir. Comte'un 'üç hal kanunu' diye isimlendirilen[95] bu tasnifi;

a) Olguların ilahi güçle açıklandığı Teolojik safha.

b) Tanrı'nın yerine soyut kavram ve güçlerin konduğu Metafizik safha.

c) Her çeşit sebep araştırması terk edilerek, yalnızca olgular arasındaki yasaların araştırıldığı pozitif safha.

"*Pozitif Felsefe Dersleri*" adlı eseri ile sistemini ortaya koyan düşünüre göre bilimler, sadece olgulardan hareket etmeli, olayları ve onların arkasındaki

---

[91] Topaloğlu, *a.g.e.*, s. 49.
[92] Gökberk, *Felsefe Tarihi*, s. 412.
[93] Cemil Meriç *Saint Simon İlk Sosyolog, İlk Sosyalist,* İletişim Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1995.
[94] Topaloğlu, *Teizm ya da Ateizm*, s. 50.
[95] Necip Taylan*, İlim-Din ilişkileri--Sahaları- Sınırları,* Çağrı Yayınları, İstanbul, 1979, s. 73; Macit Gökberk, *Felsefe Tarihi*, Remzi Kitapevi, 10. Bas., İstanbul, 1999, s. 413; Mehmet Bayrakdar, *İslam Felsefesine Giriş,* TDV Yay., 4. Baskı, Ankara, 2001, s. 153.

yasaları araştırmalıdır. Teoloji ve metafizik araştırmalar başarısızdır, devrini tamamlamıştır. Zira zihin doğanın mahiyetini ve eşyanın gerçek sebeplerini tanıyamaz. Biz sadece pozitif olay ve fenomenleri açıklayabilecek olan deneysel bilgiyi elde edebiliriz. Bunun dışındaki bilgi teolojik ve metafiziktir. Buradan hareketle Comte, din ve tanrı inancı bakımından insanlık tarihini üç döneme ayırır. Politeist ilkçağdan sonra gelen, monoteist ortaçağ, teolojik inancına geçiş dönemi ise metafizik düşünceye dayanır. İnsanlığın gelecekteki durumu ise olguculuğa dayanacaktır. [96] Bu akımın diğer temsilcileri ise Littre, Tane, S. Mill, H. Spencer ve E. Durkheim kabul ediliyor.

1. 2. 2. Antropolojik Ateizm: Bazı filozoflar insanın doğasından ve psikolojik yapısından hareketle Tanrı inancının nasıl oluştuğuna ilişkin düşünceler ileri sürmüşlerdir. Bir kısmı bu yöntemle Tanrı inancını savunmuş ve Tanrı kavramının doğuştan geldiğini söylemiştir. Yine bir kısım düşünürler de bunun aksini iddia ederek, Tanrı inancını insanın doğasından hareketle çürütmeye çalışmış ve böyle bir inancın yapay olduğunu iddia etmişlerdir. Söz gelimi R. Descartes insanın özünde Tanrı düşüncesinin bulunduğunu ve bu düşüncenin de insanın doğasına Tanrı tarafından yerleştirildiğini söylemişti. İnsanda yerleşik olan bu düşünce (mükemmellik kavramı) Descartes'e göre Tanrı'nın var olduğuna dair en güzel bir işaret idi. L.A. Feuerbach ise Tanrı fikrinin insan zihni tarafından yaratıldığını iddia etmiş ve bu kavramın yapay olduğunu söylemiştir. [97] Tanrı hakkında bütün konuşmaları insan hakkındaki konuşmaya, başka bir deyişle teolojiyi antropolojiye indirgemektedir. İnsan kendisinde görmek istediği, fakat bir türlü görmeyi başaramadığı nitelikleri hayali bir varlığa yansıtmakta, bunu yaptığı için de kendisini söz konusu varlık karşısında küçülterek öz benliğinden soğumakta ve yabancılaşmaktadır.[98] Dolayısıyla, insan kendisini incelerse, Tanrı'yı idrak etmenin aslında kendisini idrak etmekten ibaret olduğunu görecektir.[99] Ayrıca Martin Heidegger,

[96] Taylan, *Tanrı Sorunu,* s. 125.
[97] Topaloğlu, *Teizm ya da Ateizm,* s. 52.
[98] Aydın, *Din Felsefesi,* s. 223; Taylan, *Tanrı Sorunu,* s. 127.
[99] Taylan, *a.g.e.,* s. 128.

Marieau Ponty, A. Camus ve J. P. Sartre de Feuerbach gibi düşünenler arasında sayılabilir.

1. 2. 3. Sosyopolitik Ateizm: Ateizm bazı dönemlerde toplumsal yapıdan hareketle ön plana çıkarılmış ve temellendirilmeye çalışılmıştır. Bu çerçevede toplumun yapısı, kültürü, değerleri ve bireylerin konumları ele alınmış ve tahlil yapılandırma sürecinde en büyük engel din olmuştur. Bu amaçla Tanrı kavramı başta olmak üzere bütün dini inançlar birtakım teorik gerekçeler ileri sürerek yanlış kabul edilmiş ve ortadan kaldırılmaya çalışılmıştır.[100] Bu düşüncenin en önde gelen düşünürü kuşkusuz Fransız Sosyologu Emile Durkheim'dir. Durkheim'e göre Tanrı, toplumun, (fertlerin düşünce ve davranışlarını kontrol altında tutmak için) farkına varmadan uydurduğu hayal ürünü bir kavramdır. Yine bu teoriye göre, insan, dini bir duyguyla kendisini aşan bir varlık karşısında korku ve ümit içinde beklerken, aslında, Tanrı adı verilen evrenin ötesindeki bir varlık karşısında değil, kendisini çepeçevre saran toplum realitesi karşısında durmaktadır. Tanrı fikri, toplumun yaptırım güç ve işlevini gösteren bir sembolden başka bir şey değildir.[101]

19. ve 20. Yüzyılda ateizmin bir dünya görüşü ve bir ideoloji olarak çok yaygın bir biçimde ortaya çıkışı Feuerbach'ın derin etkisini kendinde taşıyan Marx, sosyal ve politik sisteminde ifadesini bulmuştur. Marx, dini tarihi yönden yorumlarken, onu toplum ve ekonomi açısından reddeder. Ona göre insan, içinde yaşadığı toplumda anlaşılır. Salt bir ateizmden öteye dini insanlığın bir afyonu olarak gördüğü için, din karşıtı özelliği ön plana çıkan Marksist öğretide, insandaki din bilincini toplum yaratmaktadır. Toplumda insanın dikkatini din yoluyla başka tarafa çekilir, insanın aktivitesini kıran din, bir takım yanılgılarla onu uyutur.[102]

---

[100] Topaloğlu, *Teizm ya da Ateizm,* s. 54.
[101] Aydın, *Din Felsefesi,* s. 220.
[102] Taylan, *Tanrı Sorunu,* s. 128.

1. 2. 4. Psikanalitik Ateizm: Modern dönemde başta Sigmund Freud olmak üzere bazı ruh bilimciler insanın psikolojik yapısından hareketle Tanrı inancıyla ilgili olarak birtakım olumsuz hükümlere varmış ve bu hükümlerini de genellemişlerdir. Daha önce görülen Feuerbach ve Marx gibi düşünürlerde din konusunda indirgemeci bir tutum takınmış, psikanaliz yöntemini kullanarak Tanrı inancını çürütmeye çalışmışlardır.[103] Freud'a göre, Tanrı fikri, çocuktaki baba imajının bir yansımasıdır. Tanrı fikrinin kaynağı, insan soyunun, çocukluk döneminde karşı karşıya kaldığı zorluk ve felaketler karşısında geliştirdiği zihinsel bir savunma mekanizmasıdır. Bundan dolayı din, Freud'un nazarında, "nörotik bir kalıntı"dan ibarettir.[104] Freud'un tezleri yetiştiği Hıristiyan kültürünün izlerini taşır. Örneğin, "baba imajı" Hıristiyanlık için geçerli olabilir ama diğer din mensupları için bir anlam ifade etmemektedir. Eleştirilen bir diğer yönü ise tezlerini genelde hasta insanlar üzerinde geliştirdiği içinde eleştirilmektedir.

1. 2. 5. Varoluşçu Ateizm: Varoluşçuluk modern dönemde ateizmin en etkin biçimde savunulduğu ve yaşandığı ekollerden birisidir. Nietzsche'nin düşüncelerinin büyük etkide bulunduğu bu ekolün temsilcileri arasında Kierkegaard ve Gabriel Marcel gibi teistlerle, Martin Heidegger ve J. P. Sartre gibi meşhur ateist düşünürler bulunmaktadır.[105] Nietzsche'ye göre, Tanrı, yani bir yaratıcı varsa, insanın özü de var demektir ve bu öz, varlıktan önce gelmek zorundadır. Başka bir deyişle eğer Tanrı varsa özgürlük yok demektir ve insan, kendi özünü oluşturma imkân ve gücünden yoksundur. Bu imkân ve gücün olabilmesi için Tanrı olmaması gerekir.[106] Bir diğer önemli varoluşçu ateist J. P. Sartre'dır. Sartre'nin ateizmini şöyle formüle etmek mümkündür: "a-eğer Tanrı varsa, o her şeyi belirleyeceği için ben özgür olamam. b-Ama ben özgürüm. c-öyleyse, Tanrı yoktur."[107]

---

[103] Topaloğlu, *Teizm ya da Ateizm,* s. 63.
[104] Aydın, *Din Felsefesi,* s. 221.
[105] Topaloğlu, *Teizm ya da Ateizm,* s. 67.
[106] Aydın, *Din Felsefesi,* s. 226.
[107] Taylan, *Tanrı Sorunu,* s. 132.

1. 3. YENİ ATEİZM

Bu ateizm türü içinde bulunduğumuz asır ateistlerinin düşünceleri sonucu şekillenen bir ateizm çeşididir. Darwin'in Rottweiler'i[108] olarak bilinen, İngiliz bilim adamı Richard Dawkins, yeni ateizmin lideri sayılıyor. Yazdığı "*Tanrı Yanılgısı*" kitabı da hareketin manifestosu kabul edilmektedir. Özelde de tezimizin ana konusunu oluşturan '*Tanrı Yanılgısını'* bundan sonraki bölümde ele alacağız. Bu grubun önde gelenleri; Richard Dawkins, Steven Weinberg, Christopher Hitchens, Lewis Wolpert, Daniel Dennett, Victor Stenger ve Sam Harris gibi meşhur ateist düşünürlerdir. Bunların dışında dünyanın değişik ülkelerinde, kendilerini bu gruba dâhil eden yeni olduklarını söyleyen aslında pek de yeni olmayan fakat düşüncelerini sıra dışı bir tarzda ifade eden yazarlar bulunmaktadır. Bunların ana fikri, Tanrı diye bir şey yok bunun yanında var olan her şeyin ezeli, ebedi, sonsuz ve sınırsız bir kaynağı olmadığı bunun aksine her şey bir tesadüf eseri oluştuğuna dair inançlarıdır.

Yaşamının büyük bir bölümünü ateist olarak yaşayan, ancak *Yanılmışım Tanrı Varmış* isimli esriyle teizme dönüş yaptığını dünyaya duyuran, Antony Flew, "Yeni Ateizm" kavramının ortaya çıkışı 2006 yılı olduğu, ilk defa *Wired* dergisi tarafında ifade edildiğini iddia etmektedir. Kanıt olarak da aşağıdaki eserleri örnek vermektedir. Daniel Dennett'in *Breaking the Spell* (Büyü Bozumu), Richard Dawkins'in *The God Delusion* (Tanrı Yanılgısı), Lewis Wolpert'in *Six İmpossiple Things Before Breakfast* (Kahvaltıdan Önceki Altı Olasılık), Victor Stenger'in *The Comprehensible Cosmos* (Kavranabilir Evren) ve Sam Harris'in *The End Of Faith* (İnancın Sonu) kitaplarını bu yeni ateizm türüne kanıt kabul etmektedir.

Antony Flew, hem bu yazar ve eserlerini tanımlamakta hem de onları eleştirerek şunu ifade etmektedir. Bunların başlıca hedefi hiç kuşkusuz, her türde, zamanda ve yerdeki cemaat dinleriydi. Bununla çelişkili biçimde, o yazarların kendi kitapları tutucu vaazlar gibi yazılmıştı. Çoğu bölümde

---

[108] Rottweiler, Darwin'in köpeğinin ismidir.

yazarlar, eğer aksi inançlarımızdan ve bununla ilgili olarak yaptıklarımızdan vazgeçmezsek bizi korkunç bir ceza, hatta kıyamet gününe dair uyaran cehennem ateşi bekliyordu. Bu yazarlar, kükürt vaizleri gibi konuşuyorlardı, diyen Flew, belirsizliğe yer olmadığını, bunlara göre her şey siyah ve beyazdı. Diğer taraf için en ufak bir sempati besleyen tanınmış düşünürler hain ilan ediliyordu.[109]

Flew, şöyle bir soru soruyor: Peki Nasıl oluyordu da bu eserler ve yazarları, son birkaç yıldır süregelen Tanrı üzerine geniş kapsamlı felsefi tartışmaya dâhil oluyordu? Dedikten sonra kendisi şöyle de bir cevap vermektedir: Bu sorunun cevabı aslında dâhil olmamalarıydı. İlk olarak, Tanrı'nın varlığı sorusunun içerdiği gerçek meseleleri ele almıyorlardı. Hiçbiri ilahi bir gerçekliği varsaymak için gerekli temel gerekçelere bile hitap etmiyordu, Dennett Tanrı'nın varlığıyla ilgili iddialara yedi sayfasını ayırırken Harris hiç yer vermiyor. Evrenin yapısında bulunan rasyonelliğin kaynağı, özerk bir faaliyet olarak anlaşılan hayat ve bilinç, kavramsal düşünce ve öz hakkındaki soruları da ele almadıklarını[110] ifade eden Flew, Dawkins'inde hayatın kaynağından ve bilinçten 'başlangıçtaki talih'in sebep olduğu özel olaylar olarak ele aldığını söylemektedir.

Flew, bu yazarların mantıksal pozitivizmin yükselişine ve düşüşüne neden olan yanlış düşünce ve şaşkınlıklara dair bir farkındalık da sergilemediklerini, tarihten gelen hataları tekrar ettiklerini ve bunların felsefi teizm içinde oluşturulan gelişmiş yeni iddialar ya da analitik din felsefesine dair yazılan bunca eser yığınından gafil olduklarını da dile getirmektedir. Flew, Yeni Ateistlerin, mantıksal pozitivizme kadar bile ilerleyemedikleri söylenebilir. Çünkü Pozitivistler hiçbir zaman, Tanrı'nın bilimsel bir hipotez olabileceğini öne sürecek kadar saf olmamışlardı. Tanrı kavramının, bilimsel bir hipotez olmadığı için anlamsız olduğunu söylemişlerdi. Diğer yandan

---

[109] Antony Flew, *Yanılmışım Tanrı Varmış,* (Çev., Hasan Kaya-Zeynep Ertan), Profil Yayıncılık, İstanbul, 2008, s. 12.
[110] Flew, *a.g.e.*, s. 13.

Dawkins, yaratıcı nitelikte bir süper zekânın varlığı veya yokluğu, su götürmez bir biçimde bilimsel bir meseledir, düşüncesini savunmaktadır.[111]

Alman Der Spiegel dergisi son sayısında 'Yeni Ateizm'in' görüşlerini sayfalarına taşıdı. 'Kötü giden her şeyden tanrı inancı suçlu' diyen 'yeni ateistlerin Haçlı seferi'ni kapak konusu yaptı. Dergi, yeni ateist olarak kabul edilen bazı yazarları ve düşüncelerini şöyle tanıttı: Christopher Hitchens Son kitabının adı, *'Tanrı Büyük Değildir: Din Her Şeyi Nasıl Zehirliyor*?' Ateistlerin Fransa'daki temsilcisi Michel Onfray, Tevrat, İncil, Kuran ve Zebur yerine Epikür, Montaigne, Voltaire, Diderot okunmasını salık verip aydınlanmaya dönüşü savunan Onfray'ın son kitabı *'Tanrıya ihtiyacımız yok'*, İtalya'da *'Neden Hıristiyan olamayız*' makalesiyle büyük yankı yaratan matematikçi Piergiorgio Odifreddi, Katolik Kilisesi'nin kutsama ayinini 'Baba Pythagoras, oğul Arşimed ve kutsal ruh Newton adına yüce logos seni kutsasın' sloganına çevirdi.[112]

Yeni ateistler, 11 Eylül'ü azımsanmayacak sayıda Amerikalı 'Tanrı bizi eşcinseller, feministler, sivil haklar savunucuları ve fahişeler yüzünden cezalandırıyor' diye yorumlarken, Stanford Üniversitesi'nin nöroloji uzmanı Sam Harris tam tersini savunan kitabını yazmaya başlamıştı: "Sorun tanrının gazabı değil, tanrının kendisi. Tanrı inancı olmasaydı, ikiz kulelere bu saldırıyı yapmayacaklardı." Harris'in tanrının dünyayı 6 bin yıl önce yarattığına inanan insanlar tarafından kuşatılma ve yönetilmeye duyduğu tepkiyi de yansıttığı *'İnancın Sonu'* ve *'Hıristiyan Ulusa Mektup'* kitapları çok satanlar arasına girdi.[113]

Dawkins ve Yeni Ateistlerin bir diğer iddiası da işinin ehli hiçbir bilim adamının Tanrıya inanmadığıdır. Buna cevap veren Antony Flew, genelde bu iddiayı, özelde de Einstein'ın ateist olmadığını şu şekilde yanıtlamaktadır: Dawkins, Einstein'ın Tanrı ile ilgili açıklamalarını doğaya mecazi göndermeler

---

[111] Flew, *a.g.e.*, s. 14.
[112] http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=222703. 24. 07. 2009.
[113] http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=222703. 24. 07. 2009.

olarak mazur gördüğünü, Dawkins'in dediğine göre Einstein'ın kendisi en iyi ihtimalle kendisi gibi bir ateist ve en kötü ihtimalle de bir panteistti. Flew, Einstein'ın bu şekilde anlaşılması hiç de dürüstçe olmayacağını söylemektedir. Dawkins yalnızca Einstein'ın cemaat ve vahiy dinlerine karşı hoşnutsuzluğunu belirten ifadelerinden söz ediyor. Einstein'ın sadece doğa kanunları üzerinde çalışırken "üstün zekâ" ve "üstün muhakeme gücü"ne inancıyla ilgili görüşlerini değil, aynı zamanda Dawkins, Einstein'ın bir panteist ya da ateist olduğunu özellikle kendisinin inkâr edişini de göz ardı ettiğini savunuyor. Flew, diğer bir örneğini ünlü teorik fizikçi Stephen Hawking'in Tanrı'nın varlığına inanıp inanmadığı sorulduğunda, Hawking'in "Tanrı'nın varlığına inandığı, ancak bu ilahi gücün doğanın ve fiziğin kanunlarını belirledikten sonra dünyayı kontrol etmeye çalışmadığı"[114] şeklinde cevap verdiği söyleniyor.

Elbette, Heisenberg ve Planck gibi modern zamanın pek çok büyük bilim adamı rasyonel gerekçelerle ilahi bir zihne inandıklarını, bunu da, Dawkins'in bilimsel tarih açıklamasında örtbas ettiğini Ancak büyük bilim adamlarının çoğu, bilimsel çalışmaları ve "üstün zekâ", yani Tanrı zihni'ni doğrulamaları arasında doğrudan bir bağ gördüklerini, nasıl açıklarsanız açıklayın. Ancak bu, popülerleştiricilerin kendi oluşturdukları gündemle gizlenmesine izin verilemeyecek açık bir gerçek olduğunu söyleyen Flew, "eğer insanları Tanrı inanışından vazgeçirmek isterlerse, popülerleştiricilerin iddialarını kendi ateist görüşlerini desteklemek için kullanmaları gerektiğini, ateistler iddialarını bu şekilde desteklemiyorlar." Flew, Bu zihniyet sahiplerinin, bütün saldırılarını dünya dinlerinin tarihindeki bilinen ve kimsenin savunamayacağı suiistimallere yönelttiklerini bununda cemaat dininin aşırılıkları ve zulümlerinin de Tanrı'nın varlığına bir etkisi olamayacağını iddia ediyor.

Dawkins'in *Gen Bencildir* isimli kitabındaki düşüncelerine yönelik olarak da Flew şu cevabı vermektedir. "Genetikte yarım asırlık bilimsel

---

[114] Flew, *Yanılmışım Tanrı Varmış,* s.18.

çalışmalar sonucu, 'organizmaların gözlemlenebilir özelliklerinin büyük çoğunlukla birçok genin etkileşimleriyle koşullandığını ve çoğu genin bu tür birçok özellik üzerinde çeşitli etkilerinin olduğu'[115] keşfine inanmamaya inanmadığı gibi bunu küçümsemeye çalıştığını söyler. Dawkins için insan davranışını üretmenin başlıca yolu, genlere yalnızca insanlara atfedilebilecek özellikleri atfetmek olduğunu sonra, hepimizin genlerimizin oluşturduğu başka seçim şansı olmayan yaratıkları olduğunda ısrar ederek, her şeyi kontrol eden monatların nahoş kişisel özelliklerini paylaşmaktan başka çaremiz olmadığı sonucuna varıyor. Biz insanlar ve diğer bütün hayvanların genlerimiz tarafından yaratılan makineler olduğumuzu, kişisel irademizin bu bağlamda işlevsiz olduğunu iddia etmektedir.

Yeni ateistlerin açıklayamadıkları önemli bir konu da, dünyaya ilişkin deneyimlerimizin temelini oluşturan ve yeni ateizm çerçevesinde açıklanması mümkün olmayan, fakat Tanrı'nın varlığı ile açıklanabilecek beş olgu olduğunu söyleyen Flew, bu olguları şöyle sıralamaktadır. Maddi dünyayla bütün deneyimlerimizde saklı olan akılcılık; bağımsız olarak hareket edebilme becerisi olan yaşam; farkında olma yetisi olan bilinç; dilde yer alan türden anlamlı simgeleri ifade edebilme ve anlama yeteneği olan kavramsal düşünme ve bilinç, düşünme ve eylemin merkezi olan insanın kendisidir, başka bir yer değildir.[116]

Flew, Yeni Ateistler yaşamın yapısını veya kaynağını, bilinci, düşünmeyi ve benliği kabul etmeseler de, fizik ötesinin kaynağı sorusunun cevabı açıktır: "Fizikötesi ancak fizikötesi bir kaynaktan doğabilir. Yaşam, bilinç, akıl ve benlik ancak canlı, bilinçli ve düşünen bir kaynaktan doğabilir. Eğer bizler bilme, sevme, niyet etme ve uygulama kabiliyetine sahip bilinç ve düşünme merkezleri isek, bu merkezlerin, bu eylemleri kendisi gerçekleştirebilecek durumda olmayan bir şeyden nasıl var olabileceğine anlam verebiliriz. Dolayısıyla mantığa ve gündelik deneyimlerimize dayanarak canlı,

---

[115] Flew, *a.g.e.*, s. 83.
[116] Flew, *a.g.e.*, s. 168.

bilinçli, düşünen varlıklar dünyasının canlı bir kaynaktan, bir akıldan başlaması gerektiğinin farkına varıyoruz"[117] demektedir.

Tolga Tanış, hürriyet gazetesindeki köşesinde 'Yeni Ateizm yükseliyor' başlıklı bir yazı yazdı. Tanış, yeni ateistlerin özelliklerini ve yenileri eskilerden ayıran farklarını şu şekilde sıralamaktadır: Yeni ateistler, Papazlarla münazaralara katılıyorlar, kitaplar yazıyorlar, belgeseller çekiyorlar, her fırsatta üstüne üstüne gidiyorlar. Şimdi, eskinin mahcup ateizminden tamamen farklı, 'yeni ateizm'in yükselişi yaşanıyor Amerika'da. Ve tam da din güçleniyor denilirken, dört yıl önce adı konulan hareket her geçen gün büyüyor. Yeni ateizm, eskinin sessiz duran ateistlerinden farklı, kavgacı yazarların başını çektiği bir akım. Nasıl dindarlar dinin iyi olduğunu anlatıyorsa, yeni ateistler de dinin aslında ne kadar kötü olduğunu savunuyorlar. Hareketin miladı, 11 Eylül bu olayın etkisiyle, akım başta İslam karşıtlığı olarak algılanıyordu. Ancak zaman içinde, yeni ateistler İslam eleştirisi sarmalından çıkarak, klasik bir din karşıtına dönüşüyorlar. Tanış, bunun sebebini de Amerika'daki 3 önemli kırılma noktasına bağlıyor. 1) Okullara evrim teorisi karşıtı "akıllı tasarım" tezini sokma çabası. 2) Kök hücre araştırmalarına karşı çıkılması. 3) Eşcinsel evliliğine izin verilmemesi.[118]

Evrim teorisi, hareketin temel dayanağı olduğunu söyleyen Tanış, ancak bu konuda da şöyle bir fark ortaya çıktığını iddia etmektedir. Yeni ateistler, evrimin dinle asla bağdaşmayacağını, evrimi savunmanın temel şartının, Tanrı'yı inkâr etmek olduğunu öne sürüyorlar. Yeni ateizmi klasik ateizmden ayıran en önemli farkı, akımı yaratan yazarların tutumu olan saldırgan ve polemikçi olmalarıdır. Hareketin Amerika'daki öncüsü, gazeteci Christopher Hitchens, sık sık din adamlarıyla münazaralara katılıyor. Ve "*Tanrı Büyük Değildir*" kitabında, dinlerin insanlara ırkçılık aşıladığını savunuyor. Kullandıkları dil alaycı bir dildir. Düşüncelerini açıklarken açık sözlüler. Yeni ateistlerin en gençlerinden, "*Hıristiyan Bir Ulusa Mektup*" kitabının yazarı

---

[117] Flew, *a.g.e.*, s. 169.
[118] http://www.hürriyetasayfa.com/bde05e24d1edef62.html. 10. 08. 2009.

Sam Harris, dürüstlük istiyor. "Gerçek şu ki, bir insan nükleer bomba üretebilecek zekâya sahipken, cennette 72 bakire edineceğine inanabilir, bunun eğitim ve fakirlikle ilgisi yoktur" Yeni ateizm her geçen gün genişliyor. Hatta bazılarına göre bugün Amerika'da 30 milyon nüfusluk bir potansiyeli temsil ediyor.[119]

Yeni ateizmde de ayrışmanın yaşandığını, insanların giriştiği her işte olduğu gibi, yeni ateistlerin içinde de bölünmeler, fraksiyonlar var. Akımın isim babası, düşünce tarihçisi Ronald Aronson da bu bölünmenin sorumlularından birisidir. Aronson ve "yeni yeni ateist" denilen onun çizgisindekiler, ateizmi din karşıtlığından çıkarma çabasındadırlar. Dine saldırmak yerine, din dışında başka manevi tatmin yöntemleri bulmak, seküler ahlak normları yaratmak ve Tanrısız bir toplum düzeni oluşturmak için çalışıyorlar. Aronson'un çizgisinde piyasaya yeni bir kitap çıktı "*Tanrının Evrimi*" adıyla yayınlanan kitabın yazarı, gazeteci Robert Wright. Wright da, dinin toplum için yararlı olabileceğini kabul edip daha yumuşak bir ateist ton belirlemiş. Ancak o da, ortaya koyduğu materyalist bakış açısıyla din adamlarını pazarlamacı olarak konumlandırıyor.[120]

Tanış, yeni ateistlerin Türkiye de ki temsilcileri için de şunları söylemektedir: Fransa'da, İngiltere'de karşılığı olan yeni ateizm hareketi, önümüzdeki dönemde Türkiye'yi de etkileyecektir. Bu durumda asıl soru, tartışmanın Türkiye'de nasıl bir zemine oturacağı. Yeni ateistlerin Türkiye'de de Amerika'daki gibi farklı bir üsluba sahip olacaklarını tahmin etmek güç değil. Eskinin ateist yaşamını sakin tamamlayan Mina Urgan'ları yerine, şimdinin sert, keskin yazan Perihan Mağden gibi yazarları ya da metin incelemesi yapan Turan Dursun gibi uzmanları yerine, alaycı bir üsluba sahip Celal Şengör gibi bilim adamları öne çıkacaktır. Muhafazakâr cephede ise bu tartışma için yeni bir kadro oluşacaktır. Töleransı esas alan cemaat hareketleri

---

[119] http://www.hürriyetasayfa.com/bde05e24d1edef62.html. 10. 08. 2009.
[120] http://www.hürriyetasayfa.com/bde05e24d1edef62.html. 10. 08. 2009.

yerine, karşıt tezlere daha entelektüel bir din adamı kadrosu cevap verecektir.[121]

[121] http://www.hürriyetasayfa.com/bde05e24d1edef62.html. 10. 08. 2009.

İKİNCİ BÖLÜM

2. RİCHARD DAWKİNS VE *TANRI YANILGISI*

2. 1. HAYAT FELSEFESİ VE ÇALIŞMALARI

Clinton Richard Dawkins, 26 Mart 1941 yılında Kenya'nın başkenti Nairobi kentinde doğan ve çocukluğunun bir kısmını orada geçiren, dünyanın yaşayan en tanınmış ateisti kabul edilen, İngiliz uyruklu etolog, yazar ve evrim kuramcısıdır. Oxford Üniversitesi'nde zooloji bölümünde öğretim üyesi, bilimin halkça anlaşılması için oluşturulmuş Charles Simonyi kürsüsünde Profesör ve New College bilim kurulunun bir üyesidir. Dawkins hem Kraliyet Cemiyeti (The Royal Society) hem de Kraliyet Edebiyat Cemiyeti (Royal Society of Literature) üyesidir. Aralarında 1987 Kraliyet Edebiyat Cemiyeti ödülü, 1990 Kraliyet Cemiyeti Michael Faraday ödülü, 1997 İnsan Biliminin İlerlemesi için Uluslararası Kozmos Ödülü (İnternational Cosmos Prize for Achievement in Human Science), 2001 Kistler Ödülü, 2001 Shakspeare ödülü, 2007 Galaxy İngiliz Kitap Ödülleri ve Yılın Yazarı Ödülünün de olduğu bir sürü ödülün sahibidir. *Discover* dergisinin, evrimi sert ve etkili savunduğu için "Darwin'in Rottweiler'i" olarak andığı, *Prospect* dergisinin ise Umberto Eco ve Noam Chomsky ile birlikte dünyanın ilk üç halk aydınından biri olarak seçtiği, insanlığın düşünce sistemini değiştiren adam şeklinde tanıtılıyor.

Dawkins, her ne kadar zooloji hocası olsa da, dünyaca tanınmasını sağlayan son yıllarda ateizme dair yaptığı çalışmalardır. Bu alanda şu ana kadar 9 kitap kaleme almıştır. Bunlardan birkaç tanesi Türkçeye çevrilmiştir. Bu alandaki ilk eserlerinde ağırlıklı olarak Evrim Teorisini savunurken, bu kez eleştirilerini din üzerine yönelterek Tanrının varlığı ve dinlerin gerekliliği doğrultusunda öne sürülen geleneksel savlara karşı çıkarak ateist bir dünya görüşünün gerekliliğini savunarak sosyal yaşam içinde insanların Tanrı inancına aslında ihtiyacı olmadığını iddia ediyor. Dinin, savaşı ateşlediğini, bağnazlığı kışkırttığını, çocukları istismar ettiğini iddia ederek sadece ülkesi İngiltere değil tüm dünyada tartışmalara neden olan eseri klasik ateizm

konularını değil ateizmi güncel konularla ilintileyerek yorumlaması da bu alanda farklı ve yeni bir tartışma nedeni oluşturmaktadır. Örneğin Danimarka'dan başlayıp tüm İslam ülkelerine yayılan "karikatür" protestoları, 11 Eylül[122] ve İngiltere metro[123] saldırılarına da değiniyor. İşte bu noktada, "Yeni Ateizm" kavramı Dawkins ile anılmaya başlanmıştır.

Dawkins'in 1976'da yayımlanan *The Selfish Gene* (Bencil Gen), onu üne kavuşturan ve hali hazırda en ünlü ve en çok satan kitabıdır. Kitabında doğal seçmenin bireyler ya da türler seviyesinde değil, genler seviyesinde incelenmesi gerektiğini savundu. Aynı kitapta, "mem" kavramını ortaya atarak bugün memetik diye bilinen bilim dalının kurucusu oldu. İnsanın doğasının bencil olduğunu anlatan bu kitabı okuyanlar o kadar etkilenmişti ki sonradan psikolojik travma yaşadıklarını söylediler.[124] Bu eserinin ardından bir sürü çok satan kitap kaleme almıştır. Bu eser TÜBİTAK tarafından Türkçeye çevrilmiştir.

1982'de yayımladığı *The Extended Phenotype* (Genişletilmiş Fenotip) adlı kitabında, Fenotipi vücutla eş anlamlı gören geleneksel görüşe karşı çıktı, bir organizmanın kendi vücudu dışında oluşturduğu yapıların da (kuş ve termit yuvaları gibi) o organizmanın genlerini savundu.[125] *Kör Saatçi* (The Blind Watchmarker) bir diğer çok satanlar listesinde yerini aldı, bu kitap da TÜBİTAK tarafından Türkçeye çevrilmiştir. Dawkins, bu kitabın konusunu şöyle açıklar: "Bu kitabın ana konusu, varlığımızın bir zamanlar gizemlerin en büyüğü, karmaşık tasarım sorunuydu. Paley'in kutsal bir saatçinin varlığını kanıtladığını düşündüğü olayların sırrını Darwin ve Wallace evrimle çözdüler."[126]

---

[122] 11 Eylül 2001 Tarihinde Dünya Ticaret Merkezi olarak Kullanılan ABD'nin sembolü haline gelen ikiz kulelere dört uçakla yapılan saldırılar.

[123] 08 Temmuz 2005 Tarihinde İngiltere'nin başkenti Londra'da metro istasyonlarına düzenlenen saldırılar.

[124] http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspxid=7572231. 02. 05. 2009.

[125] http://tr.wikipedia.org/wiki/Richard_Dawkins. 02. 10. 2008.

[126] Richard Dawkins, *Kör Saatçi,* (Çev., Feryal Halatçı), TÜBİTAK Yay., 10. Basım, Ankara, 2008, s. 325.

Bunların dışında, *Cennetten Akan Irmak* (River Out Of Eden), *İmkânsızlık Dağına Tırmanmak* (Climbing Mount İmprobable)*, Atalarımızın Hikâyesi* (The Ancestor's Tale), *Gökkuşağını Sökmek* (Unweaving the Rainbow), son olarak 2006'da yayımladığı *Tanrı Yanılgısı* (The God Delusion) adlı kitabında. Tanrı'nın varlığı, dinlerin gerekliliği için öne sürülen geleneksel tezlere karşı çıkan ve ateist bir dünya görüşünü savunan eseri dünyada yüz binlerce satmış, ABD ve İngiltere'de yayımlandığı günden itibaren "bestseller" olmuştur.

'Tanrı Yanılgısı' Ülkemizde 2007 yılında Kuzey Yayınları tarafından Türkçeye Tunç Tuncay Bilgin Kalisto tarafından tercüme edilmiştir. Ayrıca Dawkins'in *Bir Şeytan'ın Papazı* (A Devil's Chaplain) adlı, kısa yazılardan oluşan bir eseri daha vardır. Bunların yanında yazarın bir diğer faaliyeti de, dinin hayatın her alanına nüfuz ettiği günümüzde dışlandığını ve ayrımcılığa uğradığını düşündüğü için "OUT" adlı kampanyasıyla ABD'deki ateistlere ortaya çıkın çağrısı yaparak onları uyandırmaya çalışmasıdır. Haziran 2006 da İngiliz televizyonu Kanal Dört, Richard Dawkins tarafından hem yazılan hem de sunulan ve *Tanrı Yanılgısı* kitabında geliştirilen konuların bazılarını işleyen, Tüm Kötülüklerin Kökeni isimli iki belgesel yayınladı.[127] Daha sonra bu konuda değişik yerlerde konuyla ilgili konferanslar vermiştir.[128] İngiltere'nin başkenti Londra'da, Dawkins'in de bulunduğu bir grup ateistin aralarında para toplayarak, şehir içi ulaşımı sağlayan otobüslere "Büyük olasılıkla Tanrı yok. Bu yüzden kaygılanmayı kesin ve hayatın tadını çıkarın" şeklinde ilanlar vereceği belirtildi.[129] Bunun gibi Dawkins'in deyimiyle bilinci artırmak için, yaz kampları, televizyon programları, eğlenceler ve daha değişik birçok organizasyonlar yapmaktadır.

Dawkins'in düşüncelerini içeren lehte ve aleyhte olsun köşe yazıları, yorumlar, röportajlar, makaleler ve hatta kitaplar her geçen gün değişik dillerde

---

[127] Richard Dawkins, *Tanrı Yanılgısı,* (Çev:, Tunç Tuncay Bilgin Kalisto), Kuzey Yayınları, İstanbul, 2008, s. 4.
[128] http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspxid=7572231. 02. 05. 2009.
[129] http://www.milliyet.com.tr/Yasam/HaberDetay=1010353. 03. 04. 2009.

yazılmaktadır. Ülkemizde bu kapsamda ilk akla gelen, profil yayıncılıktan çıkan ve Türkçeye de Hasan Kaya, Zeynep Ertan tarafından çevrilen, Antony Flew'un "*Yanılmışım Tanrı Varmış*" adlı eseri gelir. Bir de Erhan Ayşan'ın Kavim yayınlarından çıkan ve *Tanrı Yanılgısı* kitabının bazı konularına cevap veren *"Tanrı Yanılgısının Yanılgısı"* kitabı gelir. İnternet dünyasında ise değişik sitelerde bu kitabı övenler olduğu gibi yerip cevap verenler de mevcuttur. Bunların içinde de en dikkat çekeni, Evrim Teorisine karşı yazılarıyla bilinen, *Yaratılış Atlasının* yazarı Harun Yahya'nın hazırladığı Dawkins'e Cevap.com internet sitesidir. Dawkins'in www.richarddawkins.net adresindeki internet sitesine 10 Eylül 2008 tarihinde Türkiye çıkışlı sunucularda yasak konulmuştur.[130]

Bu yasak ve kitabıyla ilgili Milliyet gazetesine açıklama yapan Dawkins, "bu olayların failinin Adnan Oktar olduğunu kaydetti. Daha önceden de tanıdığını söylediği Adnan Oktar'ın, "*Yaratılış Atlası*" isimli kitabında biyoloji konusunda sergilediği yanlışları internet sitesinde yayımladığı bir makalede ve Londra'da verdiği konferansta açıkça ortaya koyduğunu söyledi. Dawkins, "İnternet siteme erişimin engellenmesi ve kitabımın yayınının yasaklanmaya çalışılması, Türkiye'nin Avrupa ailesine kabul edilebilecek özelliklere sahip olmadığını düşünenlerin eline koz verecek nitelikte bir olaydır" diye konuştu. Dawkins, Türkiye'deki okurlarına da şu mesajı göndermiş: Bilimsel kanıtlara zihniniz açık olsun. Herhangi bir konuda otoritesine, geleneğe, inanca, vahye ya da kutsal bir kitaba başvurana karşı şüpheyle yaklaşın. Mantıklı bir inanç için tek kıstas bilimsel kanıt olmalıdır. Oktar'ın kitaplarıyla kıyaslamak için, evrime dair kanıtları içeren herhangi ünlü bir biyoloji kitabını okuyun. Bu adamın kitabındaki, parası olduğunu kanıtlamaktan başka bir işe yaramayan parlak resimlere bakıp kanmayın. Bu resimlere değil, bilimsel kanıtlara bakın, demiş.[131]

---

[130] http://tr.wikipedia.org/wiki/Richard_Dawkins. 02. 10. 2008
[131] http://www.milliyet.com.tr/Yasam/HaberDetay=1010353. 03. 04. 2009.

Dawkins, Darwinizm ve Evrim Teorisinin yaşayan en ateşli savunucusu kabul edilmektedir. Dawkins'in Ezgi Başaranla yaptığı bir röportajı yayınlandı. Bu röportajında, *Tanrı Yanılgısı* adlı yeni bir kitap çıkardınız. Niçin Tanrı yoktur deme ihtiyacı hissettiniz? Sorusuna, Tanrı'nın varlığını sorgulamak evrenle ilgili yapabileceğiniz en yararlı ve en önemli sorgulamadır. Kitabımda okuyucuya, Tanrı'nın yokluğuyla ilgili çok ilginç argümanlar sunuyorum. Neye göre bir Tanrı yoktur diyorsunuz, olmadığını nereden biliyorsunuz? Sorusuna, Var olduğunu kanıtlayamadığınız bir şey yoktur değil mi? Tanrı'nın varlığıyla ilgili hiçbir kanıtımız yok. Bir Tanrı'ya inanmanın perilere ya da tek boynuzlu hayalî at unicorn'a inanmaktan farkı yok. Kutsal kitaplar kanıt olamaz mı? Diyen muhabire, "Tabii ki olamaz! Onları kim yazdı?" Din diye bir şey hiç ortaya çıkmasaydı dünya nasıl bir yer olurdu? Sorusuna, Daha iyi ve dengeli bir yer olacağı kesin. Eğitim sistemi çok daha iyi olurdu. Savaşlar azalırdı. Bugünün dünyasında din, çatışmaların ana nedeni. Kuzey İrlanda'da Katolikler ve Protestanlar, Irak'ta Sünniler ve Şiiler şu anda ne uğruna savaşıyor? Bilimin ilerlemesine karşın dünyanın giderek daha dindarlaştığını söyleyebilir miyiz? diyen Başaran'a, Evet, söylediğiniz gibi tam tersi yaşanmalıydı. Fakat bu dünyanın bütün bölgeleri için geçerli değil. Örneğin Avrupa her geçen gün dine daha az inanıyor. Dini, hayatından çıkarıyor. ABD'de ve İslam dünyasın da ise durum tam tersi. Din şu anda hâkim güç, liderler sürekli daha dindar olduklarını kanıtlamaya çalışıyor. Yakın zamandaki bir araştırmaya göre ABD'lilerin en güvenmediği kişiler ateistler. Ateist ne zaman korkutucu ve kötü bir etiket haline geldi? Sorusuna ise, Ateistlerin öcü ilan edilmesi 1950'lerde McCarthy döneminde başladı. Senatör McCarthy, komünistler ve ateistlerle ilgili bir cadı avı sürdürdü. Ateist kelimesinin negatif çağrışımı o günlerde başladı, bugün doruğa çıktı. Ama şimdi ateistler saklandıkları deliklerden çıkıyor neyse ki... Tanrı'nın varlığını sorgulayan kitaplar hep çok satanlar listesinin tepesinde. Sadece benim kitabım değil, Christopher Hitchens ve Ann Harris'in kitapları da çok satıyor. Sözlü tacize uğruyor musunuz ateist olduğunuz için? Diye soran Başarana, "Şahsen ben uğramıyorum çünkü İngiltere'de yaşıyorum. Ama ABD'de yaşayan ateistler 50

yıl öncesinin eşcinselleri gibi kendilerini saklamak zorunda çünkü ayrımcılığa uğruyorlar." Siz de bu ayrımcılığa karşı bir kampanya başlattınız değil mi? Evet, adı OUT Kampanyası. Dünyanın her yerindeki ama özellikle ABD'deki ateistlere "Come OUT yani saklandığınız yerlerden çıkın" diyorum. Come Out deyimi yıllarca gizli eşcinsellerin cinsel tercihini açıkça söylemeye başlamasıyla ilgili kullanılmıştı. Ben de bu kampanya aracılığıyla ateistleri cesaretlendirmek istiyorum. Neden kampanyanın en önemli hedef noktası ABD? Neden onları ikna etmek gerekli? Diyen muhabire, Çünkü oradaki ateistler çok zor günler yaşıyor. Bir de ben Hıristiyan bir çevrede ve kültürde büyüdüm. Ama İslam da Hıristiyanlık gibi İbrahim'i bir din. Dolayısıyla argümanlarım Musevilik ve İslam dini için de geçerli. Çünkü çok temel bir şey söylüyorum: Tanrı yoktur. Ateistlerin en az olduğu yer neresi? Sorusuna ise Dawkins, "En çok ateist Avrupa'da dır. Sonra ABD'de. İslam dünyasında bu rakam çok düşük. Çünkü Müslümanlar ateist olmanın ihtimal dâhilinde bulunmadığı savıyla eğitiliyor. Tanrı'yı yok saymak en korkunç suç onlara göre." İngiltere'de niye hayat ateistler için nispeten kolay? Çünkü İngilizler dinden ve beraberindeki sorunlardan usanmış durumda. İngiliz tarihinin büyük kısmı Katolik ve Protestanlar arasındaki çekişmeyle geçer. Bu kampanya ne kadar kapsamlı olacak? Bu kampanyaya kendimi ve enerjimi adadım. Gücüm yettiğince ateizmi anlatacağım. İslam dünyasında da... Örneğin İstanbul'dan bir davet gelirse seve seve gelir kitabımın argümanlarını paylaşırım, soruları yanıtlarım. Bazı entelektüeller şunu söyler: "Ben ateistim ama insanların dine ihtiyacı var!" Bu sözden nefret ediyorsunuz, neden? diyen muhabire, Çünkü çok üstten ve aşağılayıcı bir söz. Ben tabii ki daha akıllı ve bilgiliyim. O yüzden Tanrı'nın olmadığını biliyorum. Ama halklar cahil ve aptaldır, bu gerçeği göremez. Neden öyle olsun? Doğru düzgün anlattığınızda bu gerçeği herkes görebilir. İnsanların iyi olması için Tanrı korkusuna ihtiyaç vardır diyenlere ne cevap verirsiniz? Şeklindeki soruya da, Ne kadar kötü bir düşünce bu, ne kadar üzücü! Bu Tanrı'yı gökyüzündeki polis gibi görmektir. Eğer karşınıza sadece Tanrı korkusu duyduğu için iyilik yapan, ya da Tanrı'dan korktuğu için kötülük yapmayan biri çıkarsa onunla arkadaş olmayın. Polisin

yakalamasından korktuğu için hırsızlık yapmayan biriyle yakın ilişkide bulunmak istemezsiniz. Sizi köktenci ateist, Darwin'in Rottweiler'i diye eleştiriyorlar. Ne diyorsunuz? Sorusuna, Rottweiler çok tatlı ve iyi kalpli bir köpektir. Ona benzetilmekten hicap duymam. Ve elbette Darwin'in evrim teorisinin doğruluğuna da inanıyorum. Ama bana kimse köktenci diyemez çünkü köktenciler olmayan bir şeye bir kitapta okudukları için inanır ve hiçbir şey fikirlerini değiştirmeye yetmez. Bana Tanrı'nın varlığını bilimsel olarak kanıtlayın, gözümü kırpmadan fikrimi değiştiririm. O yüzden köktenci değilim. Ama ateizm konusunda tabii ki tutkuluyum. Tutkumun temelinde bilimsel kanıtlar yatıyor ve bu kanıtları dünyadaki herkesle paylaşıp onların da dinlerin yükünden kurtulmasını istiyorum. Bir tane hayatımız var, onu bütün güzellikleriyle yaşamalıyız. 31 yıl önce yazdığım ama hala en çok satan kitabım olan *Gen Bencildir* ile (Selfish Gene) ilgili duyduğum en ilginç şey onu okuyan bazı kişilerin depresyona girmesiydi. Hatta bu kişilerden iki tanesini bizzat tanıyorum. Yine de kitabın doğru anlaşıldığında insanda sıkıntı yerine rahatlama yaratması gerektiğini düşünüyorum.[132]

Dawkins'in bazı gazetelerdeki konuşmalarından ve kişisel internet sitesinden alınan bilgilere göre, bazı düşüncelerinden vazgeçtiğini iddia eden ifadeleri internet sitelerinde yayınlandı. Dawkins'in o düşüncelerinden bazıları şunlardır: Ben şahsen bir köpek ya da bir insan gibi kompleks bir canlıyı salt tesadüfün ortaya çıkarabileceğini düşünemiyorum. Eğer bu bir tesadüf teorisi olsa, o zaman bunun işlemeyeceğini en akılsız kişi bile bilir. Eğer rastgele olsaydı o zaman gördüğümüz fevkalade karmaşık ve mükemmel formların oluşmasına neden olamazdı. Evrimin kendisinin rastgele bir süreç olduğu fikri oldukça gülünçtür. İnsanların gerçekten bu akıl almayacak saçmalığa inanıp inanmadıklarını merak ediyorum. Darwinizm gerçekten tesadüfleri anlatan bir teori olsaydı işe yaramayacağı, ezici, ses getirici ve kesin biçimde açıktır. Bu durum söz konusu donanımların tesadüflerle bir araya gelmiş olamayacağını göstermektedir ve elbette mantıklı hiçbir bilim adamı bunun böyle

---

[132] http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspxid=7572231. 02. 05. 2009.

olabileceğini söylememiştir. Rastgele mutasyonların zürafanın boynu ve elbette diğer her şeyin evrimi için iyi bir açıklama olmadığını[133] ifade ediyor.

2. 2. *TANRI YANILGISI*

Richard Dawkins'in, Douglas Adams'a (Ağırlıklı olarak bilim kurgu yazan İngiliz uyruklu yazar, Dawkins'in kitaplarını okuyarak Hıristiyanlığı bırakıp ateist olmayı seçmiştir.) [134] Adadığı '*Tanrı Yanılgısı*" isimli kitabı, Adams'ın şu sözüyle başlamaktadır: "Bir köşesinde meleklerin olduğuna inanmadan da, bir bahçenin güzel olduğunu görmek yeterli değil midir?"[135] Ayrıca Dawkins, Adams'a şöyle seslenir: "Douglas, seni özlüyorum. Sen benim en akıllı, en komik, en açık görüşlü, en hazırcevap, en uzun boylu arkadaşım ve muhtemelen inancını değiştirdiğim tek kişisin. Umarım bu kitap yüzünü güldürmüştür; gerçi sen beni ölümünle ağlatmıştın."[136]

Kitap, on bölümden oluşmaktadır. Birinci Bölüm; İçten İnanan Bir İnançsız, Haklı İtibar ve Haksız İtibar. İkinci Bölüm; Tanrı Hipotezi, Çok Tanrıcılık, Tek Tanrıcılık, Laiklik, Amerika'nın Kurucuları ve Dini, Bilinemezciliğin Yetersizliği, Noma, Büyük Dua Deneyi, Nevile Chamberlain Evrimciler Okulu ve Küçük Yeşil Adamlar. Üçüncü Bölüm; Tanrının Varlığı Yönünde Kanıtlar, Thomas Aquinas'ın Kanıtları, Ontolojik Kanıtlar ve Diğer Olası Kanıtlar, Güzellikten Kanıt, Kişisel Deneyimden Kanıt, Kutsal Kitaptan Kanıt, Sevilen Dindar Bilim Adamlarından Kanıt, Pascal'ın Bahsi ve Bayes Kanıtları. Dördüncü Bölüm; Tanrı Neredeyse Kesin Olarak Neden Yoktur, Esrarengiz Boeing 747, Bir Bilinçlendirici Olarak Doğal Seçilim, İndirgenemez Karmaşıklık, Boşluk İbadeti, İnsancı İlke: Gezegen Versiyonu, İnsancı İlke: Kozmolojik Versiyon ve Cambridge'de Bir Söyleşi. Beşinci Bölüm; Dinin Kökeni, Darwinizm Emreder, Dinin Bariz Faydaları, Grup

---

[133] http://www.haber10.com/makale/12325. 10.12. 2008.
[134] Erhan Ayşan, *Tanrı Yanılgısının Yanılgısı,* Kavim Yayıncılık, İstanbul, 2008, s. 1.
[135] Dawkins, *Tanrı Yanılgısı,* s. 3.
[136] Dawkins, *a.g.e.*, s. 114.

Seçilimi, Başka Bir Şeyin Yan Ürünü Olarak Din, Dine Dönük Psikolojik İstek, Sakin Ol Memlerimin Üzerinde Yürüyorsun ve Kargokültler. Altıncı Bölüm; Ahlakın Kökeni: Neden İyiyiz? Ahlaki Eğilimimizin Darwinci Kökeni Var Mıdır?, Ahlakın Kökeni Hakkında Bir Durum Araştırması ve Eğer Tanrı Yoksa Neden İyiyiz? Yedinci Bölüm; 'İyi' Kitap ve Değişen Ahlak Anlayışı, Eski Ahit, Yeni Ahit Daha İyi midir? Komşunu Sev, Zamanla Değişen Ahlak Anlayışı, Peki Ya Hitler ve Stalin? Ve Onlar Ateist Değil Miydi? Sekizinci Bölüm; Dinin Sakıncası Nedir? Neden Düşman Olmak Gerekir? Aşırı Tutuculuk ve Bilimin Altüst Edilmesi, Saltçılığın Karanlık Yüzü, İnanç ve Eşcinsellik, İnanç ve İnsan Hayatının Kutsallığı, Büyük Beethoven Safsatası ve Ilımlı İnancın Bağnazlığa Güç Katması. Dokuzuncu Bölüm; Çocukluk, İstismar ve Dinden Kaçış, Fiziksel ve Ruhsal İstismar, Çocukları Korumak, Bir Eğitim Skandalı, Bilinçlenme Tekrar Yükseliyor ve Edebi Kültürün Bir Parçası Olarak Dinsel Eğitim. Onuncu Bölüm; Çok Gerekli Bir Boşluk Mu? Binker, Avuntu-Teselli, Esinlenme ve Tüm Burkaların Anası.[137] Şeklinde çok farklı konulardan örnekler vermektedir. Özellikle Teizm ve Ateizm gibi kavram ve konuları, bazen eleştirel bazen de saldırgan bir üslupla ele almaktadır.

Kitabın sonunda "Dinden kurtulmak için yardıma ihtiyacı olanlara, kısmi bir yararlı adresler", [138] ve "sözü geçen veya tavsiye edilen kitaplar,"[139] listesi eklenmiştir. Kitap için "ateizmin amentüsü", "bin yılın kitabı", "ateistlerin kaynak kitabı" ve "yüzyılın bestselleri" gibi yorumlar yapılıyor. Kitap yeni basıldığında başta İngiltere, Amerika ve bazı Avrupa ülkelerinde aylarca bestseller listelerinden inmemişti. Yazarın dine ve dindarlara saldırgan üslubundan dolayı kitap dini çevreler tarafından tepkiyle karşılandı.

Ülkemizde de bu kitap, halkı kin ve düşmanlığa sevk ettiği, Allah'a, İslamiyet'e, Hıristiyanlığa, Museviliğe ve bu dinin mensuplarına hakaret ve iftiralarda bulunduğu gerekçesiyle, Ali Emre Bukağılı isimli bir vatandaş tarafından 2007'de Şişli Cumhuriyet Başsavcılığına suç duyurusunda

---

[137] Dawkins, *a.g.e.*, s. 5-7.
[138] Dawkins, *a.g.e.*, s. 347.
[139] Dawkins, *a.g.e.*, s. 350.

bulunularak şikâyet edilmiştir. Şikâyet dilekçesinde, kitapta suç teşkil ettiği belirtilen, Allah'a ve dinlere yönelik hakaret ve tanımlamalarla ilgili bir liste ve suç ifade ettiği belirtilen satır ve paragraflar sayfa numaraları ile belirtilmiştir. Bilirkişi olarak atanan Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Görevlisi Prof. Dr. İlyas Çelebi'nin de görüşü alınarak davanın iddianamesine eklenmiştir. Çelebi kısaca şu tespitlerde bulunmuştur: "Mütercimin adını gizleme ihtiyacı hissetmesi, yayınevinin açık adres vermekten kaçınması, yapılan işin kamu vicdanını rahatsız edecek ve tepkilere neden olacak türden bir şey olduğunu kabullendiklerini göstermektedir. Söz konusu kitabın birçok bölümü incelendiğinde eleştiri sınırlarının aşıldığı, farklı inançtan kişilerin rencide edildiği ve saldırgan deyimlerin kullanıldığı görülmektedir. Sonuç olarak bu eser, düşünce ve ifade hürriyetini kullanmanın sınırlarını aşarak bütün dindarların rahatsız olacağı, Tanrıya inananlarla inanmayanların birbirine düşmanca bakmalarına neden olacak görüşleri içermektedir. Farklı inanç, felsefi kanaat, siyasi görüşten insanın hoşgörü ve karşılıklı saygı içinde kardeşçe yaşadığı ülkemizde barışçıl ortama zarar verici, milli birlik ve beraberliğimizi zedeleyici unsur ve ifadeleri içermekte olduğu kanaatine varılmıştır."[140]

Ayrıca savcılık tarafından hazırlanan iddianamedeki değerlendirmede bilirkişinin hazırladığı rapora benzer ifadeler ile aynı kanaati paylaşmış olduğundan dolayı, bundan sonra 2008 Mart ayında kitap hakkında dava açılmıştır. Soruşturma dosyasında bulunan dikkat çekici bir belge de, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi tarafından benzer bir olayda Türkiye benzer bir kitabı yayınlayan yayınevinin sahibine Türk mahkemeleri tarafından "İslam'a Hakaret" suçundan verilen hapis cezası incelenmiş ve Türkiye lehine bir karar verilmiştir. Dava sonucunda, kitabın Türkiye'deki yayıncısı Erol Karaaslan, hakkında "halkı kin ve düşmanlığa tahrik etmek veya aşağılamak" iddiasından

[140] http://www.milliyet.com.tr/Yasam/HaberDetay=1010353. 03. 04. 2009.

beraat etmiştir. Ayrıca mahkeme, kitabın toplanmasına gerek olmadığı kararına varmıştır.[141]

Dawkins, kitabının konusunu eşinin çocukluğunda yaşadığı bir olayla izah etmektedir. Karım çocukluğunda okulundan nefret eder ve ayrılmayı dilermiş. Yıllar sonra bir gün, yirmili yaşlarında, karım bu üzücü gerçeği ailesine açıklamış ve şaşkınlığını gizleyemeyen annesi şöyle bir tepki vermiş: "Ama hayatım, bize gelip bunu neden söylemedin?" Lala'nın o gün bu soruya verdiği yanıt, kitabımın şu anki konusudur. "Söyleyebileceğimi bilmiyordum." Etrafta şu ya da bu dinin öğretileriyle yetiştirilmiş olan, içinde mutsuz olan, bunlara inanmayan veya din adıyla yapılan bir sürü kötülükten endişe eden, ailelerinin dinini bırakmak için belirsiz arzular ve bunu yapabilmeyi dileyen ama terk etmeyen gerçek bir seçenek olduğunu fark edemeyen birçok kişi olduğundan şüpheleniyorum(aslında, olduğundan eminim). Diyen Dawkins şöyle devam etmektedir: "Eğer siz de onlardan biriyseniz, bu kitap sizin için, bilinci artırmayı amaçlar; bir ateist olmanın gerçekçi, cesur ve görkemli bir istek olduğu konusunda bilinci artırmayı amaçlar. Böylece mutlu olan, dengeli, ahlaklı ve mantığa dayalı fikirlerle tatmin olmuş bir ateist olabilirsiniz."[142]

Richard Dawkins, tarzını ifade ederken tolerans ve hoşgörüden uzak duracağını şu şekilde dile getirmektedir: Olayların gelişiminde dine benzersiz şekilde ve haddini aşan saygı gösterilir ki ben bu kitap için bundan feragat ediyorum. Ne birilerini incitmek adına tarzımın dışına çıkacağım ne de inanç meselesini diğer meselelerden ayrı tutarak daha yumuşak bir tutum sergileyeceğim,[143] diyor. Erhan Ayşan'a göre *Tanrı Yanılgısı,* tek cümleyle şöyle özetlenebilir: "O, ateizmi savunan en son ve en güçlü yazılı metindir. Ateizmi savunan tüm güçlü argümanları ve teizmi yeren tüm köklü önermeleri içermiştir."[144]

---

[141] http://tr.wikipedia.Org. 02. 10. 2008.
[142] Dawkins, *Tanrı Yanılgısı,* s. 9.
[143] Dawkins, *a.g.e.,* s. 34.
[144] Ayşan, *Tanrı Yanılgısının Yanılgısı,* s. 7.

İlmi zihniyet, mümkün olan en yüksek derecede bir objektif araştırma faaliyetini şart koşar.[145] Bilim, insanlara yol gösteren, onların hayatlarına çeki düzen veren, onları kurtuluşa erdiren şeydir.[146] Bilim adamı da tarafsız ve önyargısız olmalıdır. Bilim adamlarına verilen en yüksek unvan olan Profesör'lük gibi bir ünvanı alan birisi olarak, Richard Dawkins, kendisinin de belirttiği gibi bilimin esas aldığı tarafsızlık, önyargısızlık, objektiflik ve nesnellik kavramlarından uzak durmaktadır. Kitabında hakaret içeren birçok örnek bulunmaktadır bunlardan bazıları şunlardır: Bir dini liderin yazdığı mektup için 'rezil' sıfatını kullanır. İncil için 'iğrenç'der. Şehitler için 'öldükten sonra şehit pansiyonlarında rahat yaşayanlar', ilahiyatçılar için 'gelin onların önüne bir kemik atalım' der. Hz. İsa için 'ezik', annesi Meryem için 'ayak işleriyle uğraşır', Hz. Muhammed içinse 'bir yedinci yüzyıl vaizi' der. Tüm teist insanları ise 'enayilik' ile itham ederken, Müler isimli gazetecinin Müslümanlar için 'soytarılar, isterikler', ifadelerini aynen aktarır. İlahiyatçı Swinburne'a '*Tanrı Var mıdır'* isimli kitabındaki teist düşünceleri için şu ithamda bulunur: 'Nefes kesen bir zihinsel küstahlık eseriyle kendini tatmin etmeyi başarmıştır.' Dinler konusunda da 'İslam etobur bir gen bileşimine, Budizm ise otobur bir bileşime benzemektedir.' Eski Ahit için 'gaddar bir canavar'dır.[147] Diyen Dawkins'in kitabında, bizim yazamayacağımız kadar ağır hakaret içeren bir sürü örnek bulunmaktadır. Özellikle Din ve Tanrı kavramlarının neredeyse kitapta her geçtiği sayfada bir hakaret bulmak mümkündür.

Kitap, dünya kamuoyuna büyük bir reklam kampanyası, övücü ve çok iddialı ifadelerle, önemli bir eleştiri kitabı olarak sunuldu. Kitabın ön ve arka kapağındaki, genellikle ateist görüş mensuplarından oluşan, dünyanın tanınmış yazarları ve bu çizgiye yakın gazetelerin sayfalarında eser ve yazar hakkında yazılanlardan bazıları şunlardır:

---

[145] Aydın, *İslam'ın Evrenselliği,* s. 90
[146] Ömer Demir, *Bilim Felsefesi,* Vadi Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 2007, s. 9.
[147] Ayşan, *Tanrı Yanılgısının Yanılgısı,* s. 13.

Dawkins'in bu kitabı, dine ihtiyaç duymayan okuyuculara bir parça akıl ve entelektüel bakış ile haz veriyor. Bu fevkalade savaşçı atak ile süregelen din takıntısından yoksun olan, inanmayan muazzam kitleye güç verdi. Dünya'yı bir kez daha yıkayan, köpüklü bir boş inanç gelgitine karşı, bütün kariyeri boyunca hayatın kendisinin zor ve muhteşem sebebini kanıtlayan, yaşayan en iyi edebiyat dışı yazarlarından biri olan Richard Dawkins, en sonunda dinle ilgili düşüncelerini tamamen zarif karakterli bir kitapta birleştirdi. *Tanrı Yanılgısı,* yeni binyılın kitabı parıldayan dili ile anlatılmış bu kitap sadece okumayı bir zevk haline getirmekle kalmıyor, aynı zamanda geniş bir yelpazede düşünmemiz için beynimizi uyarıyor. Bu çok cesur ve önemli kitap, gerçekler için, çınlayan bir trompet gümlemesi gibi oldukça bilgilendirici, görkemli yazılmış kolay anlaşılır ve akıllıca, ustalıkla, kahramanca ve hayatı değiştirecek bir yapıttır. *Tanrı Yanılgısı* güzel ve önemli bir kitap, durdurulamaz bir bestseller. Muhteşem bir kitap olağanüstü keyifli, parıldıyor, etkili konuşuyor, coşkulu, çok sert, zarif, dürüst, sevimli canlı ateşli, moral verici ve hepsinin ötesinde ölümcül derecede lüzumlu espritüel, bilgili ve oldukça okunaklıdır. Bu kitap, ikna ediyor, yıldırıyor, inandırıyor ve göz kamaştırıyor. Çok anlaşılır bir polemik tutkuyla savunulmuş dine yapılmış en mantıklı ve yıkıcı suçlama. Dawkins'in saygısız ve keskin çalışması taze bir nefes gibi gelecek. İnanmayanlar olarak ortaya çıkmak isteyen, ama buna cesaret etmeye emin olamayanlar için bir savaş narası. Akıllıca yazılmış eğlenceli bu kitabın berraklığına, Dawkins'in zekâsı ve doğru sözüne tezahürat yapmaya neden oluyor.[148] Bu yazdıklarımız ve bunlara benzeyen daha birçok yorum yapılmıştır. Biz burada sadece bir kısmını aktardık.

---

[148] Richard Dawkins'in, *Tanrı Yanılgısı,* isimli kitabının ön ve arka kapaklarında, bazı ünlü düşünür, gazeteci, yazar ve bilim adamının kitap hakkındaki görüşlerini belirten yorumlardan alınmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. *TANRI YANILGISI* ÜZERİNE

3. 1. TANRI VE YANILGI

Richard Dawkins, Tanrı'nın varlığı ve yokluğuyla ilgilenenlere seslenirken kendi ifadeleriyle çelişkiye düşmektedir, söze şu şekilde başlar: "Tanrı'nın yokluğunun kanıtlanması mümkün olmayacaktır ve bu saçma bir girişimdir. Tanrı'nın varlığının çürütülemezliği, inkâr edilemez ancak utandırır derecede zayıf bir fikirdir."[149] Ancak Dawkins eserinin büyük bir bölümünü Tanrının varlığı ve yokluğuna ayırmıştır. Teizmin ne kadar delili varsa bunları inceleyerek ateizmin dayandığı delillere sarılarak savunma yapmaktadır. Bu çelişkisini şu şekilde sürdürmektedir: "Belki de bilinemezciliğin makul bir görüş olduğunu, ancak ateizmin en az dinsel inanç kadar dogmatik olduğunu, düşünüyorsunuz. 'Tanrı varsayımının' kâinatla ilgili bilimsel bir varsayım olduğuna ve bunun da tıpkı diğerleri gibi kuşkucu bir bakış açısıyla analiz edilmesinin gerektiğine ikna ederek fikrinizi değiştireceğini ümit ediyorum. Belki de Tanrının var olması gerektiğinin çok açık olduğunu düşünüyorsunuz; aksi takdirde dünya nasıl var olabilirdi ki? Bütün zengin çeşitliliğiyle, bütün türleri acayip bir şekilde tasarlanmış gibi duran, hayatın kendisi nasıl var olabilirdi? [150] Diyerek şöyle devam eder: Ya da Tanrı varsayımı yaşadığımız gerçekliğin içinde kâinatı yaratan, koruyan ve hatta mucizeleriyle müdahale eden bir doğaüstü güç olduğunu öne sürer ki bu mucizeler onun kendi yüce, durağan kanunlarının geçici ihlalleridir.[151] Dawkins, kitabında yöntem olarak genel sorular sorarak cevap vermeyi en aza indirmektedir. Her bölümün başında da bu soruları tekrarlamaktadır.

Dawkins, Tanrı'ya ve dine saldırdığını sadece bunlara da değil doğaüstü (metafizik) olan her şeye savaş açtığını ifade ederek konuya bilimsel değil duygusal yaklaşacağını açıkça şu ifadelerle dile getirmektedir. Tanrı ya da

---

[149] Dawkins, *Tanrı Yanılgısı,* s. 58.
[150] Dawkins, *a.g.e.*, s. 10.
[151] Dawkins, *a.g.e.*, s. *61.*

Tanrıların herhangi bir özel türüne saldırmıyorum. Benim saldırdığım şey, Tanrıdır, bütün Tanrılardır ve ne zaman ne şekilde icat edilmiş veya edilecek olurlarsa olsunlar doğaüstü olan her şeydir. İbrahim'in Tanrısı'nın saldırgan bir erkek olduğundan haberdarım ve tabii ki zamirleri kullanım şeklimi yönlendirecektir. Daha kültürlü ilahiyatçılar Tanrının cinsiyetsiz olduğunu söylerken, bazı feminist ilahiyatçılar tarihsel adaletsizliği onarmanın peşinde koşarak Tanrı'nın dişi olduğunu savunurlar. Ancak her şeyi bir kenara bırakırsak, var olmayan bir dişiyle var olmayan bir erkek arasındaki fark nedir? İlahiyat ve feminizmin sahte kesişmesinde, aslında var oluşun cinsiyetten daha az dikkat çeken bir özellik olması gerektiğini düşünüyorum[152] diyerek kendisi saygı sınırlarını zorlamaktadır. Diğer taraftan da özellikle Amerika ve diğer dindar insanların çoğunlukla yaşadığı ülkelerin ateistlere saygı göstermediğinden yakınmakta olan yazarımız yanılgısını unutmaktadır.

Tanrı tanımı konusunda da şikâyet eden Richard Dawkins, teistlerin her cevapsız soruya Tanrıyı ve her bilinmezin Tanrı'yla doldurulmasını eleştirerek bu duruma şu örneği vermektedir. Nobel ödüllü fizikçi(ve ateist) Steven Weinberg, *Dreams of a Final Theory'*de (Son Kuramın Düşleri) basit bir açıklamayla taşı gediğine oturtmuştur. Bazı insanların öylesine geniş, öylesine esnek Tanrı görüşleri vardır ki her nereye bakarlarsa baksınlar Tanrıyı bulacaklarına hiç şüphe yoktur. Onlara sorduğunuzda, 'Tanrı en büyüktür' ya da 'Tanrı bizim en üstün yaradılışlı halimizdir' ya da 'Tanrı kâinattır' diyeceklerdir. Elbette, tıpkı diğer kelimelerde olduğu gibi 'Tanrı' kelimesine de istediğimiz anlamı verebiliriz. Eğer 'Tanrı enerjidir' demek isterseniz, onu bir avuç kömürün içinde de bulabilirsiniz.[153]

Dawkins, başka bir örnek daha vermektedir. Amerikan genetik bilimci Jerry Coyne, Behe'nin kitabını eleştirirken konuyu şöyle ele alır. Eğer bilim tarihi bize herhangi bir şey ispatlayacaksa bu, cahilliğimize Tanrı ismini vererek bir yere ulaşmayacağımızdır. Neden Tanrı her şeyin bir açıklaması

---

[152] Dawkins, *a.g.e.*, s. 41.
[153] Dawkins, *a.g.e.*, s. 19.

olarak kabul edilsin? Bu bir açıklama noksanlığıdır, bir omuz silkmedir, bilmiyorum demenin ruhsal ve ayinsel kılık değiştirmesidir. Eğer bir insan bir şeyi Tanrı'yla ilişkilendirirse genelde bunun anlamı bu kişinin elinde bir ipucu olmamasıdır. Böylelikle bu bilinmezi erişilmez, çözülmez bir gök perisine dayandırır. Bu yaşlı adamın nereden geldiğinin açıklamasını talep edin. Büyük ihtimalle bu yaşlı adamın her zaman var olduğunu ya da hep doğanın ötesinde olduğunu söyleyen hayal meyal, sahte felsefi bir yanıt alacaksınız. Lakin bu yanıt elbette hiçbir şeyin izahı değildir.[154]

Dawkins, Darwinizm bizi farklı yollarla bilinçlendirir. Evrim geçirmiş organlar, genelde zeki ve güçlüdürler, aynı zamanda açıklayıcı kusurları vardır; bu, eğer evrimsel bir geçmişleri varsa tam da beklemeniz gerekendir ancak eğer tasarlanmışlarsa tam anlamıyla beklenmedik bir durumdur. Diğer kitaplarımda da bazı örnekler üzerine yorum yaptım: mesela yinelenen gırtlak siniri, hedefe doğru ilerlediği müsrif, geniş ve dolambaçlı bir yolda evrim geçmişine ihanet etmiştir. Sırt ağrısından fıtığa, sarkık rahimden sinüs iltihaplarına kadar çoğu insani rahatsızlığa karşı hassaslığımız, doğrudan doğruya şu anda dik yürüdüğümüz bedenimizin, dört ayak üzerinde durmayı terk etmek için yüzlerce milyon yıldan fazla şekil değiştirmiş olmasından kaynaklanır. Ayrıca bilincimiz doğal seçilimin acımasızlığı ve savurganlığıyla artmıştır. Yırtıcılar, kurban hayvanları yakalamak için mükemmelce 'tasarlanmış' gibi görünürken, kurban hayvanlar da kaçabilmek için en az onlar kadar mükemmelce 'tasarlanmış' gibi görünür,[155] demektedir.

Büyük dua deneyi ismiyle bir başlık atan Dawkins, bu bölüm için "Eğer eğlendirici olmasaydı acınaklı olduğunu düşüneceğimiz bir mucize incelemesi"[156] olarak ifade ettiği çok ilginç bir deneyi anlatır. Tam anlamıyla rastgele seçilen hastalar belirlenir, ilk grup denek grubu (dua edilenler), diğerleri ise kontrol grubu olarak belirlenir (dua edilmeyenler). Ne hastalar, ne doktorlar ne hastabakıcılar ne de denekler hangi hastalara dua edileceğini ya da

---

[154] Dawkins, *a.g.e.*, s. 130.
[155] Dawkins, *a.g.e.*, s. 130.
[156] Dawkins, *a.g.e.*, s. 64.

hangilerinin kontrol üyesi olduğunu bilmez. Ancak deneysel duayı edenlerin her kim için dua ederlerse isimlerini bilmeleri gerekir; aksi takdirde, belirlenen kişiler haricindeki ilgisiz kişiler için dua etmenin ne anlamı olurdu? Ancak duacılara hastaların yalnızca ön isim ve soyadının ilk harflerini vermek yeterlidir. Görünüşe göre bu sayede Tanrı doğru hastane yatağının yerini tam olarak saptayabilecekti,[157] diyerek verdiği örnekle alay etmektedir.

Sonuç olarak "Dua edilen ve edilmeyen hastalar arasında fark yoktu"[158] diyen Dawkins'e Bülent Tatlıcan şu şekilde itiraz etmektedir. Şayet deneyin temelini yanlış bir kavramın üzerine kurarsanız sonuçlarınız da yanlış olur. Yani yanlış önermelerden doğru sonuç çıkmaz. Dua sadece belli bir sözcüğün ifade edilmesi değildir. Din böyle bir şey ilk başta zaten öngörmez. Yani tanımadığınız, hiç görmediğiniz, varlığından bile emin olmadığınız, sadece adını bildiğiniz bir kişiye dua edeceksiniz, sonra bunun etkili olup olmadığını gözlemleyeceksiniz. Dinin dua tanımı zaten bu değildir. Kur'an'da duayı Allah şöyle açıklar: 'Rabbinize yalvara yalvara ve gizlice dua edin. Bilesiniz ki O, haddi aşanları sevmez.'[159] Yoksa darda kalana kendine yalvardığı zaman karşılık veren ve sıkıntıyı gideren, sizi yeryüzünün hâkimleri kılan mı? "Allah'tan başka bir Tanrı mı var! Ne kadar da kıt düşünüyorsunuz."[160]Dolayısıyla dua sadece söz değildir. Bir kişinin hiç bilmediği, tanımadığı, sadece adını bildiği bir kişi için dua etmesi, ne derece dinin dua tanımına uyar? Dinin vaaz etmediği bir şey ile dinin sınanmaya çalışılması açık bir mantık hatasıdır.[161]

Dawkins, dinleri eleştirirken daha çok Yahudilik ve Hıristiyanlıktan örnek vermektedir. İslamiyet'e yönelik iddiaları dini değil de bu dinin mensuplarını bağlayan örneklerdir. İslam dininin akla ve bilime karşı olduğunu iddia eder. Ancak biliyoruz ki İslam dini, akıl ve fikir dinidir; taklit ve vehim

---

[157] Dawkins, *a.g.e.,* s. 65.
[158] Dawkins, *a.g.e.,* s. 66.
[159] Araf, 7/55.
[160] Neml, 27/62.
[161] http://kurandaceliskiyoktur.com/2008/03/17/richard-dawkinsin-yaniltmasi/. 15. 01. 2009.

dini değildir. İslam dininde akıl dinden, din akıldan ayrı değildir, akıl ile din birbirine uygundur, akıl asıl, din ona dayanır. Bu dinin temel prensipleri olan ulûhiyet ve peygamberliği akıl ile ispat eder. Aklen imkânsız olan hiçbir şeyi kabul etmez.[162] Akıl, hem genel bilgide hem de, dini ve ahlaki bilgide bir temel teşkil etmektedir.[163] İslam Filozofları, akıl cevheri hem mutluluğa ulaştıran yegâne vasıtadır hem de son aşamada mutluluğun ta kendisi ve sürekli kaynağı olarak kabul etmişlerdir.[164] İslam dininin kutsal kitabı *Kur'an-ı Kerim*'in birçok ayetinde de, insanoğlundan nazar etmesi, düşünmesi, anlaması, ders ve ibret alması istenir. Çevresinde olup biten tabii ve beşeri olaylara bakmasını ve onlar üzerinde düşünüp bir takım sonuçlar çıkarması istenmektedir.[165]

Ancak aklın garip halleri de vardır. Elindeki mükemmel vasıtalar olmazsa insana büyük hatalar işlettirir. Akıl, hükmündeki isabeti temin için pek çok şeylere muhtaçtır.[166] Herkes aklını doğru kullanma, dolayısıyla doğruya ulaşma başarısını göstermeyebilir. Çünkü insanların kişisel özelliklerine göre aklın kullanılışı da değişir. Zaten akıl, çeşitli tabiat ve arzularla donatılmış olarak yaratılmıştır. Dolayısıyla, akıl herkes tarafından aynı başarıyla kullanılmadığı için, insanları farklı sonuçlara götürebilir.[167]

Akıl ile birlikte İslam dini bilim ile de çatışmaz bilimden faydalanılmasını teşvik eder. Büyük İslam bilginleri bilimsel eserler vermişlerdir. Bu alanlar; Matematik, Tıp, Astronomi, astroloji, Fizik ve Eczacılık gibi bilim dallarıdır.[168]

---

[162] İzmirli İsmail Hakkı, *İslam Dini ve Tabii Din,* (Sad:, Osman Karadeniz), İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İzmir, 1998, s. 62.
[163] Hanifi Özcan, *Matüridide Bilgi Problemi,* Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2. Basım, İstanbul, 1998, s. 90.
[164] Hasan Hüseyin Bircan, *İslam Felsefesinde Mutluluk,* İz Yayıncılık, İstanbul, 2001, s. 250.
[165] Aydın, *İslam'ın Evrenselliği,* s. 89.
[166] Ömer Ferit Kam, *Dini Felsefi Sohbetler*, (Sad:, Süleyman Hayri Bolay), DİB Yay., 8. Baskı, Ankara, 2003, s. 39.
[167] Hanifi Özcan, *Maturide Dini Çoğulculuk,* MÜİFV Yay., İstanbul, 1999, s. 79.
[168] Bu konuda geniş bilgi için bkz; Seyyid Hüseyin Nasr, *İslam ve Bilim,* Türkçesi, İlhan Kutluer, İnsan Yayınları, İstanbul, 2006, s. 25-209.

Langdon Gilkey'in, bilim ile din arasındaki bazı farkları şu şekilde karşılaştırmıştır: "Bilim nesnel, genel ve tekrarlanabilir verileri açıklamaya çalışır. Din ise, âlemdeki düzen ve güzelliğin varlığını ve iç dünyamızdaki (bir taraftan suç, endişe ve anlamsızlık, diğer taraftan da merhamet, güven ve hayırseverlik gibi) tecrübeleri araştırır. Bilim nesnel olarak 'nasıl' sorularını, din ise, anlam, amaç ve nihai köken ve kaderimize ilişkin bireysel 'niçin' sorularını araştırır. Bilimde otoritenin temeli mantıksal tutarlılık ve deneysel yeterliliktir. Dinde ise nihai otorite Tanrı ve aydınlanmış insanlar vasıtasıyla anlaşılan ve şahsi tecrübelerimizce onaylanan vahiydir. Bilim, deneysel olarak yoklanabilir nicel tahminlerde bulunmaktadır. Din ise, Tanrı aşkın olduğu için sembolik ve analojik dil kullanmak zorundadır."[169]

Dawkins, Tanrının varlığı yönündeki kanıtları da şu şekilde yorumlamaktadır: Güzellikten kanıt: Eğer önemli sanat dallarının varlığını Tanrı'nın varlığına bağlayan tutarlı bir kanıt var ise, bunu detaylıca izah eden birisi şu ana kadar ortaya çıkmamıştır. Bu kanıttan tek beklenen, netçe anlaşılır olmasıdır ancak böyle bir kanıt asla olmamıştır. Belki de sadece tasarımdan kanıtın benzer bir türü olarak görülmelidir.[170] Dawkins, Büyük bir lider şu sözüyle insanların güvenini kazanır: Eğer Mozart'ı dinleme imkânınız varsa, neden Tanrı'ya ihtiyaç duyasınız?[171]der.

Kişisel deneyimden kanıt: Dawkins'e göre, İnsan beyni birinci sınıf bir benzetim yazılımı kullanır. Gözlerimiz, beynimize dışarıda neler olup bittiğinin doğru dürüst bir fotoğrafını ya da tarihsel olayların kesin bir filmini sahnelemez. Beynimiz sürekli güncellenen bir örnek oluşturur, optik sinirler üzerinde gürültüler çıkaran şifrelenmiş titreşimler yoluyla güncellenen ama yine de her halükarda düzenlenmiş olan örnekler. Optik yanılsamalar bunun canlı örnekleridir. Yanılsamaların önemli bir bölümü ki Necker Küpü buna iyi bir örnek teşkil eder, beynin aldığı duyu verisinin yalnızca iki gerçeklik

---

169 Ian G. Barbour, *Bilim ve Din Çatışma-Ayrışma-Uzlaşma,* (Çev:, Nebi Mehdi, Muberriz Camal), İnsan Yayınları, İstanbul, 2004, s. 40.
170 Dawkins, *Tanrı Yanılgısı,* s. 87.
171 Dawkins, *a.g.e.,* s. 86.

örneğiyle uyumlu olmasından kaynaklanır. Beyin, bunların arasından bir seçim yapma temelinin olmamasıyla, her ikisini de algılar ve biz bir ilk örnekten diğerine bir dizi geçiş yaşarız. Baktığımız resim, tam anlamıyla, bize değişiyor ve farklı bir hal alıyormuş gibi görünür. Beyindeki benzetim yazılımı özellikle yüz ve sesleri oluşturmakta uzmandır[172] diyerek konuya indirgemeci bir yaklaşımla yaklaşıyor işi bir sanat eseri heykele ya da bir müzik bestesine kadar ileri giderek aslında Tanrısını ifşa etmektedir.

Kendisinin çocukluğunda yaşadığı bir olayı Dawkins şöyle anlatır. Çocukken deniz kıyısındaki bir kasabada gayet sıradan bir evin penceresinden dışarı bakan bir surat gördüm. Bu, inanılmaz bir nefretle gözlerini bana dikmiş kocaman ve yuvarlak bir surattı. Korkudan titrememe rağmen gerçekte ne olduğunu görebilecek kadar yakına yaklaştım: perdelerin kıvrımının yarattığı, surata benzer belli, belirsiz bir şekil, surat ve şeytani ifade, bizzat benim korku dolu çocuk beynimce üretilmişti" diyerek şu şekilde devam eder. 11 Eylül 2001'de, dindar kişiler ikiz kuleler den yükselen dumanların içinde Şeytan'ın yüzünü gördüklerini zannettiler. Bu aslında bir fotoğrafla desteklenen batıl bir inançtır ve internet yoluyla yayınlanmış ve her yere dağılmıştır. Örnekler üretmek insan beyninin çok başarılı olduğu bir alandır. Uykudayken, buna rüya görmek denir; uyanık olduğumuzda, hayal etme ya da son derece inandırıcıysa, sanrı adı verilir.[173]

Dawkins'in rahatsız olduğu bir yaklaşım da şudur. Tanrı'nın varlığı yönündeki bir diğer konu büyük Fransız matematikçisi Blaise Pascal'a göre, Tanrı'ya inansanız iyi edersiniz çünkü eğer haklıysanız, sonsuz mutluluğunuz sorunsuzca ilerleyecek, ancak eğer inanıp da yanılıyorsanız herhangi bir kaybınız olmayacaktır. Diğer taraftan, eğer Tanrı'ya inanmazsanız, yanıldığınızı anladığınızda sonsuz bir yıkım içerisine girersiniz, ancak eğer inanmamakta haklıysanız yine bir kaybınız olmayacaktır. Tanrıya inanmamak, bu durumda, düşük bir zihinsel başarının ürettiği bir fikirdir. Tanrı'ya inanın.

---

[172] Dawkins, *a.g.e.*, s. 89.
[173] Dawkins, *a.g.e.*, s. 91.

Oysa Tanrının varlığıyla ilgili bu kanıtta belirgin bir tuhaflık var. İnanmak, bir tedbir meselesi olarak değerlendirilmesinin ardından uygulamaya konulan bir eylem olmaz. En azından, bu bir irade meselesi değildir. Kiliseye gitmeye ve Nicene Greed'i ezberlemeye karar verebilirim ya da bir yığın kutsal kitabın içindeki her kelimeye inanacağıma söz verebilirim. Ancak eğer bunlara gerçekten inanmıyorsam bu yaptıklarımın hiç biri benim gerçekten inanmamı sağlamaz. Pascal'ın bahsi, sadece Tanrı'ya inanma numarası yapmanın göstergesi olabilir. Ve inandığınızı iddia ettiğiniz Tanrı, her şeyi bilme gücü olan türden bir Tanrı olmasa iyi olur yoksa bu dalaverenizi sezebilir,[174] diyerek alaycı bir üslupla konuyu açıklamaktadır.

Richard Dawkins, Bayes kanıtlarını da tuhaf bulduğunu şöyle ifade etmektedir. Sanırım Tanrı'nın varlığı yönünde kanıt bildirme girişimlerinden en tuhaf olanı geçenlerde Stephen Unwin'in *The probability of God*'da (Tanrı olasılığı) öne sürdüğü Bayes kanıtlarıdır. Unwin, Tanrı'nın varlığı ve yokluğu olasılıklarına yüzde 50 şer ihtimal verilerek derecelendirir. Bunu altı başlık altında toplar.

1- İyilik duygumuz vardır.
2- İnsanlar kötü şeyler yaparlar (Hitler, Stalin, Saddam Hüseyin)
3- Doğa kötü eylemler gerçekleştirir (depremler, tsunamiler, kasırgalar.)
4- Küçük mucizeler tecrübe edilebilir (Anahtarlarımı kaybettim ve sonra buldum.)
5- Büyük mucizeler tecrübe edilebilir (İsa ölmüş ve yeniden dirilmiştir.)
6- İnsanlar dinsel deneyimler yaşarlar.

Bunun işe yarayan tarafı şudur; (bence hiçbir işe yaramaz diyen Dawkins), Tanrı'nın var olma olasılığı bir yukarı çıkar bir aşağı düşer, ardından başlangıç noktasındaki yüzde 50'yi güç bela yeniden kazanır ve en

---

[174] Dawkins, *a.g.e.*, s. 103.

sonunda Unwin'in tahminine göre bu çekişmeli Bayes yarışında Tanrı yüzde 67'lik bir var olma olasılığına erişir. Akabinde Unwin bu yüzde 67'lik Bayes hükmünün yeterince yüksek olmadığına karar verir, böylelikle acil bir iman enjeksiyonuyla bu hükmü tuhaf bir şekilde yüzde 95 seviyesine yükseltir,[175] diyen Dawkins bunu da anlamsız bulur.

Tanrı neredeyse kesin olarak neden yoktur! Diyen Dawkins 'Boeing 747 kanıtının aslında kuvvetli ancak bunu aksi yönde kullanmak gerektiğini düşündüğünü söylerken, Amerika Birleşik Devletlerinin üçüncü başkanı ateist Thomas Jefferson'un şu sözünü naklederek başlar. "Farklı dinsel cemaatlerin din adamları, tıpkı cadıların gün ışığından korktukları gibi bilimin ilerlemesinden korkar ve benimsedikleri aldatmacaların yok oluşunu müjdeleyen kaçınılmaz sona nefretle kaş çatarlar." Esrarengiz Boeıng 747 kanıtını şu şekilde açıklar: İhtimalsizlikten kanıt en önemli olanıdır. Tasarımdan kanıtın bildik kurnazlığına benzemesinin yanında, hiç şüphe yok ki Tanrı'nın varlığı yönünde bildirilen günümüzün en tutulan kanıtıdır ve inanılmaz geniş sayıda teist'in nezdinde tamamen inandırıcıdır. Aslında gerçekten de son derece kuvvetli bir kanıttır ve sanırım çürütülemez; ancak kanıtın gücü teist amacın aksine kullanılmalıdır. İhtimalsizlikten kanıt adamakıllı ele alındığında, Tanrı'nın var olmadığının kanıtlanmasına oldukça yaklaşır. Tanrı'nın neredeyse kesin olarak neden var olmadığının istatistiksel ispatına koyduğum başlık, 'Esrarengiz Boeing 747 gambitidir. Bu başlık Cambridge Üniversitesi'nden İngiliz Matematikçi Ve Astronom Fred Hoyle'un gülünç Boeing 747 benzetmesi ve bir araç hurdalığından ileri gelir. Hoyle'un bu iddiasını bizzat kaydettiğinden emin değilim ancak yakın meslektaşı Chandra Wickramasinghe tarafından ona atfedildiğinden, muhtemelen güvenilirdir. Hoyle, Dünya üzerinde yaşamın kendiliğinden başlayabilmesi olasılığının, bir hurdalığın altını üstünü silip süpürerek geçen bir kasırganın rastlantı eseri bir Boeing 747'nin parçalarını (uçak çalışacak şekilde) birleştirebilmesi olasılığından daha yüksek olmayacağını söylemiştir.

---

[175] Dawkins, *a.g.e.,* s. 106.

Diğerleriyse bu mecazı aldı ve karmaşık canlıların müteakip evrimine uyguladılar ancak elbette bu suni bir mantığa dayanıyordu. Nitekim 747 sahasında, parçalarının gelişigüzel karıştırılıp birleştirilmesiyle dört dörtlük işleyen bir at, böcek ya da devekuşu yaratmanın karşıt olasılıkları yaradılışçılarca destek görür çünkü onlara göre bunu ancak Tanrı yapabilir.[176] Fakat bir tasarımcıyı işaret ederek izah etmeye çalıştığınız varlık istatistiksel olarak ne kadar olanak dışıysa, tasarımcısı da en az onun kadar olanak dışıdır. Tanrı esrarengiz Boeing 747'dir[177] şeklinde bir benzetme yapmıştır.

Akıllı tasarım teorisini savunanlara Dawkins, 'Gözlerin ve kanatların indirgenemez karmaşıklık' olmadığını şu şekilde açıklamaktadır. Yarım gözün faydası nedir? Ve yarım kanadın faydası nedir? Sorularının her ikisi de indirgenemez karmaşıklık kanıtının tanımlanmasıyla ilgilidir. İşleyen bir birimin parçalarından birinin çıkarılması eğer tüm birimin işlemesini engelliyorsa, bu birimin indirgenemez karmaşıklıkta olduğu söylenir. Bunun hem göz hem de kanatlar için bariz bir durum olduğu düşünülür. Ancak bu sanıları dikkatlice gözden geçirmeye vakit tanıdığımızda yanlışlığı hemen fark ederiz. Göz lensi ameliyatla çıkarılmış bir katarakt hastası gözlükleri olmadan net göremez ancak bir ağaca çarpmayacak ya da bir uçurumdan düşmeyecek kadar iyi görür. Bir yarım kanat gerçekten de tam bir kanat kadar iyi değildir ancak hiç kanat olmamasından kuşkusuz daha iyidir. Bir yarım kanat bir ağaçtan ya da belli bir yükseklikten düşüşünüzü hafifleterek hayatınızı kurtarabilir. Ve bir kanadın yüzde 51'lik bölümü biraz daha uzun bir ağaçtan düştüğünüzde sizi kurtarabilir. İnsanların üzerinden düşebileceği farklı boydaki ağaçlar deneyi teorik olarak dikkate alınması gereken bir yöntemdir. Ve yüzde 1'den yüzde 100'e kadar olan her bir kanat kendine özgü bir yumuşak düşüş avantajı sağlamalıdır.[178]

Yazar şöyle devam eder, Böylece, gözlerin ve kanatların kesinlikle indirgenemez karmaşıklık olmadıklarını gördük; ancak bu ayrıntılı örneklerden

---

[176] Dawkins, *a.g.e.*, s. 110.
[177] Dawkins, *a.g.e.*, s. 111.
[178] Dawkins, *a.g.e.*, s. 120.

daha ilginç olanı kazanmamız gereken genel ibrettir[179] diyen Dawkins'e Bülent Tatlıcan itiraz ederek şöyle cevap veriyor. "Gözde lensi çıkartmak yerine, kornea, sinir tabaka, retina, beyne giden görme sinirleri ya da beyindeki görme merkezini çıkartarak aynı iddiasını niye sınamamaktadır. Bunun sebebi açıktır. Yukarıdakilerden herhangi birisini çıkarttığınızda göz hiçbir işe yaramaz. Göz göremez. Dolayısıyla bu organellerin zaman içinde gelişerek gözü oluşturduğu düşüncesi dayanaksız kalmış olur. Aksine bu organellerin gözden çıkarıldığında görme işleminin son bulması, gözün indirgenemez kompleksliğe sahip bir organ olduğu, dolayısı ile bir tasarım ürünü olduğunu bize gösterir. Göz gibi diğer tüm organlarda da tasarım örnekleri mevcuttur."[180]

Dawkins'in bir diğer önem verdiği kanıt İnsancı ilke: Gözler, kanatlar, kamçı motorlar ve bağışıklık sistemlerinden faydalanamayacağını anlayan boşluk İlahiyatçısı genelde son çare olarak hayatın başlangıcına sataşmaya başlar. Biyolojik olmayan madde yapısındaki evriminin kökeni bir şekilde, sonraki evrim sırasındaki en küçük değişimden bile daha büyük bir boşluk yaratırmış gibi görünür gözüne. Bir anlamda daha büyük bir boşluktur, bu doğru. Ancak bu anlam bütünüyle özgündür ve dindar apolojiste rahatlama fırsatını sunmaz diyen Dawkins, yaşamın başlangıcı yalnızca bir kez gerçekleşmelidir. Bu yüzden bunun uç noktada olanak dışı bir olay olduğunu kabullenebiliriz ki insanların çoğunun kavrayabileceğinden daha olanak dışı birçoklu düzen sürecidir.[181]

Eleştirilerine şu şekilde devam ediyor, Tasarım teorisi, Dünya'yı Tanrı'nın yarattığı, Goldilocks[182] bölgesine yerleştirdiği ve tüm ayrıntıları bizim yararımız için tasarladığını bildirir. İnsancı yaklaşım oldukça farklıdır ve biraz Darwinizm hissi uyandırır. Kâinattaki gezegenlerin çok büyük bir çoğunluğu yıldızların Goldilocks bölgesinde değildir ve yaşam için uygun

---

[179] Dawkins, *a.g.e.*, s. 121.
[180] http://kurandaceliskiyoktur.com/2008/03/17/richard-dawkinsin-yaniltmasi/. 15. 01. 2009.
[181] Dawkins, *Tanrı Yanılgısı,* s. 131.
[182] Bir gezegende yaşam olabilmesi için Goldilocks Kuşağı adı verilen "suyun donacak kadar soğuk, kaynayacak kadar sıcak olmadığı ve yüzeyde sıvı olarak kalabildiği" bir yer olması gerekiyor.

değildirler. Bu çoğunluğun hiç birinde yaşam yoktur. Ancak yaşam için tam doğru koşulları barındıran az sayıdaki gezegen olabilir, biz mutlaka bu azınlığın içindeyizdir çünkü buradayız ve bunu düşünüyoruz.[183]

İnsancı ilke konusunu da şu şekilde açıklar, İnsancı ilke, tıpkı doğal seçilim gibi, tasarım varsayımının bir alternatifidir. Mantıklı, tasarımsız bir açıklama getirir ki buna göre biz varlığımıza elverişli koşullar altındayız. Dindar zihinlerin karışmasının sebebi sanırım insancı ilkenin şu ana kadar yalnızca çözdüğü soruna ait bir ayrıntı gibi sözün gelişi dile getirilmesidir; ismen yaşam dostu olan bir yerde yaşadığımız gerçeği. Dindar zihnin kavrayamadığı nokta soruna iki aday çözüm sunulmuş olmasıdır. Tanrı ilk çözümdür. İnsancı ilke ise diğer çözüm. Bunlar alternatiflerdir. Sıvı su bildiğimiz üzere yaşam için zorunlu bir koşuldur ancak yalnız başına asla yeterli değildir. Yine de, yaşam su içinde başlamalıdır ve yaşamın başlangıcı son derece olanak dışı bir olay olabilir. Darwin evrimi, yaşam bir kez başladıktan sonra sorunsuzca ilerler. Ancak yaşam nasıl başlamıştır? Hayatın başlangıcı kimyasal bir olgu ya da bir dizi olguydu ve bu yolla doğal seçilimin yaşamsal önemdeki koşulları ilk kez karşılandı. Başlıca unsur kalıtımdı. Bu ya DNA ya da (daha olası olarak) DNA gibi kopyalanan bir unsurdu, belki de düşük bir ihtimalle akraba molekül RNA'ydı. Yaşamsal önem taşıyan unsur (bir çeşit genetik molekül) bir kez yerli yerine oturduğunda, gerçek Darwinci doğal seçilim bunu izleyebilir ve son olarak karmaşık yaşamlar gün ışığına çıkarlar. Ancak, ilk kalıtımsal molekülün rastlantısal olarak kendiliğinden ortaya çıkması çoğunluğun gözünde olanak dışıdır[184]diyen Dawkins, ilk kalıtımın bir rastlantı sonucu ortaya çıktığı kanaati taşıyor. Genel olarak evrim teorisini savunan insanlar hayatın bir tesadüf eseri oluştuğuna inanmaktadırlar.

Dawkins, hayatın nasıl olup da kendiliğinden var olduğu? Sorusuna bilimin kesin bir yanıt bulamadığını itiraf eder. Yine de başlangıcın milyarda bir bile olsa olma ihtimalini şu şekilde anlatmaktadır, Hayatın başlangıcının

---

[183] Dawkins, *Tanrı Yanılgısı,* s. 132.
[184] Dawkins, *a.g.e.*, s. 133.

kendiliğinden ortaya çıkmasının gerçekten oldukça sarsıcı düzeyde olanak dışı bir olgu olduğunu varsayın. O kadar olanak dışı ki bir milyar gezegenin içinden yalnızca bir tanesinde meydana geldi. Araştırma sponsorları, planlanan araştırmanın başarı şansının sadece yüzde bir olduğunu itiraf eden kimyacıya kahkahayla gülecektir. Fakat biz burada milyarda bir olasılıktan bahsediyoruz. Oysa Beklenenin aksine, yaşam milyarlarca gezegenden birinde mutlaka doğacaktır ki elbette Dünya bu gezegenlerden birisidir. Yine söylüyorum ve söylemeye devam edeceğim, bu sonuç oldukça hayret vericidir. Eğer bir gezegende kendiliğinden yaşam başlaması milyarda bir olasılık ise, buna rağmen bu aşırı düzeyde olanak dışı olgu bir milyar gezegenden birinde yine de oluşacaktır. Bu hayat verici milyarlarca gezegenden bir tanesini keşfetme şansı, samanlıkta iğne arama deyimini anımsatır. Ancak bir iğne keşfetmek için yolumuzdan sapmak zorunda değiliz çünkü (insancı ilke) inceleme kapasitesine sahip herhangi bir varlık, araştırmaya başlamadan önce, zaten ister istemez bu müthiş ender iğnenin üzerinde oturuyor olmalıdır.[185]

Richard Dawkins, teorisini şu şekilde örneklendirmektedir, Kuşların kanatları, arılar ve yarasalar uçmakta iyidirler. Milyondan fazla türün etrafımızı sardığı bir gezegende yaşıyoruz ki bu varlıkların her biri kendi tasarım yanılsamasını güçlü bir şekilde sergiler. Her tür kendine özgü yaşam tarzına sağlam bir biçimde uyum sağlar. Tüm bu birbirinden bağımsız tasarım yanılsamalarını açıklamak için sadece 'muazzam sayıda gezegen' kanıtıyla işin içinde çıkabilir miyiz? Hayır, yapamayız. Bunu aklınızın ucundan bile geçirmeyin. Bu Darwinciliğin en ciddi yanlış anlaşılmalarının kalbine gittiği için çok önemlidir. Kaç tane gezegeni hesaba katmamız gerektiğinin önemi yoktur çünkü şanslı rastlantısallığı öncelikle yaşamın başlangıcını açıklamakta kullandık. Ancak aynı teori Dünya üzerindeki karmaşık yaşam çeşitliliğini açıklamakta asla yeterli olmayacaktır. Yaşamsal evrim yaşamın başlangıcından tamamen farklı bir meselidir çünkü tekrar söylüyorum, hayatın başlangıcı yalnızca bir kez gerçekleşmek zorunda olan, eşsiz bir olaydır. Diğer yandan

---

[185] Dawkins, *a.g.e.*, s. 134.

türlerin kendi bölgelerine uyum sağlayabilme yeteneği ancak ve ancak milyonda bir kez meydana gelen bir durumdur ve gelişmeye devam etmektedir. Eğer bir on milyon yıl daha beklersek tamamen yeni canlı türlerinin, tıpkı bugünün geçerli türlerinde olduğu gibi, kendi yaşam şekillerine uyum sağlamış olacakları kehanetinde bulunabiliriz bu yinelenen, önceden kestirilebilir, çoklu bir fenomendir, önemi geç kavranmış istatistiksel olasılık kırıntısı değildir. Ve Darwin sayesinde buna neyin yol açtığını biliyoruz: Doğal seçilim, eşsiz olan yaşamın başlangıcı, oldukça geniş gezegen sayısının sunduğu fırsatın doğruluğunu onaylayarak mercek altına alınabilir. Bu ilk rastlantısal hamle bir kez sağlandığında (ki insancı ilke çok kararlı bir şekilde bunu bize sağlar.) bayrağı doğal seçilim devralır: ve doğal seçilim katiyen bir rastlantı meselesi değildir.[186]

İnsancı ilke, Kozmolojik versiyon, üzerinde yaşadığımız gezegenin yaşam dostu olmasının yanı sıra, içinde bulunduğumuz kâinatta yaşam dostu olduğunu söyleyen Dawkins, varlığımızdan yola çıkarak, fizik kanunlarının yaşamın doğmasına yeter dostlukta olduğunu kesinlikle söyleyebiliriz, dedikten sonra şu örneği vermektedir: "Gece gökyüzüne baktığımızda yıldızları görmemiz rastlantı değildir. Çünkü yıldızların varlığı çoğu kimyasal elementin oluşumunda ilk koşuldur ve kimyanın etkisi olmadan yaşam olamazdı. Fizikçilerin hesabına göre, eğer fizik kanunları ve değişmezleri bir parça bile farklı olsaydı, kâinat yaşamı imkânsız kılacak şekilde gelişirdi. Farklı fizikçiler bu konuyu farklı yöntemlerle ele alırlar, ancak sonuç her zaman aynıdır. Martin Rees, *Just Six Numbers'da* (Tam Altı Rakam), altı temel değişmezi kaydeder ki bunların tüm kâinatı etkilediğine inanılır. Bu altı rakamın her birisinin ince bir ayarı vardır ve buna göre, eğer bu ayarlar birazcık farklı olsalardı kâinat idrak edilebilir seviyede farklılaşır ve herhalde yaşam karşıtı olurdu."[187]

Sebebini de açıklayan Dawkins, devamla şunları söylemektedir. "Buradaki esas mesele, şiddetli enerjinin değerinin, çok kritik bir biçimde,

---

186 Dawkins, *a.g.e.*, s. 136.
187 Dawkins, *a.g.e.*, s. 137.

nükleer füzyon çağlayanının ardından periyodik tablodaki elementlerin ne kadarını oluşturacağını belirlemesidir. Eğer şiddetli enerji miktarı çok düşükse, mesela 0,007 yerine 0,006 ise, kâinatta hidrojenden başka hiçbir element var olmaz ve sonuçta ilginç madde yapıları ortaya çıkmazdı. Eğer bu enerji miktarı çok yüksek olursa, mesela 0,008, mevcut tüm hidrojen daha ağır elementler oluşturmak üzere füzyon geçirirdi. Bildiğimiz gibi, hidrojensiz bir madde yapısının yaşamı başlatması mümkün değildir. Çünkü hidrojen olmadan su olmaz. Goldilocks değeri (0,007) ilginç ve yaşam destekçisi bir madde yapısı için gereken element zenginliğinin elde edilmesinde tek kelimeyle yerinde bir değerdir."[188]

Teist ilahiyatçıların tezine de karşı çıkar, İlahiyatçılar şöyle der; Tanrı kâinatı kurarken temel değişmezleri öyle bir ayarlamıştır ki her değer ilgili goldilocks bölgesine yaşam başlayacak şekilde hükmeder. Sanki Tanrı'nın çevirebileceği altı düğmesi vardır ve dikkatlice her düğmeyi olması gereken goldilocks değerine çevirmiştir her zaman olduğu gibi ilahiyatçıların yanıtı oldukça yetersizdir, çünkü Tanrı'nın varlığını açıklamasız bırakır. Altı rakamın goldilocks değerlerini hesaplayacak yetenekte bir Tanrı, en az bu ince ayarlı rakam bileşimleri kadar olanak dışı olmalıdır ve bu durum gerçektende bir hayli olanak dışıdır; bu konuyu tartışmaya açmamızın asıl sebebi de bu olanak dışı durumdur. Bundan ötürü ilahiyatçıların yanıtı mevcut sorunu çözmekte en ufak bir ilerleme kaydetmemiştir. Bu iddialarını reddetmekten başka bir seçeneğim olamaz ancak diğer yandan sorunu fark edemeyen ve 'ilahi düğme çeviricisi' kanıtıyla sahiden tatmin olan insanların sayısına hayret ediyorum. Bu şaşırtıcı körlüğün psikolojik sebebi belki de insanların çoğunun Doğal seçilim ve Doğal seçilimin ihtimalsizliği kırma gücü ile bilinçlenmiş biyologlar kadar bilinçlenmemiş olmasıyla ilgilidir.[189] "Nörobilimciler beyinde bir 'Tanrı merkezi' keşfetseler bile, benim gibi Darwinci bilim adamları, yinede buna yol açan bir doğal seçilim olup olmadığını öğrenmek isterler; atalarımız arasından beyinlerinde bir Tanrı merkezi yaratma genetik eğiliminde olanlar neden

---

[188] Dawkins, *a.g.e.*, s. 138.
[189] Dawkins, *a.g.e.*, s. 139.

rakiplerinin erişemediği sayıda torun sahibi olup, sağ kalmışlardır? Darwinizm temelli sorgu, nörolojik belli belirsiz sorgudan ne daha iyi bir sorgudur, ne daha derin bir sorgudur ne de daha bilimsel bir sorgudur."[190]

Dawkins, Swinburne'nin teorisini şu şekilde aktarmaktadır. İlahiyatçı Richard Swinburne, tam da kendisinden beklediğimiz gibi bu soruna bir çözümü olduğunu düşünür ve bu görüşünü kitabı *Is There a God?'*ta (Tanrı Var mıdır?) açıklar. Elimizdeki varsayımların daima gerçeğe uygun en yalın olanını tercih etmemiz gerektiğini inandırıcı bir şekilde kanıtlayıp, iyi niyetini belli ederek kitabına başlar. Bilim karmaşık cisimleri daha basit cisimlerin etkileşiminden faydalanarak izah eder, daha açıkça, temel parçacıkların yani cismin moleküllerinin etkileşimleriyle. Her şey temel parçacıklardan oluşmuştur ve her cisme ait parçacık sayısı oldukça çok olmasına rağmen parçacık türleri çok az ve sınırlıdır; size bunun gayet basit bir görüş olduğunu söyleyebilirim. Zaten kuşku duymamızın asıl sebebi bu görüşün oldukça basit olmasıdır. Ancak Swinburne için hiç de basit değildir, tam tersidir.[191]

Dawkins, Swinburne'nin iddiasına karşılık onu küstahlıkla suçlayarak teistlerin iddialarını basit bir şekilde doğrulama ihtiyacı duymadan açıkladıklarını söylüyor, "Tanrı bu milyarlarca elektronun ve bakır molekülünün özelliklerini kasıtlı ve devamlı olarak koruyup, diğer yandan yapılarında olan hareketli ve düzensiz dalgalanma eğilimlerini etkisizleştirerek adeta bir kurtarma rolü üstlenir. Bir elektron gördüğümüzde hepsini görmüş sayılmamızın sebebi budur; her bakır molekülünün bir bakır molekülü gibi hareket etmesinin sebebi budur ve her elektronun ve de bakır molekülünün, mikro saniyeden mikro saniyeye, yüzyıldan yüzyıla hiç değişmemesinin sebebi budur. Çünkü Tanrı hepsinin aynı kalması için her parçacığa sık sık müdahale eder, hepsinin pervasız taşkınlıklarını frenleyip kırbaçlayarak hizaya sokar. Ancak Swinburne nasıl olur da, Tanrı'nın milyonlarca parmağı sayesinde dik başlı elektronları eş zamanlılıkla kontrol altında tuttuğu varsayımının basit bir

---

[190] Dawkins, *a.g.e.*, s. 162.
[191] Dawkins, *a.g.e.*, s. 143.

varsayım olduğunu onaylar? Bu varsayım elbet basit değildir, aksine epey karmaşıktır. Swinburne nefes kesen bir zihinsel küstahlık eseriyle kendisini tatmin etmeyi başarır. Doğrulamaya gerek duymadan yalnızca Tanrı'nın eşsiz bir madde olduğunu iddia eder. Milyarlarca bağımsız elektronu bir doğaüstü gücün idare etmesine kıyasla ne ekonomik, ne parlak bir açıklama!"[192]

Ayrıca teizm'in bu konudaki bakış açısını şu şekilde açıklıyor: Teizm, var olan tüm cisimlerin yalnızca bir maddeden ve Tanrı tarafından yaratıldıklarını, varlıklarının sürmesine Tanrı'nın neden olduğunu öne sürer. Ve her maddedeki her niteliğin nedeni Tanrı'dır ya da bu niteliklerin var olmasına Tanrı olanak tanımıştır. Basit bir açıklama olarak, doğru varsayılan bu az miktardaki neden Tanrı'da birleşir. Buna göre, yalnızca bir nedeni doğru varsayan bir açıklamadan daha basit bir açıklama olamaz. Teizm politeizmden daha basittir. Ve bu bir nedenin (Tanrı mantıklı olan her şeyi yapabilir), sınırsız bilgi (Tanrı mantıklı olan her şeyi bilir) ve sınırsız irade sahibi bir kişiyi doğru varsayar. Swinburne, mantığın onaylamadığı becerileri Tanrı'nın başaramayacağını cömertçe kabul ederek yüreğimize su serper. Ancak buna rağmen Tanrı'nın sonsuz gücüne yüklenen amaçların sınırsız olduğu varsayılır.[193]

Yazarımız başka bir örnek vererek açıklamalarını sürdürür, Oxford'ta İlahiyat Profesörü olan Keith Ward 1996 tarihli Kitabı, *God, Chance and Necessity'*de (Tanrı, Olasılık ve Gereklilik) görüşlerini apaçık biçimde ortaya koymuştur: "Gerçek şu ki, teistler Tanrı'nın kâinatın varlığının çok zekice, ekonomik ve verimli bir açıklaması olduğunu iddia ederler. Ekonomiktir çünkü kâinattaki hemen her şeyin varlığını ve doğasını yalnızca bir varlığa dayandırır. Bu, kendisini de içine alarak her şeyin varlığına bir mantık sunan, en çözümlenemez nedendir. Bir anahtar görüş sebebiyle zekicedir (olası, en mükemmel varlık görüşü); Tanrı'nın doğasının özü ve kâinatın var olması anlaşılır biçimde açıklanabilir. Ward tıpkı Swinburne gibi bir şeyi

[192] Dawkins, *a.g.e.,* s. 144.
[193] Dawkins, *a.g.e.,* s. 144.

açıklayabilmenin ne anlama geldiğini kavrayamamıştır ve ayrıca bu basittir demenin anlamını da kavrayamamış görünüyor."[194]

Dawkins, İlahiyatçılar daima Tanrı'nın basit olduğunda ısrar etmiştirler, bir bilim adamı olarak Tanrılarının karmaşık olması gerektiğini onlara ben mi kabul ettirmeliyim? diyor. "İlahiyatçılar her zaman Tanrı'nın bilimin menzili dışında olduğunu savunduklarından kendi alanımda uygulamaya alışkın olduğum bilimsel kanıtlar burada uygunsuz kaçardı"[195] diyen Dawkins, Tanrı'nın bilimin ölçüleriyle ölçülemeyeceğini itiraf etmektedir.

Yazar, İlahiyatçıların Tanrı tanımına karşı çıkarak şu şekilde iddialarına devam etmektedir, Öncelikle, eğer Tanrı insanlarla gerçekten iletişim kursaydı üzerine basa basa söylüyorum ki bu olay kesinlikle bilimin menzili dışına çıkmazdı. Tanrı, dünya dışı muhitinden ortaya çıkarak görünüyor, mesajlarının insanlar tarafından anlaşılabileceği bir yere gürültüyle yerleşiyor ve bilim böyle bir fenomene teşhis koyamıyor mu? Bir dakika durun, milyonlarca kişiye eş zamanlı olarak anlaşılır sinyaller gönderebilen ve yine eş zamanlı olarak bu kişilerden sinyal alabilen bir Tanrı, her nasıl bir varlık olursa olsun, basit olamaz. Ne geniş bir frekans aralığı! Tanrı'nın nöronlardan oluşmuş bir beyni ya da silikondan üretilmiş bir CPU'su olmayabilir ancak kendisine atfedilen güçlere gerçekten sahip olsaydı, günümüzün en büyük bilgisayarı ya da beyin den, çok daha ayrıntılı ve planlı bir şekilde üretilmiş bir şeye sahip olması gerekirdi. İlahiyatçı arkadaşlarım defalarca şu meseleye geldiler; hiçbir şey olmamasından ziyade neden bir şeylerin var olduğunu açıklayacak bir mantık olmalıdır. Her şeyin bir ilk nedeni olmak zorundadır ve bu nedeni pekâlâ Tanrı olarak isimlendirebiliriz. Evet, söylemiştim, ancak bu neden basit olmalıdır, dolayısıyla bu nedene hangi ismi verirsek verelim, Tanrı uygun bir isim değildir.[196]

---

194 Dawkins, *a.g.e.*, s. 145.
195 Dawkins, *a.g.e.*, s. 148.
196 Dawkins, *a.g.e.*, s. 149.

Tanrı neredeyse kesin olarak neden yoktur? Bölümü Dawkins'in çok önem verdiği bir bölümdür. Bunun için şöyle der: Bu bölüm kitabın esas kanıtını içeriyordu ve böylece, tekrar ediyormuş izlenimi bırakmanın tehlikesini göz ardı edip, altı başlıkta bir özet çıkarmalıyım diyerek şu maddeleri sıralar:

1. "Yüzyıllar boyunca insan zekâsının en büyük dürtülerinden biri, kâinattaki karmaşık, olanak dışı tasarım görünümünün nasıl meydana geldiğini açıklamaktı.
2. Doğal eğilim, tasarım görünümünü bizzat tasarımın kendisine atfetmekti. İnsan yapımı, mesela saat gibi bir yapay doku söz konusu olduğunda tasarımcı gerçekten de zeki bir mühendistir. Aynı mantığı bir göze, bir kanata, bir örümceğe ya da bir insana uygulamak insanoğluna cazip gelir.
3. Bu cazibe yanıltıcıdır, çünkü tasarımcı varsayımı dosdoğruca daha büyük bir sorun doğurur; tasarımcıyı kim tasarladı? Başlangıçtaki sorunumuz tam anlamıyla, istatistiksel ihtimalsizliğin açıklanmasıydı. Daha olanak dışı bir varlığın doğruluğunu varsaymak açıkça görülüyor ki bir çözüm değildir. Bir 'vince' ihtiyacımız vardır, 'bir gök oltasına' değil, bunun sebebiyse basitlikten, aşamalı ve akılcı olarak olanak dışı karmaşa yaratma işi, yalnızca bir vinç tarafından gerçekleştirilebilmesidir.
4. Şu ana kadar keşfedilen en ustalıklı ve en güçlü vinç Darwinizmci doğal seçilimli evrimdir. Darwin ve halefleri, yaşayan varlıkların, şaşırtıcı istatistiksel ihtimalsizlikleri ve tasarım görünümleriyle, basit başlangıçlardan nasıl yavaş ve aşamalı olarak evrim geçirdiklerini gözler önüne sermiştirler. Artık güvenle söyleyebiliriz ki yaşayan varlıklardaki tasarım yanılsaması yalnızca; bir yanılsamadır.
5. Henüz eşdeğer bir fizik vincimiz yoktur. Bir tür multiverse teorisi, Darwinizmin biyoloji için yaptığı açıklayıcı görevin aynısını fizik için prensipte sağlayabilir. Bu tarz bir açıklama Darwinizmin

biyolojik uyarlamasından yüzeysel olarak daha az tatmin edicidir, çünkü şanslı rastlantısallık yönünde daha ağır talepler içerir. Ancak insancı ilke bize, sınırlı insani sezgimizin tatmin olduğu şanstan çok daha fazla şansı doğru varsayma yetkisini verir.

6. Fizik alanında, Darwinizmin biyoloji vinci kadar güçlü ve etkili bir vinç bulunması konusunda umudumuzu asla yitirmemeliyiz. Ancak biyolojininkine eşdeğer, oldukça tatmin edici bir fizik vincinin eksikliğinde dahi, elimizdeki nispeten zayıf vinçler insancı ilkeyle harmanlandıklarında, açık bir şekilde, bir akıllı tasarımı işaret ederek hayal kırıklığı yaratmış bir gök oltası varsayımından daha iyidir." [197]

Tanrının olmadığını bu altı maddeyle özetleyerek Dawkins, eğer bu bölümün sunduğu kanıt (Tanrı neredeyse kesin olarak neden yoktur) onaylanır ve kabul görürse dinin konuyla ilgili açıklaması (Tanrı varsayımı) savunulamaz hale geleceğini iddia ediyor.

3. 2. DİN VE YANILGI

Richard Dawkins, dünyadaki bütün dinleri hedefine koyarak işe başlamaktadır, yeryüzünde ne kadar kötülük varsa bunların sebebinin din olduğunu genellemeci bir yaklaşımla açıklar. Bununla birlikte zaman zaman birçok olayı bir nedene bağlamanın yanlış olduğunu da kendisi dile getirerek çelişkiye düşmektedir. Din olmadan da huzurlu güvenli bir dünya olacağını ifade ediyor ama bunun ne yaşanmış ne de yaşanacak bir örneğini sunamaması bir diğer çelişki olarak ortada durmaktadır. Dini eleştirirken verdiği örnekler tamamen dini değil dindar geçinen insanların kişisel hataları ya da bilerek dini kullananların davranışlarını yansıtan ve her şeyden önce bu olaylara dindar insanların da karşı olduğu kanaatindeyiz. Dawkins, bir Müslüman'ın ya da bir Hindu'nun hatasını dinine bağlarken, Ateist Hitler ve Stalin gibi milyonların

---

[197] Dawkins, *a.g.e.*, s. 153.

katillerinin yaptıklarını kişisel hataları olarak kabul etmesi Dawkins'i bir daha çelişki içinde bırakmaktadır.

Dawkins, dine genel yaklaşımını kitabının girişinde Hümanist düşüncenin "Milli Marşı" olarak kabul edilen Hayal Edin isimli şarkıdan esinlenerek, bir hayal kurmuş.[198] Bu şarkı İngiliz Popüler Müzik şarkıcısı *The Beatles* isimli müzik grubunun üyelerinden birisi olan John Lennon'a aittir. "John Lennon ile birlikte dinin olmadığı bir dünya hayal edin. İntihar bombacılarının.[199] 9/11'in,[200] 7/7'nin, Haçlı Seferleri'nin, cadı avlarının, Barut Komplosunun,[201] Hintliler ile Pakistanlıların ayrılmalarının, İsrail-Filistin savaşlarının, Sırp-Hırvat-Müslüman katliamlarının, 'İsa katilleri', 'namus cinayetlerinin', saf insanların paralarını ellerinden alarak onları soyup soğana çeviren parlak takım elbiseli, kabarık saçlı televanjelistlerin[202] olmadığını hayal edin."[203] Burada bütün savaşların nedeninin din olduğunu ve dinden kurtulmak gerektiğini açıkça belirtmektedir.

Dawkins, barış ve huzur ortamının yaratılmasına, dinlerin olmadığı bir dünya hayal edilerek varılabilir kanaatindedir. Yakın tarihimizde yaşanan, birinci ve ikinci dünya savaşlarına bir bakalım. Bu savaşların nedenlerinin din olmadığı petrol ve sömürge paylaşımı olduğu herkesin malumudur. Bununla birlikte bu savaşların mimarları olan Stalin, Mao, Musolini, Pol Pot, Hitler ve daha birçok ateist devlet başkanının yaptıkları katliamlarda milyonlarca insan ölmüştür. Dinleri farklı olan insanlar arasında sorunların olması da elbette mümkündür. Din adına da savaşlar yapılmıştır. Dindar bireylerin yaşadığı toplumlarda, bir olay olduğunda mutlaka din ile ilgili bir tarafı olması kadar doğal ne olabilir bunu kabul etmemek mümkün değil ancak sebebin kaçta kaçını oluşturuyor? Bunu iyi belirlemek gerekir.

---

[198] http://kurandaceliskiyoktur.com/2008/03/17/richard-dawkinsin-yaniltmasi/. 15. 01. 2009.
[199] İkiz kulelere yapılan saldırı. Bkz., Dawkins, *Tanrı Yanılgısı,* s. 9.
[200] 2005 yılında Londra'da düzenlenen metro bombalama eylemleri. Bkz., Dawkins, a.g.e., s. 9.
[201] Katoliklerin İngiliz Kralına karşı düzenledikleri başarısızlığa uğrayan suikast. Bkz., Dawkins, *a.g.e.,* s. 9.
[202] Televizyon aracılığıyla propaganda yapan misyonerler. Bkz., Dawkins, *a.g.e.,* s. 9.
[203] Dawkins, *a.g.e.,* s. 9.

Yazar'ın bu iddialarına Bülent Tatlıcan şu cevabı vermektedir: Her düşüncede olduğu gibi din de bir motivasyon aracı olarak kullanılabileceği açıktır. 11 Eylül ve metro eylemlerini yapan kişiler din ile motive edilmiş olabilirler. Fakat onların yaptığı bu eylemleri dünya üzerinde kaç Müslüman onaylamaktadır? Bir insanın hayatını kurtarmanın dünyaları kurtarmakla eşdeğer olduğunu söyleyen Kur'an ayetlerine göre böyle bir eylem, dini açıdan kabul edilebilir mi? Bu tarz eylemler yıllarca İslam dünyasına yapılan saldırı ve sömürüye karşı verilmiş olan yanlış tepkilerdir. Bu tür saldırıların dini değerler açısından kabul edilebilir bir tarafı yoktur. Bunlar dinin yanlış bir şekilde motivasyon aracı olarak kullanılmasıdır. İnsanlar hata yaparlar, dine inandığını söyleyen insanlar da hata yaparlar. Din zaten bunun için vardır. İnsanların hatalarını göstermek ve doğru yola onları iletmek için bir rehberdir. Dinler sayesinde tarih içinde insanlar medenileşmiş, bir hukuka sahip olmuşlardır. Tarih içinde medeniyet kurmuş dinsiz bir toplum örnek verilebilir mi?[204] diye de bir soru soruyor.

Dinin toplumsal işlevleri vardır bunlar, Sembolik bütünleştiricilik; insanın bütün ilişkileri şu veya bu şekilde sembollere bağlıdır. Din bütün sembollere anlamını veren kuşatıcı mutlak sembollerin kaynağıdır.[205] Toplumsal kontrol; İnsanları toplum kontrolünde tutmaya yardım etmektir.[206] Toplumsal yapılandırma;[207] farklı toplumsal özellikleri yapılandırma da dinin önemli bir işlevidir. Din, insanın kâinatı nihai olarak anlamlı olacak şekilde tanımlama çabası ve arayışıdır. Bu arayış ve çabanın insan tecrübesinden ve bu tecrübeyi somut hale getiren toplumsal yapılardan kaybolup gitmesi mümkün değildir.[208]

Terörün kaynağını din olarak gösteren Dawkins ve onun gibi düşünenlere Mehmet Aydın şu cevabı vermektedir, "Terörün asıl sebepleri,

---

[204] http://kurandaceliskiyoktur.com/2008/03/17/richard-dawkinsin-yaniltmasi/. 15. 01. 2009.
[205] Adil Çiftçi, *Toplumbilimi Yazıları,* Anadolu Yayınları, İzmir, 1999, s. 83.
[206] Çiftçi, *a.g.e.,* s. 84.
[207] Çiftçi, *a.g.e.,* s. 87.
[208] Çiftçi, *a.g.e.,* s. 136.

seküler sebeplerdir. Bu sebepleri gözden kaçırıp dikkatleri din üzerinde yoğunlaştırmak terörün ekmeğine yağ sürmenin ötesinde başka bir işe yaramaz."[209]

Dawkins, dini eleştirirken zaman zaman ünlü bazı kişilerin sözlerini de iddialarına örnek vererek onların sıfatlarından istifade eder. İlk olarak ABD'li ateist komedyen George Dennis Carlin'in şu sözünü nakleder: " Din insanları günün her anı, yaptığımız her hareketi gökyüzünden izleyen görünmez bir adamın varlığına inandırmıştır. Ve bu görünmez adamın on maddelik özel bir listesi vardır, sizden bunları yapmamanızı ister. Eğer bunlardan herhangi birisini yaparsanız, sizi sonsuza kadar kalacağınız özel bir yere gönderir."[210] Başka bir bölüm de ise Victor Hugo'nun şu sözüyle başlar: Her köyde öğretmen denen yanan bir ateş var; ve yine her köyde papaz denen, bu ateşi söndüren biri var,[211] diyen Dawkins, tutucuların gerçekleri kutsal kitaplardan öğrendiklerini, daima haklı olduklarını düşündüklerini ve hiçbir şeyin inançlarını sarsmayacağını beyan ettiklerini söyler. Dawkins, kutsal kitapların bir muhakemenin son ürünü olmadığını ancak evrimle ilgili kitapların güvenirliklerini bu şekilde değil, çarpıcı çoklukta ve karşılaştırmalı olarak desteklendikleri kanıtların bir arada sunulmasıyla kazandıklarını ifade etmektedir.

Yazarımız dini konuda kendisini sıkıntı içinde hissedenlere nedenini şu şekilde açıklamaktadır. Eğer kendinizi yetiştirildiğiniz dinin içinde kapana kısılmış hissediyorsanız, bunun nasıl meydana geldiğini kendinize sormaya değerdir. Yanıt, genelde çocuklukta uğranılan bir çeşit beyin yıkanmasıdır. Eğer azda olsa dindarsanız, büyük bir ihtimalle dininiz ailenizin dinidir. Eğer Arkansas'ta doğup, Hıristiyanlığın doğru, İslamiyet'in yanlış bir din olduğunu düşünüyorsanız, (Afganistan'da doğmuş olsaydınız tamamen tam tersini düşüneceğinizi bilerek) çocuklukta beyninizin yıkanmasının kurbanısınız. Afganistan'da doğsaydınız beyin yıkanması aynen olacaktı ve düşünceler tam

---

[209] Mehmet Aydın, *Niçin*, Zaman Yay., İstanbul, 2002, s. 21.
[210] Dawkins, *Tanrı Yanılgısı,* s. 263.
[211] Dawkins, *a.g.e.*, s. 291.

tersi olacaktı.[212] Dinsel davranış tıpkı heteroseksüel davranış gibi evrensel bir eğilim olarak düşünülebilir.[213] Dan Dennett bize, nezlenin tıpkı din gibi tüm insanlar için evrensel olduğunu ancak bu virüsün bize yararı olduğunu söyleyemeyeceğimizi hatırlatır.[214] İnsanın psikolojik sıkıntılarının nedeninin de din olduğunu vurgulamaktadır.

Yazarımız, Darwinizmin bu konularda ki bakış açısını da şu şekilde açıklar. Darwinizm, insanların neden dinin albenisine karşı savunmasız olduklarını ve doğrudan doğruya Papazların, politikacıların ve Kralların istismarına açık olduklarını merak eder.[215] Din çok savurgan ve bir o kadar da ölçüsüzdür ve Darwinci seçilim devamlılık arz eden bir süreç zarfında israfı saptar ve yok eder. Doğa tıpkı cimri bir muhasebeci gibi adeta bir kuruşun hesabını yapar. Zaman titizce kollar ve her tür israfı sert ve acımasızca cezalandırır. Darwin'in açıkladığı üzere 'Doğal seçilim, her gün ve her saat dünya bütünündeki her değişikliği, hatta en zayıf olanı bile dikkate alır. Kötü olanı çürüğe çıkarır, güzel olan her şeyi korur ve ayıklar. Tüm organik varlıkların gelişiminde, her nerede ve her ne zaman bir fırsat yakalarsa sesiz ve acımasız bir görevi üstlenir. Eğer vahşi bir hayvan sürekli olarak gereksiz bir eylem sergiliyorsa, doğal seçilim yaşamın ve üremenin devamlılığının korunması adına bu hayvanı eleyip, zamanı ve enerjiyi daha verimlice değerlendiren rakiplerine şans tanıyacaktır. Doğanın anlamsız keyif oyunlarına tahammüllü yoktur. Her an ve saniye gözümüze çarpmasa da merhametten yoksun faydacılığın borusu ötmektedir. Diğer yandan, bir tavus kuşunun kuyruğu kusursuzca sergilenen bir keyif oyunudur. Kuyruğun sahibine sağ kalma konusunda bir yarar sağlamadığı çok açıktır. Fakat onu daha gösterişsiz rakiplerinden ayıran genleri barındırmaktadır. Kuyruk aslında bir reklamdır ve dişileri cezp ederek doğanın ekonomisindeki yerini alır.[216]

---

[212] Dawkins, *a.g.e.*, s. 11.
[213] Dawkins, *a.g.e.*, s. 159.
[214] Dawkins, *a.g.e.*, s. 158.
[215] Dawkins, *a.g.e.*, s. 162.
[216] Dawkins, *a.g.e.*, s. 156.

Dawkins, evrime inandıklarını çünkü evrim bilimsel kanıtla doğrulandığı iddiasındadır. Şayet yeni bir kanıt bulunsa bir gecede bu iddiasından vazgeçeceğini söyler. Dinsel ayinlerin boş ve anlamsız olduğuna ise şu yorumu yapar: Bir evrimci için dinsel ayinler, güneşli bir alanda dolaşan tavus kuşları gibi göze çarparlar. Dinsel tutum, apaçık olarak karınca banyosunun ya da çardak imalinin insanoğlundaki karşılığıdır. Zaman israfıdır, enerji israfıdır ve genelde bir Cennet Kuşu'nun tüylerinin olduğu gibi aşırı derecede şatafatlıdır. Din, dindar bireylerin hayatına zarar verebileceği gibi, diğerlerinin hayatına da zarar verebilir. Binlerce insan belirli bir dine bağlılıklarından ötürü türlü eziyetler çekmiştir. Geçmiş birçok hikâyede bir parça farklı, alternatif inançları benimsemiş kişiler fanatik yobazlarca işkencelere layık görülmüştür. Din bazen çok zengin olan kaynakları bir çırpıda bitiriverir. Mesken olarak kullanılmayacak ya da her hangi bir faydalı amaca asla hizmet etmeyecek bir Ortaçağ Katedralinin inşası yüzyıllar sürebilir, dedikten sonra Dawkins bazı sorular sorar: Bu bir çeşit tavus kuşu kuyruğu mudur? Eğer öyleyse, reklam kime yöneliktir? Kutsal müzik ve dinsel resimler genellikle Ortaçağ ve Rönesans tarzının tekelindedir. Dindar insanlar Tanrıları için ölmüş ve öldürmüşlerdir; sırtlarındaki kanlı kırbaç yaraları ile ömür boyu bekâret ya da sonsuz sükûnet uğruna yemin eder ve tüm bunların dine hizmet olduğunu söylerler. Bunların ne faydası olabilir? Dinin faydası nedir?[217] Gibi sorulara zaman zaman kendisi yanıt verdiği gibi bazen de soruları yanıtsız bırakmıştır.

Richard Dawkins, din çok gerekli bir boşluğu doldurur mu? Sorusuna, kendisi şu cevabı verir. Dinin insan yaşamında başlıca dört rolü olduğunu bunları: Açıklama, teskin, teselli ve tavsiye olarak açıklar. Dinin bariz bazı faydaları olduğunu da kabul ederek şöyle demektedir: Dinsel inançların insanı strese bağlı hastalıklardan koruduğu yönünde zayıf bir kanıt vardır. Kanıt kuvvetli değildir ancak telkin tedavisinin nadir durumlarda işe yaradığı mantığıyla yola çıkıp buna şaşırmayabilirdik, tabi eğer gerçek olsaydı. Bu gibi

[217] Dawkins, *a.g.e.*, s. 158.

faydalı etkilerin dinin taleplerinin gerçek değerlerini hiçbir şekilde yükseltmeyeceğini eklemeye gerek olmadığını umut ederim.[218] Din stresi azaltarak ömrü uzatan bir plasebo[219] mudur? Bu olasıdır, ancak bu teorinin, dinin stresi azaltmaktan ziyade körüklediği birçok durumun altını çizen kuşkucuların ağır eleştirilerine maruz kalması gerekir.[220] Dawkins, dinin geçmişten günümüze kadar evrendeki her şeyi açıklama kaynağı olarak bir rol oynamış, ancak bundan sonra bu rolü sona ermiş olmakla birlikte bu görevini bilime bıraktığı iddiasındadır.

Dawkins, bir hemşire arkadaşının gözlemlerinden yola çıkarak ilginç bir iddiasını şöyle aktarır, Yıllar boyunca edindiği deneyimlerle ölümden en çok korkanların dindar insanlar olduğunu fark etmiş. Elbette bu gözlemi istatistiksel olarak kanıtlanmak zorundadır. Fakat haklı olduğunu varsaydığımızda, bu tuhaf durumu nasıl açıklayabiliriz? Bu durumdan yola çıkarak, dinin ölüm korkusunda görünürde herhangi bir rahatlatıcı etkisinin olmadığını öne sürebiliriz.[221] Dawkins ya dindarların yaşama bakışını yeteri kadar incelememiş, ya da diğer bölümlerde yaptığı gibi yine okuyucuyu yanıltmaya çalışmaktadır. Hıristiyanlık ve Yahudilikte olduğu gibi İslam dininde de insanın kendi hayatına bilinçli olarak son vermesi yasaktır. Bu nedenle kendini dindar olarak tanımlayan insanlar arasında intihar oranı oldukça düşüktür. En zor sağlık durumuna rağmen, yoğun acılar çekmesine karşın hayatına son verme seçeneğini seçmezler. Basit bir araştırma ile bu bilgiye ulaşılabilecekken, hatta böyle bir araştırma yapmadan genel kültür bilgisi olarak dahi bilinen bu gerçeği görmezlikten gelerek Dawkins kitabında şöyle bir yorum daha yapmaktadır. Dindar insanlar ölümle karşılaştıklarında neden böyle davranmazlar? (ötenazi yapmazlar) Bunun sebebi inanırmış

---

[218] Dawkins, *a.g.e.*, s. 159.

[219] Plasebo ilaç olarak, Plasebo Etkisi adı verilen psikolojik etkiyi sağlamak amacıyla verilen tesirsiz maddelerin genel ismidir. Plasebo Etkisi, hastaların tesirsiz maddeleri ilaç sanmalarını sağlayarak teskin edilmesini ve sonuç olarak hastanın inancından faydalanarak bazı hastalıklarda kısmi iyileşme sağlanmasını hedefler. Bkz., http://tr.wikipedia.org/wiki/ Plasebo_etkisi. 02. 10. 2008.

[220] Dawkins, *Tanrı Yanılgısı,* s. 160.

[221] Dawkins, *a.g.e.*, s. 332.

numarası yaptıkları safsatalara içtenlikte inanmadıkları olabilir mi? Belki de hem inanıyor hem de ölüm sürecinin acılarından kokuyorlardır.[222]

Grup seçilimi görüşünü de şöyle açıklamaktadır, Bazı sözüm ona esaslı açıklamalar 'Grup seçilimi' teorileri olup çıkmışlardır. Grup seçilimi, Darwinci seçilimin, türler ya da canlı grupları arasından seçim yaptığını bildiren tartışmalı bir görüştür.[223] Grup seçilimi fikrinin öncüsü Amerikalı D. S. Wilson, *Darwin'in Katedral'inde* bağımsızca, benzer ama daha ayrıntılı bir iddia öne sürmüştür. Bir dinsel grup seçilimi teorisinin neye benzediğini anlamak için işte size şimdi uydurduğum bir örnek. Son derece kavgacı yapıdaki bir 'Savaş Tanrısına' tapan bir kabile, Tanrıları barış ve uyumu teşvik eden ya da bir tanrıya inanmayan rakip kabilelere karşı olan tüm savaşları kazanır. Savaşta şehit düştüklerinde, cesurca savaşmaktan ötürü doğruca cennete gideceğine sarsılmaz biçimde inanan savaşçılar seve seve canlarını feda ederler. O halde bu tür dini olan kabilelerin, kabileler arası savaş ortamında ayakta kalmaları, yendikleri kabilenin sığırlarını çalmaları ve karılarını kendilerine almaları daha olasıdır. Bu gibi başarılı kabileler çarçabuk evlat kabileler üretirler ve bu evlat kabileler daha çok evlat kabilenin doğmasını sağlar ve bunların hepsi aynı kabile tanrısına taparlar. Bu arada evlat gruplar türeten grup görüşü, tıpkı arı kümeleri oluşturan bir kovan gibi, mantıksız değildir.[224]

Konuya devamla şunları söylemektedir, Yalnızca Darwin'in fikirlerini dikkate alacağım ki gerçekte bireysel organizma seviyesinde seçilimin sağlam bir savunucusu olsa da, kabileler görüşünde bir grup seçilimcisi olmaya epey yaklaşmıştır. Aynı bölgede yaşayan iki ilkel çağ kabilesi rekabet ettiklerinde, eğer bu kabilelerden birisinde (diğer koşullar eşit olduğu düşünülürse) büyük sayıda cesur, duygudaş ve inançlı üyeler varsa ki bunlar bir tehlike sezdiklerinde bir diğerini uyarmaya, yardım etmeye ve birbirini korumaya

---

[222] Dawkins, *a.g.e.*, s. 330.
[223] Dawkins, *a.g.e.*, s. 162.
[224] Dawkins, *a.g.e.*, s. 163.

daima hazırdır. Bu kabile hiç şüphe yok ki daha başarılı olacak ve diğer kabileyi yenecektir. Bencil ve kavgacı insanlar birleşemezler ve uyum olmadan hiçbir şey gerçekleştirilemez. Yukarıdaki özelliklere yüksek miktarda sahip olan herhangi bir kabile genişleyecek ve diğer kabilelere üstün gelecektir; ancak bunu yaptığı zaman diliminde, tüm geçmiş tarihi hesaba katarak, diğer daha varlıklı kabileler tarafından sırası geldiğinde hezimete uğratılacaktır.[225]

Dawkins'e göre din başka bir şeyin yan ürünüdür. Din olgusunu şu şekilde açıklamaktadır: "Sanırım artık grup seçilimini bir kenara bırakıp dinin sağ kalmasının (veya süregelmesinin) Darwinci açıklaması üzerinde kendi görüşümü bildirmek istiyorum, Ben dinin başka bir şeyin yan ürünü olarak gören sayıları giderek artan biyologlardan birisiyim. Ana hatlarıyla izah edersek, ben dinin Darwinci sağ kalma açıklaması hakkında kuramsal olarak düşünenlerin gerektiğine inanırım."[226]

Bu konuya da şu örneği vermektedir, Yan ürün görüşünü, kendi alanım hayvan davranışlarından bir benzetmeyle tanıtmanın faydalı olacağını düşünüyorum. Güveler uçarak mum ışığına uçar, yanarlar ve bu bir kaza gibi görünmez. Sanki kavrulmuş güve takdim etmek için uçuş rotalarını değiştirir gibi görünürler. Bunu 'kendini kurban etme davranışı' olarak sınıflandırabilir ve bu kışkırtıcı isim altında doğal seçilimin bu davranışı nasıl olurda olumlu bulduğunu merak edebiliriz. Bence zeki bir yanıt girişiminde bulunabilmemizin öncesinde soruya yeni bir şekil kazandırmalıyız. Bu intihar değildir. Bariz intihar, dikkatsizlik kaynaklı bir yan etki ya da başka bir şeyin yan ürünü olarak ortaya çıkar. Neyin yan ürünü? İşte taşı gediğine oturtmakta yararı dokunacak olasılıklardan biri: Yapay ışık dünya gecelerini yeni aydınlatmaya başlamıştır. Yapay ışık olmadığı tarihlerde, görebileceğiniz tek gece ışıkları ay ve yıldızlara aitti. Bu ışık huzmeleri optik sınırsızlıktadır, dolayısıyla dünyaya paraleldirler. Bu sayede bu tarz ışıkları pusula olarak kullanmak mantıklıdır. Böceklerin düz bir çizgide istikrarla ilerlemek için

---

[225] Dawkins, *a.g.e.*, s. 164.
[226] Dawkins, *a.g.e.*, s. 165.

güneş ve ay gibi gök cisimlerini kullandıkları bilinir ve aynı pusulayı, zıt yön işareti olarak algılayıp, bir akın sonrası eve dönmek için kullanabilirler. Böceklerin sinir sistemi bu tür geçici bir pratik eylem sergilemekte uzmandır.[227]

Bu örnekten sonra bunu dindar insanların davranışlarına uygulayalım demektedir. Şimdi yan üründen öğrendiklerimizi insanlardaki dinsel davranışlar üzerinde kullanalım. Çok sayıda insan gözlemleriz ki (birçok bölgede bu sayı nüfusun yüzde 100'üdür) kanıtlanabilir bilimsel gerçeklerle büsbütün çelişen inançlar barındırırlar, tıpkı birbirini doğuran hasım dinlerin birbiriyle çelişmesinde olduğu gibi. İnsanlar bu inançlarına yalnızca tutkulu bir şekilde bağlanmakla kalmayıp, bu bağlılıklarından kaynaklanan pahalıya mal olan etkinlikler için zaman ve kaynaklarını adarlar. Bu inançlar uğruna ölür ve öldürürler. Bunu garipseriz, tıpkı 'kendini kurban etme davranışını' garipsediğimiz gibi. Şaşkına döner, neden diye sorarız. Ancak ben şunu vurgulamak isterim ki yanlış soruyu soruyor olabiliriz. Dinsel davranış, farklı koşullarda veya bir zamanlar faydalı olan bir temel psikolojik eğilimin, tekleyen, talihsiz bir yan ürünü olabilir. Bu bakış açısıyla, atalarımızda doğal seçilim itibariyle süregelmiş bu eğilim özünde dinle ilgili değildi; eğilimin farklı bir çıkarı vardı ve sadece tesadüfen, kendini dinsel davranış olarak açığa çıkardı. Dinsel davranışı, onu yalnızca yeniden adlandırdıktan sonra kavrayabiliriz.[228]

Dawkins, çocukluğunda yaşadığı bir olayı şöyle anlatır: Küçüklüğümde okulumun kilisesinde dinlediğim korkutucu bir vaazı hiç unutmam. Geçmişte korkunç olan şuydu; o zamanda, çocuk beynim bunu papazın amaçladığı ruh haline bürünerek kabullenmişti. Bize bir demiryolu hattının yanında talim yapan bir asker bölüğünün hikâyesini anlatmıştı. Alengirli bir talim subayının dikkati dağılır ve dur emri vermeyi unutur. Askerler sorgulamadan emirlere itaat etmeye öyle güzel eğitilmişlerdir ki yaklaşmakta olan bir trene aldırmadan

---

[227] Dawkins, *a.g.e.*, s. 166.
[228] Dawkins, *a.g.e.*, s. 168

yürümeye devam ederler. Şimdi, elbette bu hikâyeye inanmıyorum ve umarım papaz da inanmamıştır. Ancak dokuz yaşındayken buna inanmıştım çünkü bu hikâyeyi benim üzerimde otoritesi olan bir büyüğümden duymuştum. Ve o papaz bu hikâyeye ister inansın ister inanmasın, biz çocuklardan emirlere sorgusuzca, körü körüne itaat eden askerleri takdir edip, kendimize örnek olarak benimsememizi dilemişti, her ne kadar bu bir otorite figürü için mantıksız bir dilek olsa da. Kendim için konuşursam, sanırım gerçekten takdir ettik. Şimdi bir yetişkin olarak, bir çocuğun trenin altına girerek görevini gerçekleştirecek cesarete sahip olmayı isteyip istemediğini kendi arzusuyla merak ettiğine inanmanın neredeyse imkânsız olduğunu düşünüyorum. Ancak o zamanki hislerim şimdikinden oldukça farklıydı. Vaaz açıkça benim üzerimde derin bir etki bırakmıştı, çünkü hatırlıyor ve hatta size aktarıyorum. Adil olmak gerekirse papazın dinsel bir mesaj sunmayı amaçladığını düşünmüyorum. Bu mesajı muhtemelen dinsel olmaktan çok askeriydi ki Tennyson'un 'Aydınlık Mangasının Görevini' şiirin ruhuna yaraşır güzellikte okumuştu:

"Aydınlık manga ileri!

Var mıdır umutsuzluğa düşmüş birisi?

Askerler umursamazlar ki

Tökezleyen bir askeri:

Onlar karşılık vermezler

Onlar mantık aramazlar,

Sadece emir alır ve ölürler:

Ölüm vadisine doğru

Altı yüz kişi sürüklenirler."[229]

Dawkins, dindar önderler çocuk beyninin savunmasızlığının ve beyin yıkamayı erken yaşlarda yapmanın öneminin epey farkında[230] olduklarını, çocuklara korku ve itaate dayanarak kurallar koyduklarını iddia ederek dinin bir yan ürün olduğunu açıkladıktan sonra şöyle devam eder. "Ancak unutmayın, çocuk zihninin yararlı saflığına dair özgün iddiam yalnızca bir konu türüyle ilgili bir örnektir ve bu konu ay ya da yıldızlar tarafından yönlendirilen güve benzetmesi olabilir. Etnolog Robert Hinde, *Tanrı Neden Süregelir'de,* antropolog Pascal Boyer, *Açıklanmış Din'de* ve Scott Atran, *Tanrı'ya inanırız'da* dinin, alışılageldik psikolojik eğilimlerin bir yan ürünü olduğu genel görüşünü birbirlerinden bağımsızca desteklemiştirler. Özellikle antropologların gözünde, yan ürünlerin çoğu, hem dünya dinlerinin çeşitliliğini, hem de bu farklı dinlerin ortak yönlerini vurgulamakta etkilidir."[231]

Nasıl bu duruma gelişini de şöyle ifade eder: Dine dönük psikolojik istek, doğuştan gelen ikicilik ve erekbilim uygun koşullar altında bizi dine uygun hale getirir, tıpkı ışık pusulası tepkilerinin güveleri kazara intihara uygun hale getirmesi gibi. Doğuştan kazanılan ikiciliğimiz, bizi ruhun bedenin bütünleyici bir parçası olması görüşünden ziyade, bedende ikamet eden bir ruha inanmaya hazırlar. Tıpkı bedenden ayrılmış bir ruhun bedenin ölümünden sonra başka bir yere gitmesinin kolayca hayal edilebilmesi gibi. Keza katışıksız ruh tanımlı bir ilahı çarçabuk hayal edebiliriz ki bu, karmaşık maddeden oluşmuş ve kendini sergileyen bir varlık değil ancak maddeden bağımsızca var olmuş bir varlıktır. Daha açık bir deyişle, çocuksu erekbilim din için zemin hazırlar. Eğer her şeyin bir amacı varsa bu amaçlar kime aittir? Elbette Tanrı'nındır.[232]

---

[229] Dawkins, *a.g.e.,* s. 168.
[230] Dawkins, *a.g.e.,* s. 169.
[231] Dawkins, *a.g.e.,* s. 170.
[232] Dawkins, *a.g.e.,* s. 173.

Dawkins, sonuç olarak, şunu ifade eder: Doğal seçilim beyinleri kasıtlı durumu bir kısa yol olarak kullanmak üzere biçimlendirmiştir. Biz davranışları bizim için önemli olan varlıklara bir amaç yüklemek üzere biyolojik olarak programlanmışızdır. Bir kez daha, Paul Bloom özellikle çocukların kasıtlı durumu benimsemesinin olası olduğu deneysel kanıtını tırnak içine alır. Küçük bebekler bir nesnenin ardından çıkagelen başka bir nesneyi gördüklerinde, (örneğin, bilgisayar ekranında) kasıtlı bir ajanın etkin bir takibine şahitlik ettiklerini zanneder ve varsayılan ajan takibi sürdürmeyi durduğunda şaşkınlıklarını belli ederek bu sanılarını ispat ederler.[233]

Dinin bir yan ürün olduğu yönündeki diğer açıklamalar ateist düşünce çizgisine yakın isimler tarafından da kabul görür, bu iddia, "Hinde, Shermer, Boyer, Atran, Bloom, Dennett, Keleman ve diğer birkaç kişi tarafından öne sürülmüştür. Bilhassa ilgi çekici bir olasılık Dennet tarafından dile getirilmiştir ki bu, dinin mantıksızlığının, beyindeki belirli bir yapısal mantıksız mekanizmanın yan ürünü olduğunu belirtir."[234] Mantıksız din, sahiden de doğal seçilim tarafından âşık olmak için ayıklanmış mantıksız beyin mekanizmalarının bir yan ürünü olabilir mi? Dinsel inanç hiç şüphesiz aşık olmakla aynı karakterde bir yapıdadır (ve her ikisi de bağımlılık yapıcı bir uyuşturucunun etkisinin niteliklerinin çoğunu taşır). Nöropsikiatrist John Smythies iki tür düşkünlükle etkinleşen farklı beyin bölgeleri arasındaki belirgin farklara dikkatimizi çeker. Yine de birkaç benzerliğe de değinmiştir. Dinin birçok yüzünün bir yönü de, bir doğaüstü kişiye odaklanmış, (örnek Tanrı), şiddetli aşk ve buna ek olarak bu kişinin ikonlarına gösterilen derin saygıdır. İnsan hayatı geniş ölçüde bencil genlerimiz ve destek süreçleriyle güdülür. Daha kesin bir destek dinden kaynaklanır, sevilmenin ve tehlikeli bir dünyada korunmanın sıcak ve rahatlatıcı hisleri, daha az ölüm korkusu, zor zamanlarda edilen dualara yükseklerden gelen yardım ve benzerleri. Bunun gibi, gerçek bir kişiye duyulan romantik aşk (genelde diğer cinsiyetten) diğer ve ilgili kesin destekler üzerinde benzer şiddetli yoğunlaşmalar ortaya koyar.

---

233 Dawkins, *a.g.e.*, s. 175.
234 Dawkins, *a.g.e.*, s. 176.

Bu duygular diğer kişinin simgeleriyle tetiklenebilir; mektuplar, fotoğraflar ve hatta Viktorya zamanında olduğu gibi saç bukleleri. Âşık olma hali birçok fizyolojik etkiyi yanında getirir ki buna bir fırın gibi yanmayı örnek verebiliriz. Âşık olmak ve din arasındaki kıyaslamayı 1993 yılında, dine tutulan bir bireyin belirtilerinin, daha yaygın olan cinsel tutkuda birleşenlerin belirtilerine şaşırtıcı düzeyde benzediğini keşfettiğimde yaptım. Bunun beyin üzerinde aşırı kuvvetli bir etkisi vardır ve bazı virüslerin bundan faydalanmak üzere evrim geçirmeleri şaşırtıcı değildir (Yazar burada virüs ifadesi bir mecaz olduğunu ve dinleri kastettiğini açıklamaktadır, makalesinin başlığı 'Akıl Virüsleri'dir).[235]

Dawkins, dinler konusunda ki düşüncelerini şu ifadelerle açıklamaya devam etmektedir. Sanırım dinler tıpkı dillerde olduğu gibi, gayet keyfi başlangıçlardan, şu an gözlemlemekte olduğumuz şaşırtıcı (ve bazen tehlikeli) düzeydeki çeşitlilik zenginliğini oluşturmaya elverişli bir gelişigüzellikle evrim geçirmiştir. Aynı zamanda, insan psikolojisinin temel tekdüzeliğinin eşliğindeki bir tür doğal seçilim de bunu bir parça etkilemiş olabilir çünkü farklı dinlerin apaçık ortak özellikleri vardır. Örneğin birçok din, objektif olarak mantıksız ancak öznel olarak albenili bir ilke öğretir ki buna göre kişiliklerimiz bedensel ölümün ardından sağ kalırlar. Ölümsüzlük fikri sağ kalmak ve yayılmakta çok başarılıdır çünkü hüsnükuruntu sağlar. Ve hüsnükuruntu önemlidir çünkü insan psikolojisinde, inancın arzuyla renklendirilmesi gibi neredeyse evrensel bir eğilim vardır. Öyle görünüyor ki dinin çoğu özelliği, sadece kendisinin ve insanoğlunun endişelerini karşılayan ifadelerinin sağ kalmasına yardımcı olmaya uygundur. Martin Luther, mantığın dinin en önemli düşmanı olduğundan haberdardı ve sık sık dinin tehlikelerini dile getirirdi: 'İnancın sahip olduğu en büyük düşman mantıktır; dini konuların yardımına asla koşmaz ancak ilahi lakırdılarla eninde sonunda savaşır ve Tanrı'dan doğan her şeyi küçümser bir tavırla yaklaşır. Ayrıca: Her kim bir Hıristiyan olmak isterse, aklının gözlerini oymalıdır. Ve ayrıca: Mantık tüm Hıristiyanlarda tükenmiş olmalıdır. Luther, bir inancın saçma görüşlerine

---

[235] Dawkins, *a.g.e.*, s. 178.

mantıklı bir hava katarak bu inancı desteklemekte hiç zorluk çekmezdi. Ancak bu iyiliği onun ya da herhangi bir başkasının tasarlaması zorunlu değildir. Bu inanç bir tür (genetik olmayan) doğal seçilimle gelişmiş olabilir ve bu durumda Luther, tasarımcı değil ama inancın etkisinin uyanık bir gözlemcisi olur.[236]

Dawkins, dinlerin evrimi konusunda da açıklamalar yapmaktadır. Çoğu din evrim geçirdiğini, hangi dinsel evrim teorisini benimsersek benimseyelim, bunun doğru koşullar altında, dinsel evrim sürecinin şaşırtıcı hızını açıklayabilecek yeterlilikte olması gerektiğine inanan Dawkins, Kargo kültler konusunda da kendi fikirlerini belirtir ve şu örneği verir.[237] Kargo kültler: Vanuatu'daki Tanna isimli bir adada cereyan eden ünlü bir kült (bu ada 1980 yılından sonra Vanuatu olarak bilinir) hala geçerliliğini yitirmemiştir. Bu kült John Frum adlı bir Mesih figüründe yoğunlaşır. Resmi hükümet kayıtlarındaki John Frum belgeleri sadece 1940 yılına kadar geriye gider ancak böylesi güncel bir efsanede dahi, bu şahsın gerçekten yaşayıp yaşamadığının yanıtı çok net değildir. Bir efsanedeki tanımına göre, bu adam tiz sesli, kısa boylu ve kır saçlı birisidir ve parlak düğmeleri olan bir palto giyer. Tuhaf kehanetlerde bulunur ve yerli halkı misyonerlere karşı düşman etmeyi hedefler. Sonuçta, dünyaya ikinci kez geleceği ve yanında cömert bir kargo getireceği sözünü vererek, atalar diyarına göç eder. Vahiy görüşünde bir büyük felaket de vardır; Dağlar dümdüz olacak ve vadiler dolacak; Yaşlılar zindeliklerine tekrar kavuşacak, hastalıklar yok olacak; beyaz adam bir daha hiç dönmemek üzere adadan sürgün edilecek ve bu öylesine zengin içerikli bir kargo olacak ki her yerli her istediğine sahip olacak. Yerel yönetim için daha endişe verici olan ise, John Frum'un ikinci gelişinde yeni bir para sistemi getireceği ve bu paraların üzerinde Hindistan cevizi figürü bulunacağı kehanetinde bulunmasıydı. Bu yüzden herkes beyaz adamın yaydığı paralardan kurtulmalıydı. Böylece, 1941'de fırtınalı bir para harcama cümbüşü baş gösterdi; insanlar çalışmayı durdurdu ve ada ekonomisi ciddi biçimde yara aldı. Koloni başkanları bu akımın elebaşlarını tutuklattı ancak kültün önünü kesmek adına hiçbir şey

[236] Dawkins, *a.g.e.*, s. 181.
[237] Dawkins, *a.g.e.*, s. 191.

yapamadılar, misyon kiliseleri ve okulları sükûnete büründü. Kısa süre sonra, yeni bir kült gelişti ve buna göre John Frum Amerika'nın Kralıydı. Bu sefer Amerikan askerleri adaya Hızır gibi yetişti ve ne şanstır ki bu askerler arasında adalılar gibi gariban olmayan siyah adamlar da vardı: Bu siyah adamlar tıpkı beyaz adamlar gibi kargo açısından varlıklılardı. Tanna adasını büyük bir coşku fırtınası sardı. Vahiy gününün eli kulağındaydı. Görünüşe bakılırsa herkes John Frum'un gelişi için hazırlanıyordu. Liderlerden birisi John Frum'un Amerika'dan uçakla geleceğini söyledi ve yüzlerce adam uçağın inebileceği küçük bir havaalanı yapmak için adanın ortasındaki çalılık araziyi temizlemeye koyuldu. John Frum'un döneceği günün tarihi 15 Şubat olacağına inanılıyordu ancak yıl bilinmiyordu. Her yılın 15 Şubat'ında Frum taraftarları onu hoş karşılamak için bir dinsel seremoni düzenliyorlardı. John şimdilik dönmemişti ancak cesaretleri hiç kırılmadı.[238]

Dawkins, yerli halkaların kült inançlarına bir yenisini ekleme olayını, Kraliçe ve Prensin şu ziyaretlerine bağlamaktadır. Kraliçe ve Prens Philip bölgeyi 1974 yılında ziyaret ettiler ve Prens daha sonradan ilahlaştırılarak John Frum benzeri bir kültün doğmasına neden oldu. Prens, beyaz denizci üniforması üzerinde etkileyici bir sembol olan ve tüylü bir başlık takan yakışıklı bir adamdır ve herhalde şaşırtıcı değildir ki, Kraliçe'nin aksine, sırf bu yüzden yüceltilmiştir. Ayrıca bu kültürdeki bir ada halkının dişi bir tanrıçayı benimsemesi oldukça güçtür. Güney Pasifik kargo kültlerinin bir diğer özelliği, dinlerin neredeyse bir hiçten türemelerinin çağdaş, kusursuz bir örneğini temsil etmekteler. Dinlerin kökeniyle ilgili genel olarak dört ders verirler ve bunlara burada özetle değineceğim. İlk ders, bir inancın türemekteki inanılmaz hızıdır. İkinci ders, kaynaklanma sürecinin izlerinin üstünü örtmekteki hızdır. John Frum gerçekten yaşamış olsaydı, hafızalarda da canlı kalırdı. Oysa bu kadar yakın geçmişteki bir olasılıkta dahi, yaşayıp yaşamadığı kesin değildir. Üçüncü ders farklı adalarda benzer kültlerin bağımsızca ortaya çıkmasından kaynaklanır. Bu benzerlikler üzerine düzenli bir çalışma bize insan psikolojisi

---

[238] Dawkins, *a.g.e.*, s. 194.

ve dine duyarlılığıyla ilgili bilgiler sunabilir. Dördüncü ders, kargo kültler benzerdir, yalnızca birbirlerine değil aynı zamanda eski dinlere de. Dünya genelinde yaygın olan Hıristiyanlık ve diğer eski dinler büyük bir ihtimalle tıpkı John Frum'un kültü gibi yerel kültler olarak başladılar. Doğrusu, Oxford Üniversitesi Yahudi Bilimleri Profesörü Geza Vermes gibi bilim adamları, İsa'nın o zamanlarda Filistin'de ortaya çıkan birçok karizmatik figürlerden yalnızca bir tanesi olduğunu ve bu bölgede benzer birçok efsane dolaştığını söylerler. Bu kültlerin büyük çoğunluğu günümüzde kaybolmuştur. Bu bakış açısıyla, geriye kalan tek inanç bugün yüz yüze geldiğimizdir[239] diyen Dawkins böylece kültler konusunda ki düşüncesi ile dinler konusundaki düşünceleri birbiriyle örtüşmektedir. Dinlerinde kültler gibi bir hayal, hikâye ya da uydurulmuş bir efsane olduğunu ifade etmektedir.

3. 3. AHLAK KUTSAL KİTAP VE YANILGI

Dawkins ahlak konusunda din olmadan da ahlakın olabileceğini, bunun akıl ve mantık ekseninde olan bir olay olduğunu, dinden bağımsız bir şekilde de yaşanabileceğini iddia etmektedir. Ahlak'ın köklerinin genelde dine bağlı olduğu kanısı dünyada yaygındır, ancak, Dawkins buna karşı çıkarak şöyle demektedir: "İspat etmek istediğim varsayımım ahlakın kökeninin de başlı başına Darwinci sorgulamanın bir konusu olma olasılığıdır. Şöyle bir soru sormuştuk: Dinin Darwinci bakış açısıyla süregelme sebebi nedir? O halde aynı soruyu ahlak içinde sorabiliriz. Aslında ahlakın büyük bir olasılıkla dinden daha eski bir geçmişi vardır. Din üzerine tartışırken soruyu geri çekip, yeniden ifade etmemiz gibi, ahlakın da başka bir şeyin yan ürünü olarak düşünülebileceğini göreceğiz."[240] Dindar insanların çoğu, din olmadan bir insanın değil iyi birisi olması, iyi birisi olmaya gerek duymasının bile düşünülmesinin zor olduğunu söylerken,[241] Dawkins'in bu yorumuna karşılık

---

[239] Dawkins, *a.g.e.*, s. 195.
[240] Dawkins, *a.g.e.*, s. 196.
[241] Dawkins, *a.g.e.*, s. 198.

Budizm örnek verilebilir. Budizm'de, ahlak, eylemin iyi veya kötü olması üzerine temellenmiştir. Tanrıya inananlar ahlakı Tanrı'nın iradesine tabii kılarlar, Tanrı'nın buyurduğu şeyler iyi, yasakladığı şeyler ise kötüdür. Budizm de bu duruma farklı yaklaşılmaktadır; Çokluğun iyiliği, çokluğun mutluluğunu iyi ve kötünün ölçütü kabul eder.[242]

Dawkins, eğer Tanrı yoksa neden iyiyiz? Dindar bir insan bu soruyu bana bu şekilde sorduğunda hemen şeytana uyar (!) ve şöyle meydan okurum demektedir. Gerçekten iyi olmaya çalışmaktaki tek sebebin Tanrı'nın onayını ve ödülünü almak ya da kınamasını ve cezalandırmasından sakınmak mıdır? Bunun ahlaklı olmakla hiçbir ilgisi yoktur, bu yalnızca yağcılık etmektir, dalkavukluktur. Her hareketini hatta derin düşüncelerini gözleyen gökyüzündeki kontrol kamerası ya da kafanın içindeki çelik küçük ileti cihazını gizliden gizliye kollamaktır. Einstein'ın dediği gibi, eğer insanlar sadece cezalandırılmaktan korktukları ya da ödüllendirilmeyi umut ettikleri için iyi kalplilerse, o halde gerçekten çok acınacak haldeyiz. Michael Shermer, iyi ve kötü'nün bilimselliğinde (*The Science of Good and Evil)* bunu 'tartışma sonlandırıcısı' olarak isimlendirir. Eğer Tanrı'nın yokluğunda, 'hırsızlık, tecavüz ve cinayet suçlarını işleyeceğinizi' onaylıyorsanız, ahlaksız bir insan olduğunuzu ifşa etmiş olursunuz ve sizi gördüğümüzde yönümüzü değiştirmemiz konusunda oldukça tedbirli davranırız. Diğer yandan, eğer ilahi gözetim altında değilken dahi iyi bir insan olmayı sürdüreceğinizi söylersiniz, Tanrı'nın varlığının iyi bireyler olmamız için zorunlu olduğu iddianızı kaçınılmazca sarsmış olursunuz. Birçok dindar kişinin dinin kendilerini iyi birer birey olma konusunda motive ettiğini düşündüklerini biliyorum, özellikle de kişisel günahkârlığı sistematik biçimde sömüren inançlardan birinin mensubu iseler.[243]

Montreal'de 17 Ekim 1969 yılında meydana gelen yağma olaylarını anlatan yazar, bu şehirde yaşayanların büyük kısmının Hıristiyan olduğundan

---

[242] Rahul Sankrityayan, *Budizm ve Felsefe,* (Çev:, Sibel Özbudun), Toplumsal Dönüşüm Yay., 2. Baskı, İstanbul, 1998, s. 7.

[243] Dawkins, *Tanrı Yanılgısı,* s. 213.

yola çıkarak dinin buna engel olmadığını, dolayısıyla dini ahlaktan söz edilemeyeceğini söylerken olayı şu şekilde yorumlamaktadır: Romantik 1960'larda, barışçılığıyla övünen Kanada da genç bir delikanlı olarak, Bakü'nün anarşisinin sağlam bir taraftarıydım. Ebeveynlerimin, eğer hükümet kolluk kuvvetlerini bir kenara iterse her yer cehenneme dönecektir, nasihatine gülüp geçmiştim. Rekabet içindeki tahminlerimiz 17 Ekim 1969, sabah saat sekizde Montreal kolluk kuvvetleri greve başladığında sınanmaya başlandı. Öğleye doğru saat 11: 20'de ilk banka soygunu gerçekleşti. Öğlen olduğundaysa şehir merkezindeki dükkânların çoğu yağmalanma yüzünden kapandı. Bu olaylar üzerinden daha birkaç saat geçmemişti ki, taksi şoförleri hava alanı müşterileri için kendileriyle rekabet halindeki bir limuzin kiralama şirketinin binasını ateşe verdiler. Bir keskin nişancı çatılardan birine çıkarak bir polis memurunu öldürdü. İsyancılar bazı otel ve restoranları bastı ve bir doktor banliyö deki evine giren bir hırsızı öldürdü. Günün sonunda, altı banka soyulmuş neredeyse yüz dükkân yağmalanmış on iki yangın başlatılmış kırk araba dolusu dükkân camı kırılmış şehir otoriteleri orduyu ve elbette Kanada atlı polislerini düzeni yeniden sağlamak adına çağırmadan evvel mülk zararı üç milyon doları aşmıştı. Bu belirleyici, deneysel sınav siyasi görüşlerimi sükûtu hayale uğratmıştı. Belki de, insanların gözetim altında tutulmadıkları ya da Tanrı tarafından yönetilmedikleri zamanda iyi olmayı sürdüreceklerine inanarak Polyannacılık oynuyorumdur. Madalyonun diğer yüzünde, Montreal nüfusunun büyük çoğunluğu muhtemelen Tanrı inancı olan kişilerdi. Yeryüzü üzerindeki kolluk kuvvetleri kısa bir süreliğine sahnede yok olduğunda, Tanrı korkusu bu insanları bu kötülükleri yapmakta neden alıkoymadı? Dindarların yağma ve yıkım olaylarına karşı dindar olmayanlara nazaran daha az eğilimli olup olmadığına dair bir istatistiksel sonucun elimizde olmaması üzücü bu konu hakkında bilgisiz birisi olarak bir tahmin yaparsam eğer, dindarların yakıp yağmalamaya daha eğilimli olduklarını söylerim.[244] Bu satırlardan da anlaşılacağı gibi yazarın kafasında var olan önyargıları belirgindir.

---

[244] Dawkins, *a.g.e.*, s. 215.

Bülent Tatlıcan, Dawkins'in bu yorumuna şu cevabı vermektedir. Montreal olaylarını yapan kişileri ilk başta yargılayan yazar bunların dindar olduğu hükmüne varmıştır. Diyelim ki, bu şehirde yaşayan insanların yüzde 80'i Hıristiyan, geri kalanı ise inançsızsa ve bu olayları çıkartan kişiler inançsız azınlıktan olamaz mı? Bunun olmadığını gösteren nasıl bir çalışma var ki, Dawkins bu kesin hükümlere varabilmekte ve dindarları suçlamaktadır? Ayrıca diyelim ki; bu kişiler içinde dindar olarak kendisini tanımlayanlar olabilir. Fakat bunların hareket noktası dini değerler mi? Yoksa dine rağmen, dinin eleştirdiği bir davranışta mı bulunmuşlar? Belki bu eylemi yapanlar içindeki Hıristiyan olduğunu söyleyen kişiler, kendilerini iyi eğitmedikleri için ve dini değerleri tam bilmedikleri için bu eylemi yapmışlardır. Aynı olaydan yola çıkarak, daha iyi dini eğitim verilmesi sonucuna da varılabilir.[245]

Dawkins'in, şu ifadeleri de Montreal olayına cevap niteliğindedir. "Cambridge'li arkeolog Colin Renfrew Hıristiyanlığın bir çeşit grup seçilimi sayesinde sağ kaldığını öne sürer. Bu görüş ışığında grup seçilimi, grup içi bağlılık ya da grup içi arkadaşlık sevgisini beslemiş ve bu durum dindar gruplara daha az dindar gruplara kıyasla daha çok yaşama şansı tanımıştır."[246] Bu yorumun başka bir boyutu da dinin toplumsal rolünü destekler mahiyette olmasıdır.

Ateizm konusunda zaman zaman kararsız kalan Dawkins, ilginç bir yorum daha yaparak şunu demektedir: "Ateizmin kesin bir şekilde ahlaklı olmanın seviyesini artırdığını iddia etmiyorum, ama hümanizm(insancılık) büyük ihtimalle bu noktada başarılıdır."[247]

Ahlaki eğilimimizin Darwinci bir kökeni var mıdır? Diye sorduktan sonra Dawkins şöyle devam eder: Evrimin doğal seçilimle işlediğini açıklayan Darwinci görüş sahip olduğumuz iyilik, ahlak, namus, duygudaşlık ve merhamet gibi eğilimlerimizi açıklamakta yetersiz kalır. Doğal seçilim açlık,

---

[245] http://kurandaceliskiyoktur.com/2008/03/17/richard-dawkinsin-yaniltmasi/. 15. 01. 2009.
[246] Dawkins, *Tanrı Yanılgısı,* s. 163.
[247] Dawkins, *a.g.e.*, s. 215.

korku ve cinsel arzuyu kolayca açıklayabilir ki bunların hepsinin sağ kalmak ya da genlerimizin korunmasında doğrudan payı vardır. Darwinci mantık, yaşam hiyerarşisinde sağ kalan ve doğal seçilimin filtresinden geçen bir birimin bencil olmayı gözetmesi sonucuna varır. Dünya üzerinde sağ kalan birimler, hiyerarşik düzen içerisinde kendi seviyelerinden olan diğer rakiplerinin arasında sağ kalmayı başarabilen birimlerdir. Bu birimler tam anlamıyla bu bağlam içinde bencildirler.[248]

Dawkins, teorisini şu şekilde sürdürür. Bir genin bir gen havuzundaki frekansının artabilmesi, akrabalık özgeciliğinin bir standart halini almasıyla mümkün olabilecektir. Kendi çocuklarına karşı iyi kalpli olmak bunun apaçık bir örneğidir ancak tek örnek bu değildir. Arılar, eşekarıları, karıncalar, termitler ve daha sınırlı bir ölçüde, tüysüz kör fareler, çayır köpeği ve meşe palamudu ağaçkakanları gibi bazı omurgalılar, büyük kardeşlerin küçük kardeşlerin bakımıyla ilgilendiği topluluklar geliştirmiştirler ki bu bakım geni farklı türler arasında ortaktır.[249] Doğal seçilim, asimetrik gereksinim ve fırsat ilişkilerinde bireyleri, elverişli olduğunda vermeye, elverişli olmadığındaysa almak için karşı tarafı kışkırtmaya yatkınlık kazandıran genleri destekler. Doğal seçilim ayrıca şu eğilimleri de destekler; zorunlulukların hatırlanması, kin gütme, değiş tokuş ilişkilerinin kontrol altında tutulması.[250]

Ayrıca Dawkins, bu alanla ilgili tuhaf bir örnek daha vermektedir. İsrailli Zoolog Amotz Zahavi, özgecil bağışlama, egemenlik ya da üstünlüğün bir reklamı olabilir demektedir. Zahavi Arap ötleğenlerini inceler. Bunlar küçük kahverengi kuşlardır. Sosyal gruplar halinde yaşarlar ve işbirliği yaparak ürerler. Tıpkı birçok kuş türünde olduğu gibi, ötleğenler uyarı sesleri çıkarırlar ve ayrıca birbirlerine besin bağışlarlar. Bu gibi özgecil eylemlerin klasik bir Darwinci bakış açısıyla incelemesinde, öncelikle kuşlar arasındaki karşılıklı etki ve akrabalık ilişkileri mercek altına alınır. Bir ötleğen bir arkadaşını beslerken daha sonra bu arkadaşı tarafından beslenmeyi beklemekte midir? Ya

---

[248] Dawkins, *a.g.e.*, s. 202.
[249] Dawkins, *a.g.e.*, s. 203.
[250] Dawkins, *a.g.e.*, s. 204.

da iyiliği alan kuş yakın bir genetik akraba mıdır? Zahavi'nin yorumu radikal olarak beklenmediktir. Baskın ötleğenler astlarını besleyerek nüfuz haklarını korurlar. Zahavi'nin hoşuna giden Antropomorfik (İnsan Biçimcilik) dili kullanırsak, baskın kuş şuna benzer bir şey söyler, 'Sizden ne kadar üstün olduğuma bakın, yüksek bir dalda oturarak kendimi atmacaların görüş sahasına sokacak kadar güçlüyüm. Yerde beslenen sürünün geriye kalanını uyarmak için bir nöbetçi gibi hareket edebiliyorum. 'Zahavi ve arkadaşlarının gözlemleri, ötleğenlerin tehlikeli nöbet görevi için etkince rekabet ettikleri fikrini beyan eder. Ve her ne zaman bir ast ötleğen baskın bir ötleğene besin sunma girişiminde bulunsa, bu aşikâr cömertlik şiddetle geri çevrilir. Zahavi'nin görüşünün özünde, üstünlük bildirilerinin doğruluğunun bildirilerin bedelleriyle kanıtlanması vardır. Sadece ve sadece gerçekten üstün bir birey külfetli bir hediye aracılığıyla üstünlüğünü bildirecek kadar güçlü olabilir. Bireyler, (örneğin eşlerini cezp ederken) üstünlüğünün pahalıya mal olan gösterileri, gösterişli cömertlikleri ve vatansever atılımlarıyla başarıyı satın alırlar. Şimdi bireylerin birbirlerine karşı özgecil, cömert ya da 'dürüst' olmasını açıklayan dört sağlam Darwinci sebebimiz var. Bir; özgün bir durum olan genetik akrabalık. İki; karşılıklı etki: alınan iyiliklerin karşılanması ve geri ödeneceğini 'umarak' iyilikler sunma. Bunun sonrasında, Üçüncü olarak; şefkat ve cömertlikle ün kazanmanın Darwinci yararı. Ve dört; eğer Zahavi haklıysa, dikkat çekici cömertliğin bir tür taklit edilemez, güvenilir bir bildiriye dönüşmesi ve bunun özgün bir ek fayda sağlaması. Tarih öncesi zamanın büyük bölümünde insanoğlu bu dört tür özgeciliğin hepsinin evrimini güçlü bir şekilde desteklemiş koşullar altında yaşadı.[251]

Zahavi'nin bu örneğini Erhan Ayşan şu şekilde yanıtlamaktadır: Bu kuş türü sosyal gruplar halinde yaşarlar. Tehlikeye karşı birbirlerini uyaran sesler çıkarırlar, birbirlerini beslerler. Bu gibi iyilik eylemleri Tanrı'sal görüşle incelenirken kuşlar arasındaki akrabalık ilişkileri mercek altına alınır. Bir ötleğen bir arkadaşını beslerken acaba yaptığı bu iyilik karşısında Tanrı'dan bir

---

[251] Dawkins, *a.g.e.*, s. 206.

sevap mı ummaktadır? Ya da iyilik yaptığı kuş onun yakın bir akrabası olduğu için ve Tanrı akrabayı beslemeyi, gözetmeyi emrettiği için mi bunu yapmaktadır? Zahavi şu yorumu yapar: Grupta Tanrı'ya en bağlı olan ötleğenler bunu yaparak diğerlerinin nüfus haklarını korurlar. Mecazi olarak ifade edersek Tanrı için en kutsal olan kuş şuna benzer bir şey söyler: Tanrı'ya olan bağlılığımla sizden ne kadar üstün olduğuma bakın. Yüksek bir dalda durarak kendimi atmacaların görüş sahasına sokacak kadar cesur bir intihar komandosuyum. Yerde beslenen sürümü uyarmak için Tanrı yolunda ölmeye hazır bir mücahit gibi davranıyorum.[252]

Darwinizmin yukarıda saydığımız sebeplerini eski insanlar da dikkate aldığını, bu yollardan herhangi biri ya da dördünü de kullanarak, özgecilik yönündeki genetik eğilimlere önem vermişlerdi diyen Dawkins konuya şu şekilde devam eder. İlkel çağ atalarımızın neden kendi kümeleri içindeki bireylere karşı iyi, diğer kümelerdekilere karşı kötü (Ksenefobi) olduğunu anlamak hiç de zor değildir. Ancak artık çoğumuz akrabalarımızla çevrelenmediğimiz büyük şehirlerde yaşıyoruz ve her gün bir daha asla karşılaşmayacağımız insanlarla tanışıyoruz; o halde neden hala birbirimize ve hatta başka topluluklara ait bireylere karşı iyi huyluyuz?" diye sorduktan sonra kendisi şu cevabı vermektedir. "Doğal seçilim, atalarımız zamanında, küçük ve durağan gruplar halinde, tıpkı babunlar gibi yaşadığımız dönemde beynimiz içinde özgecil dürtüler programladı. Bunu cinsel dürtüler, açlık dürtüleri, ksenefobik dürtüler ve benzerleri takip etti. Zeki bir çift Darwinci görüşten faydalanarak cinsel dürtülerine dair en yüce sebebin üreme olduğunu kavrayabilir. Kadının doğum kontrol hapı kullandığı için hamile kalamayacağını bilirler. Ve bu bilgiye rağmen cinsel arzularının bir nebze dahi azalmadığını keşfederler.[253]

Bu işin ahlak boyutunu da şöyle açıklar: Eğer ahlak yönümüz, tıpkı cinsel arzu gibi, gerçekten dinin ortaya çıkmasından önceki Darwinci

---

[252] Ayşan, *Tanrı Yanılgısının Yanılgısı,* s. 76.
[253] Dawkins, *Tanrı Yanılgısı,* s. 207.

geçmişimizin derinliklerinden kaynaklanıyorsa, insan zihni araştırmalarının bazı evrensel ahlaki kuralları gözler önüne sermesini beklemeliyiz ki bunlar coğrafik ve kültürel bariyerleri ve ayrıca daha da zorlu dini bariyerleri aşan kurallardır. Harvard'lı biyolog Marc Hauser kitabı *Moral Minds*: *How Nature Designed our Universal Sense of Right and Wrong* (Dürüst düşünceler: Doğanın Evrensel Doğru ve Yanlış Anlayışımızı Tasarlaması) aslen ahlak filozofları tarafından öne sürülen, verimli bir dizi düşünce üzerinde yoğunlaşır. Hauser'in çalışması ayrıca ahlak filozoflarının düşünce yöntemlerini ortaya koyarak fazladan bir görevi yerine getirir.[254]

Hauser'in düşüncelerine Dawkins şu yorumu yapmaktadır. Hauser'in kitabının mesajı ki kanımca bizzat şu sözlerle ifade edecektir, Ahlaki yargılarımızın kullanılması evrensel bir ahlaki gramerdir ve bu, olası bir ahlaki sistemler dizisini doğuracak ilkeleri barındırabilmek için milyonlarca yıl boyunca evrimleşmiş bir zihin yetisidir. Dilde olduğu gibi, ahlaki gramerimizi oluşturan ilkeler farkındalık radarının kontrol sahasının içindedir. Hauser'in tipik ahlaki ikilemleri, birçok insanı öldürme tehdidi bulunan freni patlayan bir kamyon ya da bir demiryolu üzerinde kontrolsüzce ilerleyen 'tren' temalarının çeşitlemeleridir. En basit hikâyede, Denise isimli bir kişi makas kontrolünü sağlayan bir kolun başında hazırda beklemekte ve trenin yönünü değiştirebilecek konumda bulunmaktadır. Trenin yönünü değiştirdiğinde demiryolunun biraz ilerisinde, rayların üzerinde tuzağa düşmüş beş kişinin hayatını kurtarabilecektir. Ne yazık ki emin bölgede de (trenin yönü değiştiğinde gideceği bölge, yan yol) tuzağa düşmüş bir kişi vardır. Ancak burada yalnızca bir kişi vardır ve ana hatta tuzağa düşmüş tek kişiyi gözden çıkararak diğer beş kişi sayıca fazladır. Çoğu kişi Denis'in eğer zorunlu değilse bile kolu çekmesinin ve bu tek başına tuzağa düşmüş tek kişiyi gözden çıkararak diğer beş kişiyi kurtarmasının ahlaken hoş görülebilir olduğunda

[254] Dawkins, *a.g.e.*, s. 209.

karar kılar. Bu test sırasında, bu tek adamın Beethoven ya da Denise'in yakın bir arkadaşı olması gibi kuramsal olasılıklara aldırış etmiyoruz.[255]

Deney'i şu şekilde açıklamaya devam eder: Eğer demiryoluna biraz ilerideki bir köprüden aşağı ağır bir engel atarak tren durdurulabiliyorsa ne olur? Yanıt basit: elbette bu ağır engeli atmalıyız. Ancak ya eldeki tek ağır engel köprünün tırabzanlarında oturmuş gün batımını seyreden şişman bir adamsa? Hemen herkes bu adamı köprüden atmanın ahlak dışı bir davranış olduğunu onaylar; bu ikilem, Denise'nin kolu çekip, bir kişinin hayatıyla beş kişiyi kurtarma ikilemine çok benziyor olsa da. Çoğumuz ayrıntılarıyla ifade edemesek de bu iki durum arasında yaşamsal önemi olan bir fark olduğunu sezeriz. Şişman adamı köprüden itmek, Hauser'in düşündüğü başka bir ikilemi akla getirir. Bir hastanedeki beş hasta ölmek üzeredir, her birinin farklı bir organı tükenmiştir. Eğer tüm bu beş tükenmiş organın yerine kendi organlarını verebilecek tek bir donör olmak isteyen birisi çıkmaz. Sonra, cerrah bekleme odasında oturan sağlıklı bir adamı fark eder ki bu adamın gerekli beş organı da düzenli çalışmakta ve transplantasyon (organ nakli) için uygundur. Bu durumda, hasta beş insanı kurtarmak için bu sağlıklı adamı öldürmenin ahlaklı bir davranış olduğunu söylemeye hazır hiç kimse bulunamamıştır. Köprüdeki şişman adamda olduğu gibi, topluca paylaştığımız fikir masum sağlıklı adamın birden bire kötü bir durumun içine atılmaması ve bedeni izni olmadan diğerlerinin sağlığı için kullanılmamasıdır. Immanuel Kant'ın kusursuzca ifade ettiği ilkeye göre, mantıklı bir varlık asla razı olmayacağı bir sona doğru sürüklenmemelidir. Bu son diğerlerinin yararına olsa dahi. Bu tanım, köprüdeki şişman adam ile (ya da hastanenin bekleme odasındaki adam ile) Denise'nin yolundaki adam arasındaki kritik farkı açıklar görünüyor. Köprüdeki şişman adam hareket halindeki treni durdurmak için olumlu yönde kullanılıyor. Bu, Kant ilkesini açık biçimde çiğnemektir. Emin bölgedeki adam ise ray üzerindeki beş kişinin hayatını kurtarmak için kullanılmamaktadır. Kullanılan sadece emin bölgedir ve bu adam orada durduğu için kör talihlidir. Peki, farkı

---

[255] Dawkins, *a.g.e.*, s. 210.

bu şekilde açıkladığınızda, neden bizi tatmin ediyor? Kant'a göre, bu katışıksız ahlaktır. Hauser'e göreyse, evrim sayesinde beynimize yerleşmiştir.[256]

Dawkins'in kitabında açıklamak için en çok gayret gösterdiği konu ahlak hakkında yazdığı bölüm olmuş. Toplumsal düzenin varlığını sürdürebilmesi için ahlak kuralları kaçınılmaz olarak gereklidir. Belli bir ortak ahlaka sahip olmayan ve buna uymayan toplumların, bir arada yaşamasından söz edilemez. Bunun farkında olan Dawkins, dinlere ihtiyaç olmadan bir ahlakın nasıl açıklanabileceği üzerinde uzun uzun açıklamalarda bulunurken, bu açıklamalarını da evrimsel bazı köklere dayandırmaya çalışmaktadır.

Dawkins, Hause ve Singer isimli iki bilim adamının yaptığı çalışmaya yer verir. Deneklere hayali bir senaryo anlatılır ve bu durumda nasıl bir tepki verecekleri sorulur. Bu senaryoda bazı kişilerin hayatının kurtarılması için bir kişi feda edilecektir. Bu senaryo birkaç şekilde değiştirilerek sorular tekrarlanır. Deneyin sonucunda ateistler ile dindar kişiler arasında belirgin bir fark yoktur. İki grup da birbirine yakın tepkileri göstermektedir.[257]

Dawkins konuyu şöyle anlatır: Merak uyandırıcı bir antropolojik girişimle Hauser ve meslektaşları ahlak deneylerini, Kuna isimli bir orta Amerika kabilesinin yaşantısına uyarladılar. Bu küçük kabilenin batı Amerikalılarla olan ilişkisi zayıf, dinleriyse resmi değildi. Araştırmacılar 'Bir hat üzerindeki tren' felsefe deneyini, kanolara doğru yüzen timsahlar gibi yöreye uygun eşdeğer örneklerle değiştirdiler. Adil küçük farklılıklara rağmen, Kuna kabilesi bizimkilerle aynı ahlaki kararları verdi. Hauser'in bu kitapta yer alabilecek özgün görüşlerinden bir diğeri, dindar insanların ahlaki sezilerinin ateistlerden farklı olup olmadığıdır. Eğer ahlakımız dinden kaynaklanıyor olsaydı hiç kuşkusuz farklı olmalılardı. Ancak görünen o ki böyle bir fark yoktur. Ahlak felsefecisi Peter Singer ile birlikte bir çalışma hazırlayan Hauser üç ikileme odaklandı ve dindar insanların fikirlerini ateistlerin fikirleriyle karşılaştırdı. Her durumda, deneklerden kuramsal bir eylemin ahlaki açıdan

---

[256] Dawkins, *a.g.e.*, s. 211.

[257] http://kurandaceliskiyoktur.com/2008/03/17/richard-dawkinsin-yaniltmasi/. 15. 01. 2009.

‘zorunlu’,’hoş görülebilir’ ya da ‘yasak’ olması özelliklerinden birini seçmeleri istendi. Bu üç ikilem şöyle sıralanıyor:

1. “Denise’nin ikilemi. İnsanların yüzde doksanı beş kişiyi kurtarmak için bir kişinin hayatını feda edip, trenin yönünü değiştirmenin hoş görülebilir olduğunu söyledi.
2. Bir gölde boğulmak üzere olan bir çocuk gördünüz ve etrafta sizden başka yardım edecek kimse yok. Çocuğu kurtarabilirsiniz ancak bunu yaptığınızda takım elbiseniz berbat olacak. İnsanların yüzde doksan yedisi çocuğu kurtarmanızın zorunlu olduğunu söyledi.
3. Yukarıda tanımlanan organ nakli ikilemi. Deneklerin yüzde doksan yedisi bekleme odasında oturan sağlıklı adamı yakalamak ve organları için onu öldürmenin, diğer yandan organ için bekleyen beş kişiyi kurtarmanın, ahlaken yasak olduğunda hemfikir oldu.”[258]

Bu sonucu Dawkins şöyle açıklamaktadır. Hauser ve Singer’in ortak çalışmasının temel sonucu, bu tür kararlar alınmasında dindar kişiler ve ateistler arasında bir fark olmadığıdır. Bu sonuç benim ve diğer birçok kişinin benimsediği şu görüşle uyumlu görünüyor, yani iyi ya da kötü birisi olmak için Tanrıya ihtiyacımız yoktur.[259]

Dawkins’in bu açıklamasını Bülent Tatlıcan, şöyle cevaplamaktadır: İnsanların doğuştan belli değerlere sahip olması, örneğin başka bir insanı öldürmeyi kötü karşılaması ya da haksızlık karşısında adalet duygusuna sahip olması, onun yaratılışından gelen fıtri bir bakış açısıdır. Bunun dışında insanlar binlerce yıldır dinin getirdiği ahlaki değerlere göre yaşamaktadır. Ve çocukluktan itibaren bu değer yargılarını öğrenirler. Hauser ve Singer’in yaptığı çalışmaya tekrar dönecek olursak, bu deneyde sorular sorulara cevap veren ateist kişiler, acaba gerçekten ateizme göre mi soruları cevaplandırmıştır? Yoksa toplumdan öğrenilen örfün etkisinde kalarak mı bu soruları cevaplandırmışlardır? Ki eğer düşünülürse bu toplumsal örfün

---

[258] Dawkins, *Tanrı Yanılgısı,* s. 212.
[259] Dawkins, *a.g.e.*, s. 212.

oluşmasını sağlayan yine dinin ortaya koyduğu ahlaktır. Türkçede “ahlak” kelimesi Arapça *“haleka”* filinden gelmektedir. Yaratılışına uygun yaşamak anlamına gelir. Ahlak köken olarak dini bir kavramdır ve kökeni Allah’ın koyduğu kurallardan gelmektedir. Eğer dini ortadan kaldırırsanız, tüm ahlakı da ortadan kaldırmış olursunuz. Bu durumda hırsızlıktan, adam öldürmeye, ensest ilişkiden, zinaya kadar her şeyin önündeki ahlaki değerleri ortadan kaldırmış olursunuz. Her ateist kendi anlayışına göre bir değer yargısı uyduracaktır. Kimisi hayatta doğa kurallarının geçerli olması gerektiğini söyleyecek, doğal seleksiyonla güçlü bireylerin ayakta kalması ve zayıf bireylerin yok olması gerektiğini savunacaktır. Bir birey hayatta kalabilmek için zayıf olanı sömürmesinde ya da ortadan kaldırmasında onu engelleyecek hiçbir değer yargısı görmeyecektir. Burada vurgulamak istediğim; eğer dini ortadan kaldırırsanız, ahlaki normların da ortadan kalkacağıdır. Bu boşluğun nasıl ne şekilde dolduracağı belli değildir. Aslında bu boşluğu dolduracak bir değer yargısı artık yoktur.[260]

Yazar, ahlaklı olmak için neden Tanrıya ihtiyaç olmadığına dair düşüncelerini şöyle sürdürüyor. Mantıklı birçok insan gözetimsiz ahlakın, polis grev yaptığı ya da gözetim kamerası kapatıldığında kayıplara karışan sahte ahlaktan daha doğru olduğunu onaylayacaktır. Ve ayrıca bu casus kameranın bir polis merkezinde olmasının ya da gökyüzündeki hayali bir kamera olmasının önemi yoktur. Ancak belki de ‘eğer Tanrı yoksa neden iyi olmak için kendimizi kasalım?’ sorusunu alaycı bir tavırla yorumlamak haksızlık olur. Dindar bir düşünür daha içten bir dürüstlükle soruyu yorumlayabilir, ‘eğer Tanrıya inanmıyorsanız, ortada herhangi kesin ahlaki normlar olduğuna inanmıyorsunuz demektir. Dünyadaki en kusursuz iradeyle iyi bir insan olmaya yönelebilirsiniz ancak neyin iyi neyin kötü olduğuna nasıl karar vereceksiniz? İyi ve kötü normlarınızı size en mükemmel şekilde belirtecek olan sadece dindir. Din olmasa iyi birisi olma yolunda ilerlerken tereddütler yaşar, uyduruk çözümler öne sürerdiniz. Bu, kural kitabı olmayan bir ahlaktır: Yerli yerine

---

[260] http://kurandaceliskiyoktur.com/2008/03/17/richard-dawkinsin-yaniltmasi/. 15. 01. 2009.

oturmamış bir ahlak. Eğer ahlak sadece bir seçim meselesiyse, Hitler de kendine özgü ırksal ilhamlı normlarına dayanarak ahlaklı olduğunu öne sürebilirdi. Ve ateistlerin hepsi farklı nurlarla(inançlarla) yaşamak adına kişisel seçimlerini bildirip, kolayca işin içinden sıyrılırlardı. Bunun aksine, bir Hıristiyan, bir Yahudi ya da bir Müslüman Hitler'in kesinlikle kötü olduğundan yola çıkarak kötülüğün mutlak bir anlamı olduğunu öne sürebilir ve bu anlam tüm zaman ve mekânlarda geçerlidir. Eğer ahlaklı olmak için Tanrıya gereksinim duyduğumuz doğru olsaydı bile, bu elbette Tanrı'nın varlığını daha olası ya da daha çekici kılmazdı.[261]

Dawkins, ahlak konusunda Kant'ın yaklaşımını şu şekilde yorumlamaktadır: Kant, dinsel olmayan kaynaklardan salt ahlak değerleri türetmeye çalışmıştır. Kant, bizzat dindar birisi olarak ki bu o zamanda neredeyse kaçınılmaz bir olguydu, Tanrıya karşı hizmetten ziyade, hizmete karşı hizmet temelli bir ahlaki sistem yaratmayı denemiştir. Bildik açık buyruğu 'evrensel bir kanuna dönüşmesini istemeyeceğin kanunları uygulamamızı' bildirir. Bu yalan söyleme meselesiyle birebir örtüşüyor. İnsanların ilke gereği yalan söylediği bir dünyayı hayal edin ve burada yalan söylemek iyi ve ahlaklı bir davranış olarak değerlendirilsin. Böyle bir dünya da yalan söylemek bir süre sonra bir anlam taşımaz hale gelir. Yalan söylemek gerçekleri zan altına almayı gerektirecektir. Eğer bir ahlak ilkesi herkesin benimsemesini istediğimiz bir kavramsa, yalan söylemek ahlaki bir ilke olamaz çünkü bu ilke anlamsızlığıyla kendi kendine yıkılır. Yalan söylemek, bir yaşam kuralı olmakta doğası gereği güvenilmezdir. Konuyu genelleştirdiğimizde, bencillik ya da diğerlerinin güzel amaçlarına yönelik asalaklık beni etkileyebilir ve bana kişisel tatmin sunabilir. Ancak tüm toplumun bencil asalakçılığı bir ahlaki ilke olarak benimsemesini arzulamam, çünkü böyle bir şey olursa asalaklık edebileceğim kimse kalmaz.[262] Ahlak felsefesi tartışmasının sıçrama tahtası şu kuramsal dinsel iddiaydı ki buna göre bir Tanrı olmadan, ahlak göreceli ve isteğe bağlıdır. Kant ve diğer bilge ahlak

---

[261] Dawkins, *Tanrı Yanılgısı,* s. 217.
[262] Dawkins, *a.g.e.*, s. 218.

felsefecilerinin görüşleri ve vatansever coşkunluğa doğuştan verilen onay hiçbir zaman salt ahlakın kaynakları olamamıştır. Bunun yerine kutsal kitaplar tercih edilmiş ve bu kitapların kayıtlara bakarak doğrulaması mümkün olmayan yorumlarından türetilen ahlaki kurallar daima muazzam bir güce sahip olmuştur.[263]

Yazarımızın *İncil* hakkındaki görüşlerine gelince şunu ifade etmektedir: İyi, kitap ve değişen ahlak anlayışı, dürüst olmak gerekirse, *İncil*'in büyük bölümünün sistemli bir biçimde zararlı olduğu söylenemez ancak bu kitap epey tuhaftır. Bu, bizim hiç tanımadığımız ve birbirlerini genellikle tanımayan yüzlerce anonim yazarın, editör ve kopyacının dokuz yüzyıl boyunca düzenlemeler yaparak, değiştirerek tercüme ederek, saptırarak ve 'geliştirerek' karman çorman bir hale getirdikleri tutarsız belgelerden oluşmuş bir antoloji için gayet normal bir durumdur. *İncil*'deki bariz tuhaflıkların açıklaması belki de budur. Ancak ne yazık ki bağnazlar gariplikle dolu bu cilt kitabı bize ahlak ya da yaşam kurallarının gerçek kaynağı olarak sunmaktadır.[264]

Eski Ahit, Yaradılış olayına Nuh'un çok sevilen hikâyesiyle başlar. Bu hikâye Babil efsanesi Uta-Napiştim'den ileri gelir ve farklı birçok medeniyetin eski mitolojileriyle de ilgilidir. Dawkins, olayın çok etkileyici olduğunu ancak, trajik tarafı ise bütün insanlığın cezalandırılmış ve bir aile hariç herkesi boğmuş olmasını ahlaki bakımdan yanlış olduğunu, bununla da yetinmeyerek, geride kalan hayvanları da boğduğunu dehşet verici bulur. Dawkins şöyle devam eder: "Elbette öfkeli ilahiyatçılar Yaradılış kitabındaki hikâyelerin gerçeklik olarak kabul edilmemesi gerektiği protestosunda bulunacaklardır. Benim asıl anlatmak istediğim de zaten budur! Kutsal kitaplardaki bilgileri gerçek, simge ya da kinaye olarak sınıflandırır, ayıklar ve seçeriz. Bu gibi ayıklama ve seçimler bir kişisel karar meselesidir ve bu, az ya da çok bir ateistin şahsi ahlaka dayanmayan öznel bir kararıdır."[265]

---

[263] Dawkins, *a.g.e.*, s. 219.
[264] Dawkins, *a.g.e.*, s. 222.
[265] Dawkins, *a.g.e.*, s. 223.

Müslüman kutsal metinlerinde, Eski Ahitte anlatılanlara benzer diğer bir olay, oğlu İsmail'in kurban edilmesiyle Allah'ın kulu ve Peygamberi Hz. İbrahim'i imtihana tabi tuttuğundan bahsedilir. Eski Ahitte ise Tanrı İbrahim'e çok sevdiği oğlu İshak(İsaac)'ı yakarak kurban etmesini emreder. İbrahim bir sunak hazırlar, yakacak odun biriktirerek, İshak'ın ellerini ve ayaklarını bağlayarak sunağa yerleştirir. Tam odun yığınını ateşe verecekken bir melek çıkagelir. Ve Tanrının planındaki bir son dakika değişikliğini bildirerek İbrahim'i durdurur: Tanrı, aslında İbrahim'in inancını bu şekilde sınamıştır. Bu hikâye üç tek Tanrılı din olan (Müslüman, Yahudi ve Hıristiyan) dinlerinin ana kaynaklarında farklı şekillerde de anlatılsa, ortak yönleri bulunan aynı hikâyedir.

Yazarımız, Hz. Musa'nın tek tanrılı dinlerin mensupları için Hz. İbrahim'den daha iyi bir rol model olduğunu ifade ediyor. İbrahim ilk resuldür ancak eğer Yahudiliğin ve ondan türeyen dinlerin öğreti aşılayan kurucusundan bahsediyorsak bu Musa'dır. Altın buzağı bölümünde, Musa tehlikesiz koşullarda Sina Dağı'na gidip gelir, Tanrıyla sohbet eder Tanrı'nın oyduğu taş tabletleri alır. Bu sırada aşağıdaki insanlar yani Tanrılar aramakta hiç vakit kaybetmezler, "Musa'nın dağdan inmekte geç kaldığını görenler Aaron'un etrafında toplandılar ve ona yukarı çık, bize önderlik edecek Tanrılar bul; bizi Mısır'dan uzaklaştıran Musa bizi yarı yolda bıraktı ve artık onun Tanrı'sını istemiyoruz."(Göç 32:1) Aaron herkesi altınları bir araya toplayıp eritmeye ve altın bir buzağı yaratmaya ikna eder. Bu yeni icat edilen Tanrı için bir de sunak yaparlar ki herkes kurban vermeye başlasın.[266]

Bu olay İslam kaynaklarında şöyle geçer: Hz. Musa dağa çıkmadan önce kendi yerine toplumu idare etmesi için kardeşi Harun'u bırakır ve ona bazı tavsiyelerde de bulunarak uyarır ancak, halk Hz. Harun'u dinlememiş ve ellerindeki altınları toplayarak ondan bir buzağı yapıp tapmışlardır. Hz. Musa dağdan indiğinde elinde On Emir'in yazılı olduğu tabletler vardı. Halkın altın buzağıya taptığını gören Hz. Musa sinirlenerek elindeki tabletleri yere atar ve

---

[266] Dawkins, *a.g.e.*, s. 229.

tabletler kırılır. *Kur'an-ı Kerim* de olay şöyle anlatılır: "Musa'nın arkasından kavmi, ziynet takımlarından, böğürebilen bir buzağı heykelini(Tanrı) edindiler. Görmediler mi ki O, onlara ne konuşuyor ne de onlara yol gösteriyor? Onu (Tanrı olarak) benimsediler ve zalimler oldular."[267]

Dawkins, *İncil*'in bir ahlak kuralları kaynağı kitabı olarak insanlara dayatıldığını ancak *İncil*'de, Joshua'nın Jericho şehrini yok etmesini ve Vaadedilmiş Toprakların istilası genel hatlarıyla ele alındığında, ahlaken Hitler'in Polonya'yı istilasından ya da Saddam Hüseyin'in Kürtleri ve Şiileri katletmesinden farksız olduğunu, *İncil'*in bir şiir çalışması olabileceğini fakat bir ahlak kitabı olmayacağını ifade eder.[268]

Richard Dawkins, İncil'in dürüstlüğe ilham verdiğini düşünen insanlara *İncil*'in, Leviticus 20'ye bakmalarını tavsiye ediyor. Bunun böyle olmadığını göreceklerini belirtiyor. "Aşağıda belirttiğim saldırılar ölüm cezası gerektiriyor: Ebeveynlerine büyü yapmak; zina yapmak; üvey annenle ya da gelininle cinsel ilişkiye girmek; homoseksüellik; kadın ve kızlarıyla evlenmek; hayvanlarla cinsel ilişkiye girmek; ayrıca, sebt gününde çalışırsanız hiç kuşkusuz idam edilmelisiniz."[269] Yazarımız, bu görüşün Eski ve Yeni ahitte sık sık altının çizildiğini söylüyor.

Dawkins, Londra merkezli *Independent* gazetesinin 6 Ağustos 2005 sayısının 'Mekke'nin Yıkımı' başlıklı, Vahabiliğin katı görüşleri neticesi Mekke'nin uğradığı tahribatı haberine de kitabında yer vermiş. İslam'ın beşiği tarihi şehir Mekke dindar fanatiklerce sürdürülen eşi benzeri görülmemiş bir saldırıyla tarihe gömülmek üzere. Kutsal şehrin tüm zengin ve çok katmanlı tarihi yitirildi. İslam'ı katı bir tutumla yorumlayan ve buna göre kendi miraslarını ortadan silmeye mecbur kalan Suudi din otoritelerinin sorumsuzluğu yüzünden şu anda Peygamber Muhammed'in doğum yeri üzerinde buldozerler faaliyet gösteriyor. Yıkımın arkasındaki neden,

---

[267] A'raf, 7/148.
[268] Dawkins, *Tanrı Yanılgısı,* s. 231.
[269] Dawkins, *a.g.e.,* s. 232.

Vahabilerin fanatik korkusu, tarihi yerlerde ve dinsel ilgi alanlarında, çoktanrıcılığa ya da putperestliğe ve birçok potansiyel olarak eşit Tanrıya tapılmaya başlanmasıdır. Suudi Arabistan'da putperestlik uygulamasına karşı boyun vurma cezası prensipte sürmektedir. Yazara göre yeryüzünde Mekke'yi buldozerle yıkmak isteyebilecek bir ateist olduğuna inanmadığını ifade etmektedir. Ona göre, din olsa da olmasa da her zaman iyi şeyler yapan iyi insanlar ve kötülükler yapan kötü insanlar olacağını ancak iyi insanların kötülük yapabilmesi için dinin gerekli olduğunu iddia ederek, amaç olarak da ahlak anlayışının hiçbir şekilde kutsal metinlerden edinmediğini ispatlamaya çalışıyor.

Dawkins, Yeni Ahit daha iyi midir? Diye bir soru sorduktan sonra, Eski Ahit'in daha katı olduğunu Yeni ahit'in ise Eski Ahit'e göre çok daha ilerici olduğunu, iki bin yıl öncesine ait 'Diğer Yanağını da çevir' sözü Mahatma Gandi ve Martin Luther King'e ilham verdiğini yazmaktadır. Buna rağmen, Hz. İsa'nın ailevi değer yargıları insanın benimsemek isteyeceği türden kurallar olmadığını ifade etmekte ve şu örneği vermektedir: "Annesiyle olan ilişkisi kabalık noktasına gelecek kadar yetersizdi ve İsa havarilerinden ailelerini terk edip kendisini izlemelerini talep etmiştir. 'Herhangi bir adam bana geldiğinde eğer babası, annesi, karısı, çocukları, kardeşleri, kız kardeşleri bir de kendi hayatından nefret etmiyorsa, o adam benim havarim olamaz'"[270]demektedir.

Yazar Hıristiyan dininin ve diğer tek tanrılı dinlerin de zaman zaman eleştiri konusu yaptığı kutsallarını dikkate alarak şöyle bir sorgulama yapıyor; "Bir dinin, idam ve işkence aletini kutsal bir sembol olarak kabul etmesi dikkat çekicidir ve o dinin mensupları sembollerini genelde boyunlarına takarlar. Lenny Bruce'nin konuyla ilgili, alaycı bir saptaması vardır, 'Eğer İsa yirmi yıl önce öldürülseydi, Katolik okulu öğrencileri boyunlarına haç takmak yerine küçük elektrikli sandalyeler takarlardı' ancak bunun arkasındaki ilahiyat mantığı ve ceza teorisi daha da beterdir. Âdem İle Havva'nın günahının

---

[270] Dawkins, *a.g.e.*, s. 234.

nesilden nesile erkeklerle aktarıldığı düşünülür."[271] Hıristiyanlık, insanların doğmadan atalarının işlediği günahlardan dolayı günahkâr olduklarını (asli günah Âdem ve Havva'nın yasak meyveyi yemeleriyle başlar) kabul eder.

Hz. İsa'nın çarmıha gerilişini de Âdem'in asli günahına kefaret olarak telaki edilir. Dawkins kefareti ahlaka aykırı bulduğunu ve kefaretin hayatımızdan çıkarılması gereken bir fiil olduğuna inanmakta, şayet Tanrı günahlarımızı bağışlamak isterse neden bunun karşılığında işkence ve idam görmek istesin, bunun için bir sebep yoktur. Dawkins, Âdemin hiç olmadığını iddia ederek, bunun dolambaçlı ve çirkin bir teorinin temelini esaslı bir şekilde baltalayan uygunsuz bir gerçek olduğunu iddia ederek, Hz. Âdem ve Hz. Havva'nın hikâyesinin sembolik olduğunu söylemektedir.

Eski Ahit ve Yeni Ahitteki 'komşunu sev' ahlak öğretisinin o günkü anlamı, bizim bu gün anladığımız komşu değildi diyen Dawkins, sadece bir diğer Yahudi'yi sev anlamındaydı. Hartung, 'öldürmemelisin' ifadesinin katiyen bugün bizim bildiğimiz anlamı kastetmediğini açıkça ortaya koymuştur. Bu ifadenin Yahudilerin öldürülmemesi gerektiği gibi birçok özel anlamı vardı. Ve 'senin komşun' ifadesiyle başlayan tüm bu emirlerin anlamı özel maksat içermektedir. Bu metinlerdeki 'komşu' kelimesi 'Kardeş Yahudi' anlamına gelmektedir.[272] Ancak artık günümüzde insanlar İncilvari bir şekilde düşünmemektedir.

Kuzey İrlanda'daki sorunların sebebi siyasi ve ekonomik olmakla birlikte, zayıf da olsa dinle ilgili bir tarafı olduğuna inanan Dawkins şöyle demektedir: "Eğer din olmasaydı, baskı yapılacak ve öç alınacak toplulukların belirlenmesini sağlayan etiketler de olmazdı. Ve Kuzey İrlanda'daki gerçek sorun, bu etiketlerin nesilden nesile aktarılmasıdır. Ebeveynleri, büyük anne ve büyük babaları ve büyük büyük babaları ve anneleri Katolik okullarına giden Katolikler, çocuklarını Katolik okullarına gönderirler. Ebeveynleri, büyük anne ve babaları ve de büyük büyük anne ve babaları Protestan okullarında okumuş

---

[271] Dawkins, *a.g.e.*, s. 235.
[272] Dawkins, *a.g.e.*, s. 238.

Protestanlar ise, çocuklarını Protestan okullarına gönderirler. Bu iki farklı eğilimdeki toplulukların derilerinin rengi aynıdır, aynı dili konuşurlar, zevkleri benzeşir ancak aynı zamanda farklı soydan gelirler ve bu karışık bir tarihsel ayrımdır. Eğer din ve dinsel ayrımı gözeten bir eğitim anlayışı olmasaydı, bu tarihsel ayrım elbette meydana gelmeyecekti."[273]

Yazarımıza göre, Kosova'dan Filistin'e, Irak'tan Sudan'a, İrlanda'dan Hindistan'a kadar bu bölgelerdeki problemlerin asıl nedenini din oluşturmaktadır. Dawkins, devamla şöyle demektedir: "Hindistan'da bölünme Zamanında, bir milyondan fazla kişi, Hindu ve Müslümanlar arasındaki dinsel çatışmalar sırasında katledildi. Öldürülecek toplulukların etiketlenmesinde yalnızca dinsel göstergeler etkindir. Bir bakıma Hindistan halkını dinden başka bir şey bölemezdi."[274]

Bülent Tatlıcan, Dawkins'in bu açıklamalarına şu şekilde cevap vermektedir: Bu da Dawkins'in son derece yanlış bir yorumudur. Bu tespitinin olaylarda ne kadar gerçek payı olduğu tartışmalıdır. İlk önce kendisine şunu sorması gerekir. Neden bu insanlar yüzlerce yıl farklı dinden olmalarına rağmen bir arada yaşamışlardır? Neden 20. yüzyıla gelindiğinde böyle bir bölünme yaşamak zorunda kalmışlardır. Bu konuda acaba asıl sebep o bölgeyi işgal etmiş olan sömürgeci güçler olabilir mi? Acaba Dawkins pasaportunu taşıdığı İngiliz devletinin bu bölünmedeki katkılarını incelemesi gerektiğini düşünüyor mu? Ortadoğu sorununda olsun, Hindistan- Pakistan sorununda olsun asıl sorun din değildir. Dini değerler kullanılmaktadır. Bu sayede sömürgeci güçler bölge halklarını yönetebilmektedir. Dindarlar kendilerini kullandırdıkları, kendi dini değerlerini terk ederek, dine rağmen bu katliamlara sebep oldukları için suçludurlar. Oysa daha önce yüzlerce yıl birlikte yaşadıkları gibi, hayatlarına devam edebilirlerdi.[275]

---

[273] Dawkins, *a.g.e.*, s. 24.
[274] Dawkins, *a.g.e.*, s. 245.
[275] http://kurandaceliskiyoktur.com/2008/03/17/richard-dawkinsin-yaniltmasi/. 15. 01. 2009.

Aslında Dawkins, karşı çıktığı bazı konularda kitabının başka sayfalarında kendi kendisine cevap vermiştir o cevaplardan bir tanesini de şu ifadelerden çıkarabiliriz: “Bildiğim bir şey var ki bu da, insanlığın toplumsal bağlılık ya da toplum dışı düşmanlık eğilimlerinin din olmadan da aynı güçte var olmaya devam edeceğidir. Rakip futbol takımlarının taraftarları buna bir örnektir.”[276] Bu düşüncesi yazar’ın ‘din bütün kötülüklerin tek nedenidir’ düşüncesiyle uyuşmamaktadır.

Zamanla değişen ahlak anlayışı, doğru ve yanlışın nasıl belirleneceği? Sorusuna; İnsanların doğru ve yanlışın belirlenmesinde etkileşim içinde olduklarını ayrıca bu görüş toplum içinde de çok yaygındır. Fakat Dawkins bu ortak görüşün din ile hiçbir ilişkisi olmadığını iddia etmektedir. Buna örnek olarak da ateist bir web sitesinden alıntı yaptığı çağdaş ‘on emir’i’ örnek vermektedir: “Sana yapılmasını istemediğin şeyleri başkasına yapma. Her meselede, zarar vermemek için mücadele et. Arkadaşlarına, arkadaş canlılara ve dünya geneline sevgi, şefkat, içtenlik ve saygıyla yaklaş. Kötülüğe göz yumma ve adaleti uygulamaktan çekinme ama özgürce itiraf edilen ve dürüstçe pişmanlık belirtilen kabahatleri affetmeye daima hazır ol. Hayatını neşe ve hayranlık duygusuyla yaşa. Hep yeni şeyler öğrenme arayışında ol. Her şeyi sına; durumlar karşısındaki fikirlerini daima gözden geçir. Eğer uyumlu değilse tutkuyla bağlı olduğun bir inancı dahi terk et. Düşünce ayrılıklarını asla sansürleme ya da yok etme; diğer insanların seninle aynı fikirde olmama haklarına daima saygı duy. Öz deneyim ve mantığınla kendi bağımsız fikirlerini oluştur; başkalarının seni körü körüne idare etmelerine izin verme. Her şeyi sorgula.”[277] Dawkins, bunun bir din kitabından değil de sıradan bir günlükçünün elinden çıktığını, terbiyeli her insanın böyle bir liste yapabileceğini yazmaktadır.

Thomas Henry Huxley, Dawkins’e göre kendi yaşadığı çağın en ilerici en liberal aydını olmasına rağmen yazdığı şu satırlara bir bakalım. Gerçeklerin

---

[276] Dawkins, *Tanrı Yanılgısı,* s. 244.
[277] Dawkins, *a.g.e.,* s. 247.

farkında, mantıklı bir adam ortalama bir zencinin mükemmelin altında bir beyaz adamla eşit olduğuna inanmaz. Eğer gerçekten eşit değillerse, bu ortalama zenci ve sivri çeneli(beyaz) akrabamız adil bir savaş ortamına davet edilip, kayırma ve baskı ortadan kaldırılsa bile, zencinin kendisinden daha büyük beyinli ve küçük çeneli rakibiyle başarıyla rekabet edebileceğine inanmak güçtür; bu, sertlikle değil ama fikirlerle çarpışılan bir karşılaşma olsa bile. Medeniyet hiyerarşisindeki en yüksek konumlar sonsuza kadar esmer kuzenlerimizin erişemeyecekleri yükseklikte olacaktır.[278]

Yâda Abraham Lincoln'un bir görüşmede dile getirdiği fikirlerine bakalım. Şunu belirtmek isterim ki, ben şu ya da bu şekilde beyaz ve siyah ırklara toplumsal ve siyasi eşitlik getirecek bir düzeni hiçbir zaman savunmadım, savunmam, zencilere oy verme, jüri olma, devlet memurluğu ya da beyaz ırklarla evlilik yapabilme hakkı verme taraftarı olmadım. Ve yine belirtmek isterim ki, tüm bunlara ek olarak, beyaz ve siyah ırklar arasında belirgin fiziksel farklılıklar öylesine vahimdir ki bu iki ırk sosyal ve siyasi eşitlikler göz önüne alındığında sonsuza kadar bir arada yaşayamayacaklardır. Birlikte yaşamamaları gereken ancak yine de birlikte yaşayan bu iki ırkın düzeninde, üst ve alt konum var olmak zorundadır ve ben tıpkı diğer herkes gibi bu üst konuma beyaz ırkın sahip olmasından yanayım.[279]

Dawkins'e göre bu ilerici yazarımızdan 1400 yıl önce yazılan ve özelde yedinci asır cahiliye dönemi Arap toplumuna, genelde tüm insanlığa hitap eden İslam dininin kutsal kitabı Kur'an'ın şu yirmi birinci asırda bile ırk, millet, cins ve siyah beyaz eşitliği konusunda hala aşılmadığı ortadadır. Bu konular da *Kur'an-ı Kerim'*in eşitlik delili sayılan bazı ayetleri şunlardır: "Ey İnsanlar! Biz sizi bir erkekle, bir dişiden yarattık. Ve birbirinizle tanışmanız için sizi kavimlere ve kabilelere ayırdık. Muhakkak ki Allah yanın da en değerli olanınız, o'ndan en çok korkanınızdır. Şüphesiz Allah bilendir, her şeyden

---

[278] Dawkins, *a.g.e.*, s. 249.
[279] Dawkins, *a.g.e.*, s. 250.

haberdardır."[280] Başka bir ayette "Ey Müminler! bir topluluk diğer bir topluluğu alaya almasın. Belki de onlar, kendilerinden daha iyidirler. Kadınlar da kadınları alaya almasınlar. Belki de onlar kendilerinden daha iyidirler."[281] Yine bu dinin evrensel prensibi sayılan, insanlar tarağın dişleri gibi eşittirler, kendisi için istediğini başkası içinde istemelidir. Komşusu açken tok yatan bizden değildir. Gibi evrensel değerleri göz ardı etmemeliyiz. Yani Allah'ın buyrukları olan dinlerin insanlara bakışı, kalıtımsal üstünlüğe sahip olmadan tek bir insanlık ailesine mensup olduğumuzu hatırlatmakta kadın-erkek, siyah-beyaz, köle-efendi, Arap-Acem fark etmez, bunun karşılığında da bütün ırkçı, milliyetçi/kavmiyetçi ve kabileci ön yargıları açık bir şekilde kınamıştır. İslam dini en çok gayret edenin üstün olduğunu ilan etmektedir.

Ayrıca İslam Peygamberi son haccında insan hak ve hürriyetlerinin temelini teşkil eden, diğer ismiyle veda haccında bu konularla ilgili insanlığa şöyle hitap etmektedir: "Ey insanlar! Kadınlara iyi muamele etmenizi ve bu hususta Allah'tan korkmanızı tavsiye ederim. Siz kadınları Allah'ın emaneti olarak aldınız. Şunu biliniz ki, kadınlar üzerinde haklarınız olduğu gibi, kadınlarında sizin üzerinizde hakları vardır. Ey mü'minler! Sözümü dinleyiniz, iyi anlayınız ve iyi muhafaza ediniz. Muhakkak ki, Rabbiniz birdir. Babalarınız da birdir. Hepiniz Âdemdensiniz. Âdemde topraktan yaratılmıştır. Arab'ın Acem'e, Acem'inde Arab'a, sarı ırkın siyah ırka, siyah ırkın da sarı ırka üstünlüğü yoktur. Üstünlük ancak takva iledir."[282]

Kız çocuğu oldu diye utancından kızlarını diri diri toprağa gömen bir topluma hitap eden İslam Peygamberi, kadınları kendi meclisinde dinlemiş, zaman zaman onların toplandığı meclislere gidip sorunlarını dinlemiş ve bazı konularda bu meclislerde İslam Peygamberine itiraz ettiklerini Peygamberin sözlerinden oluşan hadis kaynakları aktarmaktadır. Yirminci yüzyılda kadınlar insan mıdır değil midir? Diyen toplumları hatırlamakta fayda var. Dünyanın

---

[280] Hucurat, 49/13.
[281] Hucurat, 49/11.
[282] İmam Nevevi, *Riyazü's Salihin,* (Terc:, M. Yaşar Kandemir ve diğerleri), Erkam Yayınları, İstanbul, 2006, c. II. s. 325- 327.

değişik coğrafyalarında demokrasiyle yönetilen ülkelerinde hala siyah ırk mensuplarının giremediği okulların bulunduğu, yükselemedikleri kademelerin olduğu hepimizin malumudur. 2008 yılında Amerika'daki başkanlık seçimini kazanan Barack Hüseyin Obama'nın en çok tartışılan yönü hala cildinin rengi olması dünyanın bu konuda ne kadar ağır ilerlediğini göstermektedir.

Değişen ahlak anlayışına Dawkins şu örneği vermektedir: "Amerika'nın Irak'ı işgali, büyük ölçüde sivil kayıp sonuçlarıyla itham edilmektedir oysa bu kayıplar İkinci Dünya Savaşı'ndakilere kıyasla bir hayli düşüktür. Aslında bu durum, ahlaki değer normlarındaki istikrarlı değişimle açıklanabilir. Donald Rumsfeld günümüzde oldukça duygusuz ve tiksindirici bir insan olarak tanımlanabilir ancak eğer aynı ifadeleri ikinci Dünya Savaşı'nda kullansaydı hiç şüphesiz onun kadın ruhlu bir liberal olduğunu düşünecektik. Aradan onlarca yıl geçti ve bu sırada bir şeyler değişti. Bu değişim hepimizi içine aldı ve dinle herhangi bir bağlantısı yoktu. Bir bakıma değişim din sayesinde değil, dine rağmen gerçekleşti"[283]demektedir.

Değişen ahlak anlayışının neden bu kadar hızlı yayıldığını da şöyle açıklamaktadır. Değişim barlarda, yemeklerde ve sohbetlerde zihinden zihine aktarılır. Ayrıca kitaplar, kitap incelemeleri, gazeteler, televizyon yayınları ve günümüzde internet sayesinde geniş kitlelere yayılır. Ahlaki kurallardaki değişimler, başmakaleler, radyo talk showlar, siyasi konuşmalar, satand-up komedyenlerinin argo sözleri, pembe dizilerin diyalogları, kanunları yapan parlamenterlerin önerileri ve bunları yorumlayan yargıçların kararları sayesinde halka bildirilir. Bunu açıklamanın bir diğer yoluysa mem havuzundaki mem frekanslarının değişiminden yola çıkmaktır"[284] diyen Dawkins, kölelerin ve kadınların eşit haklar kazanmasını karizmatik liderler sayesinde kazanıldığını, bu liderlerin kimileri dindardı, kimileri de değildi. Dindar liderlerin bu fiili dindar oldukları için yaptığını, diğerleri için ise dinin fazla bir önemi olmadığını ifade etmektedir.

---

[283] Dawkins, *Tanrı Yanılgısı,* s. 251.
[284] Dawkins, *a.g.e.,* s. 253.

Dawkins, Hitler ve Stalin'in ateisttiler! Sorusuyla sık sık muhatap olduğunu ve bundan pek hoşlanmadığını belirtir. Ancak Stalin'in ateist olduğunu kabul etmekle birlikte, Hitler konusunda aynı fikirde olmamakla birlikte, onun dindar olduğunu bile iddia etmekte ve kitabında Hitler'in bazı konuşmalarını örnek vermektedir. Bize göre sorun kimin ateist olup olmamasında da değil, asıl sorun Dawkins'in bunların yaptıkları kötülükleri yorumlarken kendisiyle çelişkiye düşerek: "Bazı ateistler kötü eylemler sergileyebilir ancak bu kötülükleri ateizm adına yapmazlar"[285] diyerek ateistler söz konusu olunca bireysel hata ateizm adına yapılmaz kendi hatalarıdır demesi. Başka din mensupları yanlış bir iş yapınca, kitabında da defalarca tekrarladığı gibi din mensuplarının kişisel olarak yaptıkları kötülükleri, yanlışları ve hataları istisnasız inançlarına mal etmiş ve bunların asıl nedeninin dinler olduğunu örnek vermiştir.

Yazarımız kitabın da kürtaj ve ötenazi savunmaları da yapar. Embriyonun bir sinir sistemi olduğunu ve alınırken acı çekmesinin mümkün olmadığını, gelişmiş bir embriyo acı çekse bile bunun bir hayvanı kesmek kadar acı veremeyeceğini, ifade ederek bize göre uygunsuz bir kıyaslama yapmıştır. Hiçbir zaman insan, hayvan, bitki veya farklı bir canlı aynı ölçü ile ölçülmemesi düşüncesindeyiz. Dawkins "insan embriyosu, insan yaşamının örneğidir. Bu nedenle, saltçı dindarlara göre, kürtaj açıkça yanlıştır: bebek cinayetidir." [286]Tezine şiddetle karşı çıkar. Dawkins'in bir diğer çelişkisi ise, genellikle acısız ölüm veya öldürme izni[287] diye tanımlanan ötenazi ile ilgilidir. Bir taraftan ötenaziyi insan hakkı olarak değerlendirirken bunun aksine anne karnında bir insan olarak bütün organları oluşmuş ve artık doğumu bekleyen bebeklerin dahi parçalanarak alındığı kürtajı savunmasına doğrusu bir anlam veremedik!

Dawkins'in İslam ve kutsal kitabı *Kur'an-ı Kerim* hakkındaki yorumları genellikle uç örneklerdir; Suudiarabistan, Afganistan, İran gibi despot

---

[285] Dawkins, *a.g.e.,* s. 260.
[286] Dawkins, *a.g.e.,* s. 274.
[287] Warburton, *Felsefeye Giriş,* s. 62.

rejimlerle yönetilen ülkelerde ve bu ülkelerin gelenek ve göreneklerinden kaynaklı kişisel hatalarını yansıtmaktadır. Diğer taraftan yüzeysel bilgiler vermektedir. Bir diğer yaklaşım tarzı ise, bilinçli bir şekilde çarpıtma bilgiler içermektedir. İşte bir örnek: "Ne yazık ki Kur'an'daki barış yanlısı pasajlar, genelde sadece ilk bölümdedir, yani Muhammed'in Mekke'de olduğu zamanlar. Daha kavgacı satırlar kitabın sonraki bölümlerindedir. Medine'ye kaçması ile başlar"[288] diyen Dawkins'in bu iddiasına Bülent Tatlıcan şu cevabı vermektedir. Tahminim Dawkins bu satırlarda ifade etmeye çalıştığı düşünceleri, Kur'an'ı okuyarak elde etmemiş, onun hakkında okuduğu yorumlardan almaya çalışmıştır. Okuduğu bu yorumları da yanlış anladığını düşünüyorum. Kur'an'a yönelik olan bu iddia aslında şöyle. İlk inen ayetler barış yanlısı iken, daha sonra inen ayetler savaş yanlısı ifadeler içerir. İslam dini devlet olduktan sonra savaşı teşvik etmiştir. Fakat Kur'an şu anda iniş sırasına göre düzenlenmemiştir. Dolayısıyla Mekke döneminde inen ayetlerle Medine döneminde inen ayetlerin sırası karışıktır. Daha sonradan Kur'an'ın bu sırası İslam Peygamberi tarafından vahiyle düzenlenmiştir. Dolayısıyla Dawkins'in söylemeye çalıştığı kitabın ilk bölümü, ikinci bölümü, Mekki ya da Medeni ayetler diye ayrılmaz karışıktır. Kur'an'a göre savaş ancak savunma amaçlı yapılır. Yani haksız yere, ortada hiçbir neden yokken, sadece işgal etmek amaçlı savaş Kur'an'a göre yasaktır.[289] Ayette savaşın ölçüsü şöyle bildirilmektedir: "Allah, sizinle din uğrunda savaşmayan ve sizi yurtlarınızdan sürüp-çıkarmayanlara iyilik yapmanızı ve onlara adil davranmanızı yasaklamaz. Çünkü Allah, adaletli olanları sever."[290]

Belirtilen sınırları aşan ve bu sebeplerin dışında bir sebeple savaş edenler, dinen hata etmiş olurlar. Bunun cevabını Allah katında vermek zorundadırlar. Genelde Kur'an'da savaş ile ilgili ayetler var. Düşmanın yıldırılması, onlara şiddetle karşılık verilmesini tavsiye eden birçok ifadeyi görebilirsiniz. Fakat burada yapılan hata ya da yanıltma bu ifadelerin metni

288 Dawkins, *Tanrı Yanılgısı,* s. 289.
289 http://kurandaceliskiyoktur.com/2008/03/17/richard-dawkinsin-yaniltmasi/. 15. 01. 2009.
290 Mumtehine, 60/8.

genel akışından kopartılarak yorumlanmasıdır. Bu ayetlerin konu içindeki akışına bakarsanız, gerçekte savaşı tavsiye etmediği, aksine savaşa karşı iman edenleri kendilerini en iyi şekilde korumaya teşvik ettiği görülecektir. Anlaşılıyor ki, Dawkins de bilerek ya da bilmeyerek yanıltıcı yorumları aynen alarak kitabına eklemiş ve İslam dinine eleştiri getirdiğini düşünmüş. İslam tarihinde birçok yanlış davranış olmuş olabilir ya da halen İslam ülkelerinde din adına geleneksel uygulamalar sürdürülüyor olabilir. Fakat bunların hiç biri Kur'an'dan kaynaklanmamaktadır. Bu davranışların temelinde geleneksel öğretiler, dinin bazı çıkarcı insanlar tarafında siyasi ve maddi amaçlı kullanılması gibi sebepler yatmaktadır. Suudi Arabistan ya da Afganistan gibi ülkelerde kadın düşmanlığına varan davranışların kökeni Kur'an değil, o toplumların egemen geleneksel-örfi zihniyetleridir. Bilgi ve iletişim araçları arttıkça, insanlar eğitildikçe, bu yanlış inanışlarından kurtulup gerçek İslam'ı kavrayacaklardır. Yine tarih içinde ve günümüzde sadece siyasi ve maddi çıkarlar elde etmek için insanlar dini kullanmış ve insanları kendi çıkarları için din adına motive etmişlerdir. Bu sadece İslam dinine özel bir durum değildir. Farklı dinlerde ve hatta farklı ideolojilerde de benzer durumlar vardır. Bu durum ateizm içinde geçerlidir. Dolayısıyla bu sömürü dinden değil, dine rağmen yapılan bir sömürüdür.[291]

Dawkins, Afganistan'daki yaşanan başka bir olayı daha anlatmaktadır. 2006 yılında Afganistan'da Abdurrahman adındaki bir şahsın Hıristiyanlığa geçmek suçundan ölüm cezası aldığını yazmaktadır.[292] Bize göre bu olayın Kur'an ile bir ilişkisi yoktur. Geleneksel öğretinin bir ürünüdür. Kur'an inananlara böyle bir şey vaaz etmez. Kur'an'da düşünce suçundan söz edilemez. Bunun aksine Kur'an'a göre insanlar inançlarını seçmekte özgürdür. İsteyen din değiştirebilir. İsteyen de inançsızlığı seçebilir. Özelde bu olaya genelde de tezimizin konusu olan ateizme Kur'an'dan alınan en güzel örnekte şudur: "De ki: Ey Kâfirler! Ben sizin tapmakta olduklarınıza tapmam. Sizde benim taptığıma tapmıyorsunuz. Ben de sizin taptıklarınıza asla tapacak

---

[291] http://kurandaceliskiyoktur.com/2008/03/17/richard-dawkinsin-yaniltmasi/. 15. 01. 2009.
[292] Dawkins, *Tanrı Yanılgısı,* s. 270.

değilim. Evet, siz de benim taptığıma tapıyor değilsiniz. Sizin dininiz size, benim dinim de banadır."[293] İnkâr eden bir kişi istediği gibi yaşayabilir. İnanan biride inancını yaşayabilir, kısaca herkes istediği gibi düşünmek ve düşündüğü gibi yaşamak konusunda serbesttir.

[293] Kafirun, 109/1-6.

SONUÇ

Bilim toplum hayatında vazgeçilmez bir disiplindir ancak bilim her şey değildir. Bilim kansere tedavi imkânı verdiği gibi atom bombasının nasıl yapıldığını da öğretiyor. İnsan hayatını iyileştirmek için kullanılacağı gibi ortadan kaldırmak içinde kullanılabilir. Tamamen insanın iradesi dâhilinde olan bir disiplindir. Fakat yapılacak her işi de bilimin yöntemiyle çözmeye çalışmak bilimselliğe aykırıdır. Bilim nihai ve kesin olarak sondur, demek de bilimin ilerlemeci ilkesine aykırıdır. Çünkü bilim değişim ve gelişime açık bir disiplindir. İnsan hayatı boyunca bilimin kural ve yöntemlerinin işlemediği halde Tanrı, din, felsefe, sanat, edebiyat, ahlak, resim, müzik gibi bir sürü disiplin ve olgu vardır. Bu disiplinler bilimden bağımsız varlığını devam ettirirler.

Özellikle Tanrı kavramı gibi bilimsel yöntemlerle ne varlığı kanıtlanabilir ne de yokluğu ispatlanabilir bir konuyu da ısrarla bu kalıba sokmaya çalışmak yanlıştır. Çünkü dini olgulara anlam katan bilim değil inançtır. İnanç konuları da bilimin ölçüleriyle ölçülemez. Sınanamayan bir önerme bilimsel olamaz fakat inancın sınanma gibi bir durumu da yoktur. Popper'a göre bilim doğru ile özdeş değildir. Hem Newton Hem de Einstein kuramlarını bilimsel kabul ediyorsak, bu ikisinin aynı anda doğru olması mümkün değildir. Üstelik her iki kuram da yanlış olabilir.

Ancak bu demek değildir ki, din bilimle çatışır. Tam tersine İslam düşüncesi, bilim ve bilimsellik anlayışıyla zıt düşen bir tavır içinde gelişmemiştir. Allah, *Kur'an-ı Kerim*'in Ta-Ha süresinde İslam Peygamberinden şöyle bir dua yapmasını ister: "Rabbim! İlmimi artır." Bu Müslümanların zikrettiği bir duadır. Bunun yanında Müslüman âlimlerin ilimle uğraşmasının sonuçları, bilim ürünleri olarak insanlığın istifadesine sunulmuştur. İslam dünyasının yetiştirdiği ve bilime katkı sunan âlimlerden bazıları şunlardır: İbn Sina, Farabi, İbn Heysem, Harezmî, Razi, Cezeri, Ali Kuşçu, Ebul İz ve Cahız gibi daha bir sürü İslam âlimi insanlığın istifadesi için bilimsel eserler vermişlerdir.

Dawkins, ben diğer insanlardan akıllıyım, diyerek her sorunu akıl ile çözme kanaatindedir. Acaba insanlığın tarihi tecrübesi ve bu günkü teknoloji olmasaydı, Dawkins'in, Tarzan'dan bir farkı olur muydu diye insan merak ediyor. Ömer Ferit Kam'ın dediği gibi; Yalnız bizim aklımızın kararına kalsaydı, ihtimal ki ebediyen güneşi döndürür, dünya'yı yerinde durdururduk.

Dawkins, Tanrı insanların psikolojik bir gereksinimidir ve bunun mutlaka doldurulması gereken bir ihtiyaç olduğunu ifade ediyor. Bu düşüncesine alternatif olarak, kendi kitabını çok gerekli bir boşluğu dolduracaktır, diyerek çok iddialı bir cümle kullanmaktadır. Antony Flew'un ifadesiyle, bir Tanrı'ya inanmak için yeterli neden sunulduğunda, teistler buna inanarak felsefi bir günah işlemiyorlar. Ateizm varsayımı olsa olsa metodolojik bir başlangıç noktasıdır, varlıksal bir sonuç değildir.

Dawkins, tek yönlü olarak dinleri eleştiriyor, yalnız başına dini bütün kötülüklerin kaynağı olarak gösteriyor ve kitabında ısrarla bütün kötülüklerin dinden kaynaklandığına dair bir sürü örnek veriyor. Bu düşüncesiyle ters düşecek şekilde kitabının başka bir yerinde, din bütün kötülüklerin nedeni olamaz diyerek çelişkiye düşüyor.

Fakat bize göre bunun yanında bir şeyi eksik yapıyor. Dinlerin fert ve toplum açısından taşıdığı olumlu işlevlere hiç değinmiyor. Çünkü din, beşeri bağların en kuvvetlisidir. Dinin amacı insanın dünya ve ahrette mutlu olmasını sağlamaktır. Tanrı'nın zaten olmadığını, bunun yanında sosyal yaşam içinde insanların Tanrı inancına ihtiyacı da yok iddiasındadır. Mademki Tanrı yoksa o zaman niye bütün suçlar insanların değil de Tanrının buyrukları olan dinlerindir. Din olmadan da kötü şeyler yapılabiliyor bunu kabul etmesi gerekmez mi? Mademki Tanrı yok o zaman bu kadar mücadele niye?

Dawkins'e göre, her çocuk bulunduğu aile, kültür ve toplumun değer yargılarıyla beyni yıkanarak büyümeye ve sorgulamadan inanmaya mecbur edilmektedir. Dawkins, çocukların dindar olmalarını engellemek için yeni bir çığır açma peşinde.

Kısaca Dawkins kitabında; hakaret, alay, kışkırtma, aşağılama, küçük düşürme gibi toplumun huzurunu bozan ve insanların birbirine öfke duymasına sebep olacak ifadeler kullanmaktadır. Bol miktarda demagoji yapıyor. Faşizmin, komünizmin, etnik milliyetçiliğin, törelerin, ulusçuluğun, kişisel çıkarların, şirket çıkarlarının, petrol savaşlarının neden olduğu savaşlardan hiç bahsetmiyor. Yaşadığı ülkede ki krallığın binlerce yıldır toplumları sömürge olarak kullanmasını unutuyor mu acaba? Dawkins, bu kitabında üslup olarak bilimsellikten uzaktır. Din konusunda bilgisiz olduğu, eleştiri kabiliyeti olmayan insanları yanlış yönlendirmeye yönelik bir amaç taşıdığı kanısındayız. Dawkins, Yahudilik ve Hıristiyanlıktan etkilendiği için Tanrıyı insan şeklinde tasvir ediyor. Ancak İslam dinin Allah tasavvuru bundan bambaşkadır. Eleştirilerini yaparken somut deliller sunmak yerine, karşı tarafın eksikleri, yanıltmalar ve kelime oyunlarına yer vermektedir. Din gibi hassas bir konuyu basite almaktadır. İfade özgürlüğü sınırlarını aşan, İnsanın en doğal hürriyeti olan inanç özgürlüğünü hiçe saymaktadır.

KAYNAKLAR

ADAMSON Peter - Richard C. Taylor, *İslam Felsefesine Giriş,* (Terc:, M. Cüneyt Kaya), Küre Yayınları, İstanbul, 2007.

AKARSU, Bedia, *Felsefe Terimler Sözlüğü,* İnkılâp Yayınları, 7. Baskı, İstanbul, 1998.

__________________, *Immanuel Kant'ın Ahlak Felsefesi,* İnkılâp Yay., 4. Baskı, İstanbul, 1999.

ARICAN, M. Kazım Arıcan, *Spinoza'nın Tanrı Anlayışı,* İz Yayıncılık, İstanbul, 2004.

AYDIN, Mehmet S, *Din Felsefesi,* İzmir İFAV Yayınları, 8. Baskı, İzmir, 1999.

__________________, *Alemden Allah'a,* Ufuk Kitapları, İstanbul, 2000.

__________________, *İslam'ın Evrenselliği,* Ufuk Kitapları, İstanbul, 2000.

__________________, *Niçin*, Zaman Yay., İstanbul, 2002.

AYŞAN, Erhan, *Tanrı Yanılgısının Yanılgısı,* Kavim Yayıncılık, İstanbul, 2008.

BARBOUR, Ian G., *Bilim ve Din Çatışma-Ayrışma-Uzlaşma,* (Çev:, Nebi Mehdi, Muberriz Camal), İnsan Yayınları, İstanbul, 2004.

BAYKAN, Erdal, *Düşünceye Gelmeyen Tanrı Sorunu ve Mevlana,* Bilge Adam Yayınları, Van, 2005.

BAYRAKDAR, Mehmet, *İslam Felsefesine Giriş,* TDV Yay., 4. Baskı, Ankara, 2001.

BİRCAN, Hasan Hüseyin, *İslam Felsefesinde Mutluluk,* İz Yayıncılık, İstanbul, 2001.

CEVİZCİ, Ahmet, *Felsefe Sözlüğü,* Paradigma Yayınları, 6. Baskı, İstanbul, 2005.

ÇİFTÇİ, Adil, *Toplumbilimi Yazıları,* Anadolu Yayınları, İzmir, 1999.

DAWKİNS, Richard, *Kör Saatçi,* (Çev:, Feryal Halatçı), TÜBİTAK Yay., 10. Basım. Ankara, 2008.

__________________, *Tanrı Yanılgısı,* (Çev:, Tunç Tuncay Bilgin), Kuzey Yayınları, İstanbul, 2008.

DEMİR, Ömer, *Bilim Felsefesi*, Vadi Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 2007

ERDEM, Hüsameddin, *Bazı Felsefe Meseleleri,* Hü-er, Yay., Konya, 1999.

__________________, *İlkçağ Felsefe Tarihi,* Sebat Ofset Matbaacılık, 3. Baskı, Konya, 1998.

FARUKİ, İsmail R., *Bilginin İslamileştirmesi,* (Terc:, Fehmi Koru), Risale Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1995.

FLEW, Antony, *Yanılmışım Tanrı Varmış,* (Çev:, Hasan Kaya-Zeynep Ertan), Profil Yayınları, İstanbul 2008.

GİLSON, Etienne, *Ateizmin Çıkmazı,* (Çev:, Veysel Uysal), MÜİFAV Yayınları, 2. Basım, İstanbul, 1994.

________________, *Tanrı ve Felsefe*, (Çev:, Mehmet S. Aydın), Birleşik Yayınları, 2. Basım, İstanbul, 1999.

GÖKBERK, Macit, *Felsefe Tarihi*, Remzi Kitapevi, 10. Bas., İstanbul, 1999.

GÜLER, İlhami, *Allahın Ahlakiliği Sorunu,* Ankara okulu Yayınları, 2. Baskı, Ankara, 2000.

HAKKI, İzmirli İsmail, *İslam Dini ve Tabii Din,* (Sad:, Osman Karadeniz), İzmir İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, İzmir, 1998.

KAM, Ömer Ferit, *Dini Felsefi Sohbetler,* (Sad:, Süleyman Hayri Bolay), DİB Yay., 8. Baskı, Ankara, 2003,

KARAMAN, Hayrettin ve Arkadaşları, *Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meali,* Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 16. Baskı, Ankara, 2006.

KOMİSYON, *Ana Britannica Genel Kültür Ansiklopedisi "Ateizm",* (Çev:, Çiğdem Kağıtçıbaşı ve diğerleri), Ana Yayıncılık ve Sanat Ürünleri Pazarlama, İstanbul, 1986, c.II

LE POİDEVİN, Robin, *Ateizm,* (Çev:, Abdullah Yılmaz), Ayrıntı Yayınları, 2. Basım, İstanbul, 2003.

MERİÇ, Cemil, *Saint-Simon İlk Sosyolog-İlk Sosyalist*, İletişim Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 1999.

NASR, Seyyid Hüseyin, *İslam ve Bilim,* (Terc:, İlhan Kutluer), İnsan Yayınları, İstanbul, 2006.

NEVEVİ, İmam, *Riyazü's Salihin,* (Terc:, M. Yaşar Kandemir ve diğerleri), Erkam Yayınları, İstanbul, 2006, c. II.

ÖZCAN, Hanifi, *Epistemolojik Açıdan İman,* Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2. Basım, İstanbul, 1997.

______________, *Matüridide Bilgi Problemi,* Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları, 2. Basım, İstanbul, 1998.

______________, *Matüridide Dini Çoğulculuk,* MÜİFV Yay., İstanbul, 1999.

PETERSON, Michael ve diğerleri, *Akıl ve İnanç Din Felsefesine Giriş,* Terc., Rahim Acar, Küre Yayınları, İstanbul, 2006.

SANKRİTYAYAN, Rahul, *Budizm ve Felsefe,* (Çev:, Sibel Özbudun), Toplumsal Dönüşüm Yay., 2. Baskı, İstanbul, 1998.

SKİRBEKK, G. Gilje, N., *Felsefe Tarihi,* (Çev:, Emrah Akbaş ve Şule Mutlu), Kesit Yayınları, 3. Baskı, İstanbul, 2006.

TASLAMAN, Caner, *Evrim Teorisi, Felsefe ve Tanrı,* İstanbul Yayınevi, İstanbul, 2007.

TAYLAN, Necip, *Düşünce Tarihinde Tanrı Sorunu,* Ayışığı Kitapları Yayınları, İstanbul, 1998.

______________, *İlim-Din ilişkileri-Sahaları-Sınırları,* Çağrı Yayınları, İstanbul, 1979.

______________, *İslam Düşüncesinde Din Felsefeleri,* MÜİFAV Yayınları, 3. Basım, İstanbul, 1997.

TOPALOĞLU, Aydın, *Ateizm ve Eleştirisi,* DİB Yayınları, 3. Baskı, Ankara, 2002.

__________________, *Tanrıtanımazlığın Felsefi Boyutları Teizm ya da Ateizm,* Furkan Kitaplığı Yayınları, İstanbul, 2001.

TOPALOĞLU, Bekir, *"İlhad", T.D.V* Yay., İstanbul, 2000, c. 22.

WARBURTON, Nigel, *Felsefeye Giriş,* (Çev:, Ahmet Cevizci), Paradigma Yay., İstanbul, 2000.

WEBER, Alfred, *Felsefe Tarihi,* (Çev:, H. Vehbi Eralp), Sosyal Yayınları, 5. Basım, İstanbul, 1998.

YARAN, Cafer Sadık, *Klasik ve Çağdaş Metinlerle Din felsefesi,* Etüt Yayınları, Samsun, 1997.

İNTERNET KAYNAKLARI

- http://www.gazetevatan.com/haberdetay.aspdetay=Tanriya_inanmanin_bilimsel_kaniti. 06. 02. 2009
- http://kurandaceliskiyoktur.com/2008/03/17/richard-dawkinsin-yaniltmasi/. 15. 01. 2009.
- http://ateizm.blogspot.com/search-agnostisizm. 12. 09. 2008.
- http://tr.wikipedia.org. 02. 10. 2008.
- http://www.haber10.com/makale/12325. 10.12. 2008.
- www.richarddawkins.net. 12. 05 .2008.
- http://www.milliyet.com.tr/Yasam/HaberDetay=1010353. 03. 04. 2009.
- http://arama.hurriyet.com.tr/arsivnews.aspxid=7572231. 02. 05. 2009.
- http://www.radikal.com.tr/haber.phphaberno=222703. 24. 07. 2009.

ÖZET

Düşünce tarihinin en eski ve karmaşık tartışmalarından birisi Tanrı sorunudur. Bu bağlamda Ateizm, ister batı'da ki "dinsizlik, Tanrısızlık" veya İslam literatüründe ki "ilhad, zındık, kâfir" kelimeleri ile ifade edilsin. İsterse de deizm, panteizm, naturalizm, septisizm ve agnostisizm gibi kavramlarla karıştırılsın. Tanrı problemi her zaman için insanın varoluşsal bir problemi olmuştur. O nedenle tarih boyunca problem değişik şekillerde ele alınmış ve çözümlenmeye çalışılmıştır. Her yaklaşım tarzı da içinde geliştiği çağ ile isimlendirilmiştir. Bundan dolayı Antik Dönem, Yeniçağ Dönemi ve Modern Dönem olmak üzere üç önemli çağdaki durumu ele alınırsa durum daha iyi anlaşılmış olur.

Ateizmdeki farklı bakış açıları ve anlayışlar da kendi içinde sınıflandırılmıştır. Çağdaş ateist varsayımlar olarak değişik sınıflandırmalar yapılsa da, yaygın şekilde kabul gören sınıflama şu şekildedir: Mutlak Ateizm, Teorik Ateizm, Pratik Ateizm, İlgisizlerin Ateizmi ve İdeolojik Ateizm'dir. Ayrıca sınıflandırmanın yanında bir de ateist ekoller vardır. Bunlarda: Bilimsel Ateizm, Antropolojik Ateizm, Sosyopolitik Ateizm, Psikanalitik Ateizm ve Varoluşçu Ateizm'dir.

21 yüzyılda oluşan yeni bir ateist ekol daha vardır. Buna da Yeni Ateizm ismi verilmektedir. Bu akımın önde gelenleri; Richard Dawkins, Steven Weinberg, Lewis Wolpert, Daniel Dennett, Victor Stenger ve Sam Harris gibi meşhur ateist düşünürlerdir. Bunların ana fikri, Tanrı diye bir şey yok bunun yanında var olan her şeyin ezeli, ebedi, sonsuz ve sınırsız bir kaynağı olmadığı bunun aksine her şey bir tesadüf eseri oluştuğuna dair inançlarıdır. Dawkins, tanrının varlığı ve dinlerin gerekliliği doğrultusunda öne sürülen geleneksel savlara karşı çıkar ve ateist bir dünya görüşünü savunmaktadır. Bunu kitabında şu şekilde açıklamaktadır: Benim saldırdığım şey, bütün Tanrılardır ve ne zaman ne şekilde icat edilmiş veya edilecek olurlarsa olsunlar doğaüstü olan her şeydir. Bütün kötülüklerin nedeni dindir. Din olmadan da huzurlu güvenli bir dünya olabilir demektedir.

ABSTRACT

Thought of the most ancient and complex history of debate is the God problem. In this context, atheism should be expressed with words: in the west "atheism, ungodly" or in Islamic literature "ilhad, zındık, kâfir", although like deism, pantheism, naturalizm, such as skepticism and agnosticism. God problem always has been a problem for human existence. Therefore, the problem handled in different ways throughout history and have been tried to be solved. Every approach style has been named with it's era. Therefore Ancient Period, New Period and Modern Period should be addressed for better understanding.

In different perspectives and understanding of atheism classified in itself. Even making different classification of contemporary atheist assumption there is widely accepted classification is as follows: Absolute Atheism, Theoretical Atheism, Practical Atheism, Disinterested Atheism and Ideological Atheism. Moreover categories there is also atheist school. It contains Scientific Atheism, Anthropological Atheism, Socio-political Atheism, Psychoanalytical atheism and the Existentialist atheism.

In the 21 th century has a new school called "New Atheism". This trend of leading; Richard Dawkins, Steven Weinberg, Lewis Wolpert, Daniel Dennett, Victor Stenger and Sam Harris such as well-known atheist philosopher. Their main idea is there is no such thing as God. All the things are not eternal, infinite or has unlimited resource. Unlike everthing has been created in just coincedence. Dawkins, deprecate against to traditional arguments of God's existence and the necessity of religion. He also defends thought of atheist world. He explains this situation in his book in this wise: I attacked the thing that are all Gods, how they are to be invented or everything that is supernatural. Why is the religion of all evil. Also peaceful and safe world can be without religion.